

AFRIKAANSE TAALBOEK,

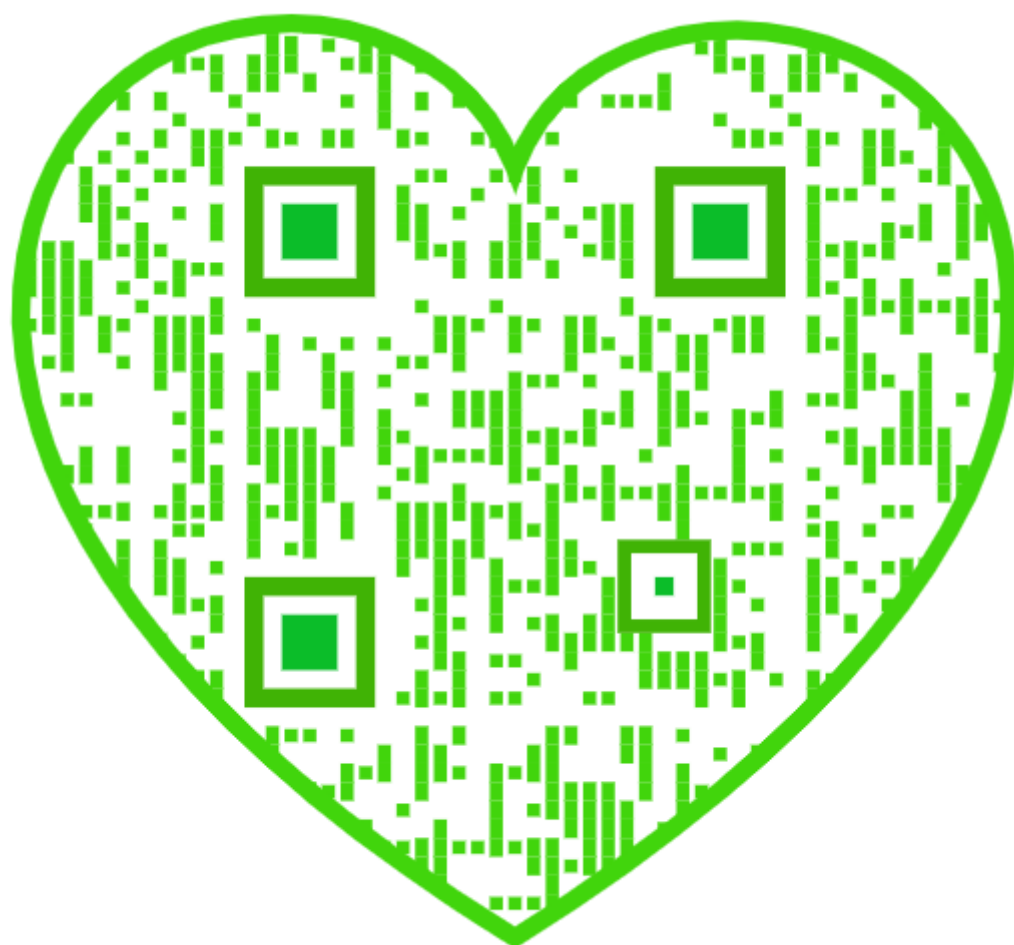
PRAKTIJSE WEGWIJSER BIJ DIE VERNAAMSTE
MOEILIKHEDE IN VERBAND MET DIE AFRIKAANSE
GRAMMATIKA.

DEUR

Dr. D. F. MALHERBE.

Gedruk en Uitgegee deur
DE NATIONALE PERS BEPERKT, BLOEMFONTEIN.
(„DIE VOLKSBLAD“- Drukkerij.)

VOORWOORD.

Teenswoordig hoor 'n mens gedurig die vraag : maar wanneer krij ons dan 'n Afrikaanse grammatika ? Dit is om enigssins tegemoet te kom aan diegene wat so vra en aan ander wat onder die beoefening van ons taal daaglik die behoefte aan 'n praktiese handleiding voel, dat hierdie boekie onder velerlei werksaamhede opgestel is. Maar laat mij dit dadelik beken, dit sou nie geskrywe gewees het nie als Prof. Dr. J. D. du Toit, wat die noodsaaklikheid van iets dergelyks daadwerklik bij die Bijbelvertaling ondervind het, mij nie daartoe kragtig aangespoor het nie. Aan hom dank ek ook ettelike nuttige wenke en selfs onbaatsuotige stoffelike hulp.

Die „Afrikaanse Taalboek” is nie bedoel vir die jeng of beginners nie, maar wil veral ten dienste wees aan die ontwikkelde Afrikaner : onderwyser, predikant, prokureur, student ens., wat bij die beoefening van Afrikaans op moeilikhede van verskillende aard stuit en tot nog toe te vergeefs omgesien het na 'n hulpmiddel, in soverre die nie herleibaar was uit die voorbeeld van die beste skrywers nie. Dit is uit praktiese oorweginge ontstaan en wil voorsien in dit dringendste behoeftes. Vandaar die beperkte omvang; vandaar geen verklaring van taalkundige terme nie; vandaar dat ganse kapitels van die taalkunde (klankleer, woordvorming, woordbetekenis, die leer van die aksent en die sin) feitelik onaangeroerd gelaat is; vandaar die bespreking van enkele woordsoorte alleen; vandaar ook enkele oefeninge wat als opheldering moet dien. Maar daartussen deur het die skrywer tog gemeen om heen te strooi opmerkinge wat in ooreenstemming is met die nuwere taalbeskouwing en berekend is om die leser die taallewe te laat sien anders als deur die bril van dooi skoolmeesterlike grammatika-afgoderij.

Dis nie 'n grammatika hierdie nie, dis 'n taalboek. En mag ons bid dat daar nooit 'n Afrikaanse grammatika, in die sin waarin ons hom uit skool-ervaring ken, geskrywe word nie; mag ons bid dat die Afrikaanse kind van die toekoms bespaar mag wees die sielsknaging wat

kom deur die inpomperij van onbegrepe en onware, want eensydige, taalkundige wijsheid. Laat die skrywer van die Afrikaanse taalkunde openbaar die rijke lewe van ons taal in helder voorstelling en aanneemlike vorm, en so die jeug oplei om vreugde te ondervind aan die lewende woord, aan egte taalstudie, omtowerend tot 'n prettige speelterrein die gevangenisoord van vroeër.

Aan so 'n verhewe eis kan hierdie praktiese handleiding ongelukkig nog nie beantwoord nie.

Oor die bestaande grammatikas kan ek kort wees. S. J. du Toit se „Eerste Beginsels” en „Vergelykende Taalkunde” is verouderd. De Waal se „Africander Grammar” en Francken se „Easy guide to the South African Dutch language” is vir Engelsspreekende bedoel, terwyl Heinrich Meyer-Benfey se „Die Sprache der Buren” en Hoogenhout se „Praktisches Lehrbuch der Kapholländischen Sprache” vir Duitsers geskrywe is. Al hierdie werke is ontstaan lang voor die vasstelling van ons spelling en om die rede alleen reeds onvoldoende.

Graag spreek ek hier 'n woord van dank aan mijn kollega, Prof. Francken, vir welwillende raadgewing op meer als een punt.

En hiermee gaan die werkie, in baing opsigte onvolmaak, die Afrikaanse wêreld in met die verwagting om menigteen behulpsaam te wees nie alleen in die gebruik van sijn taal nie, maar ook in die waardering en studie daarvan.

DIE SKRIJWER.

Bloemfontein, 4 Okt. 1917.

INHOUD.

	BLADS.
Inleiding	7
Spelling	19
Geslag	33
Selfstandige Naamwoord	34
Bijvoeglike Naamwoord	43
Trappe van vergelijking	51
Werkwoord	54
Voornaamwoord	74
Verdubbeling	89
Modaliteit	99
Aparte woorde	102

AFKORTINGE.

Afr.	...	...	...	Afrikaans.
bes. vnw.	...	...	...	besitlike voornaamwoord.
bnw.	...	...	...	bijvoeglike naamwoord.
b.v.	...	...	...	bijvoorbeeld
bw.	...	...	...	bijwoord.
d.w.s.	...	...	...	dit wil sê.
enkv.	...	...	...	enkelvoud.
ens.	...	...	...	en so voort.
inf.	...	...	...	infinitief.
i.p.v.	...	...	...	in plaas van.
mv.	...	...	...	meervoud.
Ndl.	...	...	...	Nederlands.
Opm.	...	...	...	Opmerking.
pers. vnw.	...	...	...	persoonlike voornaamwoord.
pl.	...	...	...	plus.
snw.	...	...	...	selfstandige naamwoord.
tegw.	...	...	...	tegenwoordig.
uitdr.	...	...	...	uitdrukking.
verl. deelw.	...	...	...	verlede deelwoord.
vgl.	...	...	...	vergelijk.
vnw.	...	...	...	voornaamwoord.
voorb.	...	...	...	voorbeeld.
voors.	...	...	...	voorsetsel.
ww.	...	...	...	werkwoord.

INLEIDING.

§1. Een van die eerste gevolge wat die toenemende skrifte-like uiting van 'n taal bij 'n volk teweegbring is die ontwikkeling van sin en smaak vir 'n suiwer manier van uitdrukking, vir wat mooi is in klank en beeld, vir vormskooneheid. Onder invloed van die skriftekens leer die leser ag gee op die woord, op die beeld wat anders so onopgemerk in die gang van die gesprek verbijglip. Hij leer meer objektief staan teenoor taalvorm en taalinhoud; hij leer onderskei tussen mooi en lelik, tussen waardevol en onbeduidend; hij word *taalbewus*. Die taal is nie meer net middel van uitdrukking nie, maar word voorwerp van zijn beskouing. Uit hierdie taalbewustheid groei 'n waardegevoel wat onder gunstige omstandighede tot fijn esthetiese skakeringe in staat is. Als hij ander hoor praat dan is dit nie meer net die gedagte wat uitgedruk word wat zijn aandag trek nie, maar ook die manier waarop dit gedaan word. Is die vorm onsuiver, slordig, is daar onnodige vreemde elemente in, dan krij hij 'n onaangename gevoel. Word die gedagte daarenteë uitgedruk deur raak, mooi gekose woorde, dan wek dit 'n aangename gevoel op. So 'n waardegevoel word gekweek en ontwikkel deur inspanning en studie. Die Nederlandse taal het vir ons vanself so 'n esthetiese waarde omdat ons tijd en moeite bestee het om enigssins daarmee vertrouwd te raak. Dieselfde geld van die Engelse taal. Als ons dit gebruik, probeer ons dit so korrek en suiwer moontlik doen, ook omdat dit kragtens zijn wêreldverbreidheid en invloed ons eerbied afdwing. Vandaar dat meer als een Afrikaner 'n slapelose nag sal deurbring omdat hij in geselskap 'n Engelse woord verkeerd uitgespreek of 'n verkeerde idioom gebruik het, terwijl hij nog nooit gemerk het dat hij zijn eie taal op 'n jammerlike wijze verknoei nie. Hoewel gebore uit eerbied vir tradisie kan 'n mens dieselfde waardegevoel vir Nederlands opmerk bij die persoon wat 'n uiters gebrekkige kennis van Nederlands het maar die taal van die dominee *tog so pragtig* vind. Die autoriteit wat Nederlands meebring als taal van Bijbel en

kerk het noodwendig hierdie waardegevoel geskep. Daarteenoor is Afrikaans vir baie nog 'n kombuistaal en weens onkunde omtrent die wese van taal, het dit vir hulle ook geen grammatika of reëls nie. Vandaar dat hulle so onsuiwer praat, vandaar soveel geestelike sordigheid bij mense wat anders so op uiterlike vorm gesteld is; want suiwer praat is 'n gevolg van suiwer denk en omgekeerd. Maar so gouw so 'n veronagsaamde taal geskrywe en op skool geleer word, soos die geval vandag is met ons volkstaal, dan verander die insigte, dan ontstaan smaak en sin vir skoonhede en voordele wat tot so ver nie raak gesien was nie.

Maar wie kan ontken dat daar 'n groot skaar van minder of meer opgevoede Afrikaners is vandag bij wie hierdie esthetiese sin vir hulle moedertaal aanwesig is? Hulle besit die vreugde aan die mooi gekose Afrikaanse woord, aan die veelseggende beeld. Hulle het geleer om die uitdrukkinge van die taal te ontleed, om te vra hoe hulle ontstaan is en so die tipies Afrikaanse daarvan te waardeur als iets vir en van hulself, en so die erfstuk van die voorgeslag in der waarheid te besit. Wie so ver gekom is, is taalbewus. Als hij 'n uitdrukking als *nouwe strop trek* hoor, dan voel hij dat dit gegroei is uit ons ossewa-boerbedrijf. Die uitdrukking het vir hom veel meer waarde als vir 'n ander wat die beeld nie ontleed of navoel nie. Vir hom maak die onnodige vreemde woord seer. Hij streeft daarna zijn taal so suiwer moontlik te hou. Dis verblijdend om op te merk hoedat honderde vandag in die middel van 'n sin vassteek en soek na 'n inheemse uitdrukking waar die vreemde hulle op die tong lê. Dis 'n uitwerking van die bewustheid en strewe om die moedertaal suiwer te gebruik; dis die gevolg van 'n opkomende waardegevoel. En daarom het die vaststelling van ons spelling deur die S.A. Akademie en die daaruit voortvloeiende uitgawe van 'n woordelijs so 'n groot betekenis. Dit is die noodwendige stap tot die skriftelike gebruik van ons taal deur alle Afrikaners, wat, hoe verskillend hul eie plaselike uitspraak en taalvorme ook mag wees, nou 'n betreklike eenheidsmiddel vir uitdrukking van gedagte gekrij het.

Faktore bij die vorming van 'n skriftaal.

§2. Hiermee is 'n belangrike saak aangeroei, namelijk die kwessie van die vorming en opbouwing van 'n

skrifftaal. Nie alleen omdat ons vandag ten opsigte van Afrikaans als skrifftaal in die teken van so 'n vorming en opbouwing staan nie, maar ook om suiwer opvoedkundige redes is dit wenselik en is dit hier die plek om 'n paar grondligende te trek in verband met taalontwikkeling in die algemeen en ons eie taaltoestande in die besonder.

Twoe grondoorsake gee die geboorte aan 'n skrifftaal: (1) *die behoefte aan 'n algemeengeldige en algemeenverstaanbare uitdrukkingsmiddel*; (2) *nasionale selfbewussyn*.

§3. Die eerste faktor speel 'n geringer rol in Afrikaans als die geskiedenis van Europese skrifftale ons laat sien. Toen in Europese lande met 'n groot aantal nuwverwante maar tog merkbaar van mekaar afwijkende tongvalle die behoefte aan skriftelike uiting in die volkstaal gevoel werd, het elke skrywer in die begin sijn eie strek- of stadspraak geskrywe. Vandaar dat die oudste letterkundige vooftrengsels in Engeland, Holland, Frankrijk, Duitsland ens. dialektiese letterkunde is. Maar 'n geskrewe taal wat om sijn lokale eienaardighede en afwykinge nie verder invloed uitoefen als die grense van die gebied waarin hij maklik verstaanbaar is nie, deug nie als uitdrukkingsmiddel vir 'n skrywer wat met sijn hele volk wil praat nie, met die bewoners van al die geweste wat saam 'n groter volkseenheid uitmaak. Bewus word nou 'n algemeengeldige skrifftaal nagestreef wat berus op 'n tongval of 'n groep van tongvalle wat sentraal geleë is of wat kragtens sijn of hulle meerderheid in beskawing die toon vir al die ander kan aangee. (1) So het die spreektaal van die provinsie Holland en van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag meer besonder, die grondstof gelewer vir die Nederlandse skrifftaal. Invloedrijke skrywers en eindelijk die Staat met sijn offisiële sanksie heur dan so 'n wordende skrifftaal boontoe sodat dit standaard word vir die hele land. Die skrifftaal word dan op skool onderwijs en kunsmatig aangeleer om ook als omgangstaal te dien. So ontstaan 'n nuwe kunsmatige spreektaal wat aan die skrifftaal aangepas word en wat, uitgaande

1) Hier word natuurlik buiten beskouwing gelaat partikuliere gevalle soos b.v. die skrifftaal van Norweë wat nie op 'n Noorweegse dialek of dialekte berus nie, maar wat, afgesien van lokale kleur, dieselfde is als die skrifftaal van Denemarke.

van die bes opgevoede stande, bij steeds groter bevolkingsklasse ingang vind, heeltemaal of gedeeltelik, en in menigte skakeringe voortontwikkel na gelang van stand, opvoeding of ekonomiese toestande. Intussen blij die verskillende dialekte nog voortbestaan, en in hul suiwerste vorm op die platteland waar die invloede van die groot beskawingsentra minder voelbaar is. Dat hul bestaansgebied e,ter langsamerhand inkrimp bij toenemende beskawing en uitbreiding van onderwys is duidelik.

Vir wie uit 'n dialeksprekende omgewing stam is die beskaafde spreektaal iets aangeleerds, iets kunsmatigs wat hij later gedeeltelik of heeltemaal verloor, of in 'n nuwe omgewing vergoed als sijn daaglikse omgangstaal aanvaar. Wie uit 'n omgewing stam waar die beskaafde spreektaal standaard is, ken dit als sijn eie; vir hom is dit iets natuurliks. Dit is dus 'n langsame en omslagtige proses wat eers die verwesenliking van 'n standaardtaal bewerk het, van 'n eenvormigheid (betrekklik gesproke) wat vir die hele volk geld.

Waar ons vandag 'n Afrikaanse skryftaal opbouw is ons in 'n veel gunstiger posisie. Sonder om in te gaan op 'n beskouing van die moontlike oorsake wat daarvoor aansprakelik is, kan ons als 'n gelukkige feit vasstel, dat Afrikaans met 'n merkwaardige eenvormigheid deur alle Hollandssprekende Afrikaners gepraat word. Daar is wel genoegsame bewijs vir gewestelike afwykinge, en als die prysvraag wat die S. A. Akademie vanjaar uitgeskrywe het oor dialektiese verskille in Afrikaans bevredigend beantwoord word, sal baing seker verwonderd wees oor die aantal en omvang van sodanige verskille. Maar van Afrikaanse dialekte in die gangbare betekenis van die uitdrukking sal niemand met erns kan praat nie. Tussen die taal van 'n inwoner van Soutpansberg en die van 'n Kaapstadse ingesetene sal merkbare verskille wees in uitspraak, woordeskat en selfs in idioom, maar niemand sal beweer dat hulle nie dieselfde taal praat nie. Verskille in taal kom trouwens altijd voor, tussen individue selfs, tussen verskillende famielies, laat staan tussen verskillende streke. Terwijl verskille onvermijdelik is, mag ons onself gelukkig ag dat in so 'n uitgestrekte gebied a's dié waarin ons taal gepraat word, (en daarby 'n gebied met erg gebrekkige verkeersmiddele, om van vroeër dae nie te praat nie), Afrikaans sijn eenheid bewaar het. En hierbij kom nog verskil in taal als gevolg van verskil in opvoeding en ontwikkeling. Daar is bijvoorbeeld 'n groot onderskeid

tussen die taal van die goed opgevoede man (onderwyser, prokureur) en die van die onontwikkelde persoon van dieselfde dorp wat vlak oorkant die straat woon. Laasgenoemde se taalvoorraad is beperk omdat sy'n gedagtekring beperk is; hy het alleen woorde vir die dinge waar sy'n gedagte daagliks mee besig is; ook bestee hy weinig sorg aan die manier waarop hy hom uitdruk, sy'n sinsbou is gebrekkig. Daarentoe is die woordeskat van die eersgenoemde so veel groter omdat sy'n gedagtewêreld so veel uitgebreider is; daar is meer netheid en afgerondheid in sy'n sinne, hulle is meer of min gestiliseerd. En tog gebruik altwee dieselfde taalvorm; praat altwee in ooreenstemming met die reëls wat die gebruik van die Afrikaanse taal beheers. Met inagneming van die voorafgaande opmerkinge mag ons dus sê dat ons 'n *beskaafde Afrikaanse eenheidspreektaal besit*.

Die polemiek teen Afrikaans wat herhaaldelik ons volkstaal op een lijn gestel het met Nederlandse dialekte in hul verhouding tot die Nederlandse skryftaal, om daarmee te kenne te gee dat ons in Suidafrika Nederlands als ons standaard-skryftaal moet behou net soos dialektsprekende elders doen, was onjuis en onwetenskaplik; so'n redenering kan alleen krag hê by die wat onkundig is omtrent die elementairste begrippe van taalontwikkeling.

Die kwessie of die taal van Pretoria of van Stellenbosch of van watter geweste ook als basis vir die skryftaal moet dien, kan by ons glad nie bestaan nie. Eenvoudig deur die skriftelike gebruik van beskaafde Afrikaans in alle moontlike verhoudinge van die privaat en openbare lewe sal ons 'n toestand skep wat baie gunstig afsteek by die van ander lande. Die afstand tussen skrywe en praat sal so klein moontlik wees, die kanse vir onbelemmerde geestelike ontwikkeling oneindig groter.

Voordat die geroep om Afrikaans te skrywe begin het, het elkeen Nederlands geskrywe, so goed of gebrekkig als hy kon. Die voorstanders van Afrikaans kon dus nie beweer dat daar nie 'n algemeenverstaanbare skryfstandaard was nie. In hoeverre 'n mens kon en kan twyfel aan die algemeenverstaanbaarheid van Nederlands laat ons daar. 1) Ons het ons in elk geval daarmee be-

1) Die manne van die Patriot-beweging het egter met reg volgehou dat die volk doofstom was weëns onkunde aangaande Nederlands.

he'p. Maar wat die voorstanders van Afrikaans besef het was dat Nederlands nooit die taal van ons hart, van ons gemoed kon word—nooit die draer van 'n eie kuns kon wees nie. Die gedagtes en beelde wat daar op die bodem van die siel groei word kleurloos sodra hulle die vreemde pak klere aantrek. Hul moet daaruit opborrel in die bont uitwendigheid wat aan hul eie is, met die gloed en kleur wat diep lewensdrang meegee bij hul hemelike geboorte. Vandaar dat jii die letterkundige kunswerke wat deur Afrikaners in Nederlands voortgebring is onder jouw een arm kan dra, en dan sal daar nog plek wees vir meer. Hoofddrijfveer was dus die drang na 'n eie, selfstandige beskawing en die daaruit voortvloeiende vrees vir ondergang in 'n ongelijke strijd met die magtige Engelse taal—'n strijd wat hopeloos verlore sou wees met 'n vir die Afrikaner so ondienlike wapen als Nederlands. Hiermee is ons gekom by die tweede faktor wat die ontstaan van 'n skryftaal bevoordel.

§4. Die drang na 'n selfstandige nasionale lewe het altoos hand aan hand gewerk met die behoefte aan 'n algemeenverstaanbare, skriftelike taaluiting. Die skepping van 'n skryftaal is, meer of minder bewus, een van die voornaamste vorme waarin 'n volk sy eie individualiteit, sy eie beskawing wil opbou. In 'n land soos Suidafrika waar 'n ouer beskawing 'n jongere met ondergang bedreig sal hierdie nasionale drijfveer altijd baing sterk op die voorgrond kom. Dit is daarom dat die Afrikaanse Taalbeweging so verbasend vinnig gegroei het na die Boer-Britse oorlog. Toen eers het die Afrikaner 'n besef begin krij van 'n nouer nasieverband—'n Afrikaanse nasie met 'n uitgesproke individualiteit—en uit die bewustheid is ons skryftaal met krag ontwikkel.

So moet ons taal op velerlei gebied middel wees om 'n eie beskawing te verwesenlik—die taal van ons letterkunde, van ons wetenskap, van ons ekonomiese en private lewe, van ons godsdienst. Daarom wêk dit geen verwondering dat invloedryke manne ernstig streef om ons taal op die kansel, in die Bijbel, in die openbare gebed 'n ereplek te besêre nie, sodat die Afrikaner ook daar waar Nederlands vasste gewortel is, sy eie lewe kan voel, sy eie lug kan inadern.

Sedert 1861 maar meer bepaald sedert 1875 word Afrikaans geskrywe. Maar gemis aan 'n eenvormige spelling het baing lang sy pad belemmer. Spelling het

natuurlik met die werklike lewe van 'n taal niks te doen nie. Maar daar die massa nie kan onderskei tussen klank en letterteken nie word dit 'n absolute vereiste dat 'n woord altijd met dieselfde lettertekens voorgestel word. Dit is die eerste noodsaaklike stap tot bereiking van 'n standaard-skryftaal. Met die stap is ons nog nie heeltemaal klaar nie. Dit gebeur eers als die spelling wat die S. A. Akademie in sy "Spelreëls" en "Woordelijs" voorstel prakties erken word. 1) Tog het ons intussen ernstig gebou aan so 'n standaardtaal—ons toonaangewende skrywers, tydskrifte en koerante. Die goeie skrywer sal altijd gesag uitoefen. Maar wat is dan eendelik *sy*n gids, watter maatstaf het hy om op te gaan, die goeie skrywer wat vir die massa leer hoe om korrek te skrywe? Hierop is net een antwoord moontlik: die beskaafde taalgebruik wat hy tot sy eie gemaak en met sy individuele gevoel en smaak tot kunsmiddel veredel en verrijn het. Die beskaafde taalgebruik d.w.s. die vorm van uitdrukking wat die groot meerderheid gebruik, is die hoogste en enigste wetgewer op gebied van die taal. Bij dié wetgewer wat eintlik niks anders is als 'n vorm van die mode nie, moet almaal skoolgaan wat die taal grondig wil ken en korrek wil gebruik: die redenaar, die skrywer, die grammaticus. En die deugdelikheid van die reëls wat die grammaticus opstel en waarna met soveel dikwels misplaaste eerbied opgesien word, hang af van die getrouheid waarmee hy die aanwending van die beskaafde spreektaal opgemerk het. Nou spreek dit vanself dat wie die vorme van beskawing wil ken bij dié sal aanklop wat op goeie sedes en beskawing gesteld is. En daar een persoon tog maar met 'n uiters beperkte aantal individue kan omgaan sal die taal wat hy als maatstaf neem in hoofsaak berus op die taal van 'n beperkte kring van mense en in laaste instansie op sy eie. Vir die Afrikaner lê hierin 'n mate van gevaar omdat die ontwikkelde Afrikaners heelwat eienaardighede van Nederlands in hul omgangstaal opgeneem het; maar hieroor later. Bij die vorming van ons skryftaal sal ons derhalwe die algemeen erkende, beskaafde taalgebruik als basis moet neem. Dit wil nie sê

1) 'n Eenheidspelling in absolute sin van 'n lewende taal word nooit bereik nie soos die orthografie van gevestigde skryftale bewijs (vgl. Engels, Nederlands, Duits.).

dat spreekwyses wat aan 'n deel van die land eie is, nie mag gebruik word nie. Inteendeel sou ons standaardtaal daardeur verrijk word. 'n Uitdrukking als *iemand is in die bak* vir te laat, in die moilikhed, wat in die Boland bekend is, sou langs die weg algemeen Afrikaans kan word. Ewesom *iemand tromb-op ja* vir vas teenaan ja, wat meer eiendom van die binnelande is. Anders is dit met woordvorme gesteld, met die eintlike grammatika. Als daar mense is in die omstreke van Bloemfontein wat sê: *ons het gister daar ge-is* in plaas van *ons het gister daar gewees*, dan is die afwijking vir dié wat so praat nie alleen logies geregvaardig nie, maar vir die taalkundige ook 'n verklaarbare en interessante verskijsel. Maar dit sou dwaas wees om naas ons algemene *gewees* so 'n afwikkende en weens sijn beperktheid, onbeskaafde *ge-is* in die skryftaal in te voer.

Dit is die beginsel waarop 'n skryftaal berus en sijn enigste reg van bestaan ontleen hij aan die aanstandigheid, dat hij 'n algemeenverstaanbare standaardvorm van taaluiting is.

SKRIJF- EN SPREEKTAAL.

§6. Trots die voorafgaande blij daar altijd 'n merkbare verskil tussen die skryfstandaard en die spreektaal bestaan. Dit is in hoofsaak te wijte aan die verskil in aard tussen die twee maniere van uitdrukking, tussen skrywe en praat. Laasgenoemde is 'n meer spontane manier van uitdrukking; bij feitelik alre mense is die uitdrukking in die gewone gesprek onbewus. Eersgenoemde is 'n bewuste, meer of minder deurdagte en beredeneerde gedagteuiting waarbij 'n mens jou verder van 'n seker vasgestelde vorm bedien. Daar is 'n afgerondheid en kunstelike skikking in wat aan die gewone gesprek ontbreek. Bedenk 'n mens daarbij dat die gedrukte lettertekens nie in staat is om die nadruk en die eiendaardige toon van die spreker weer te gee nie, dan is die verskil opvallend. Die skryftaal is en sal altijd blij 'n kunsvoorbrengse; die spreektaal natuurlike taaluiting. 1)

1) Hier is hoofsaakelik sprake van die taal van die daaglikse gesprek; die redenaar, die publieke spreker bestee in die reël sorg aan die vorm van sijn taal.

Ons skrifftaal sal egter, om voornoemde redes, baing min verskil van die spreektaal van beskaafde mense, en sal mettertyd oorsaak wees dat bij die opgevoede stand 'n stijl van praat ontwikkel wat baing skerp sal afsteek bij die taal van minderontwikkelde als vandag die geval is. Het die skrifftaal 'n groot invloed op die spreektaal, die omgekeerde is nog veel meer die geval. Dis die omgangstaal met sijn beweeglikheid wat die lewenskrag besit, die lewende adem wat gedurig aan die gevestigde vorm van die skrifftaal ingeblaas moet word om hom te vrijwaar teen verstening; die bron waaruit hij moet put nuwe woorde en wendinge en skakeringe, nuwe warm bloed om die ou are vinniger te laat vloei. Die taal als produk van die lewe en in meer besonder sin van die geestelike lewe van die mens, kan nooit stilstaan nie, net so min als daardie lewe self kan stilstaan. En net soveel individue daar is, elkeen met sijn verskillend bewerktuigde geestelike gesteldheid, net soveel geleentheid is daar vir die taal om te verander. Die veranderinge vind onopgemerk elke dag plaas in die vorm van klein verskuiwinge totdat 'n mens hul op 'n goeie dag merk: veranderinge in uitspraak, in woordbetekenis, in woordeskat en spreekwijze, in taalvorme; 'n nuwe betekenis van 'n woord kom op en raak meer en meer verbreid oor die taalgebied, 'n nuwe woord raak in die mode naas die oue en neem naderhand sijn plek in, ens. Daarom moet die skrifftaal gedurig in ooreenstemming gebring word met die spreektaal, wat in ons geval soveel gemakliker sal wees omdat die twee standarde feitelik een en dieselfde is.

VOORDELE EN GEVARE.

§7. Die gunstige posiesie waarin ons sal verkeer wanneer Afrikaans als skrifftaal algemeen erkend is in ons land, is reeds aangetoon. Wat 'n weelde sal dit nie wees vir ons kinders op skool nie! Te voel dieselfde warm atmosfeer in die skoolkamer wat hulle thuis mag geniet! Met die onderwijs van Afrikaans op skool sal die verband tussen skool en ouderlike huis, wat 'n noodsaaklike vereiste is vir die opvoeding, ingestel wees. Die opkomende geslag sal om die rede alleen veel selfstandiger kan staan teenoor 'n vreemde beskawing en ten minste opvoedkundig op gelijke voet met Engelssprekende wees

vir wie daardie verband altoos bestaan het. Dit is 'n praktiese gesigspunt.

Maar wat die opbouwing van ons skrifftaal betref het ons seker 'n belangrike voordeel daarin dat bij 'n tekort aan woordeskat vrij gebruik mag gemaak word van die Nederlandse taalvoorraad. So gouw 'n taal geroep word om aan hoër en ander eise te voldoen als die van die gewone verkeer, ontstaan die behoefte aan woorde wat nodig is vir die nuwe lewensvoorwaardes. Tot nog toe het die gros van Afrikaners hulle bedien van Engelse terme bij gedagtewisseling op gebied van wetenskap en kuns omdat hulle opvoeding Engels was. Maar als ons skrifftaal die draer moet word van ons beskawing dan sal die middele, die woorde geskep moet word, waarmee hij uiting kan gee aan alle moontlike gedagtes op gebied van wetenskap, kuns en ekonomiese lewe. En in soverre die woorde nie uit eie taalskat kan gevorm word nie sal Nederlands als stamtaal tot ons beskikking staan. Dis hier waar die skrifftaal leiding moet gee en, in besonder sin, 'n opvoedkundige roeping moet vervul.

§8. Teenoor die voordele is daar egter *gevaare* waarteen gewaak moet word.

Daar is in die eerste plaas die invloed van Engels. Die ontsiering van Afrikaans deur Engelse woorde wat sedert tientalle jare aan die gang is, sal deur behoorlike onderwijs en skrywe van ons taal langsaamhand verwyder word. Dit is nog nie so 'n groot gevaar nie. Want waar 'n taal alleen vreemde woorde oorneem, en daorbij nog woorde waarvoor goeie inheemse bestaan, kan hij eintlik nie veel skade lij nie. Daarvoor is Engels self 'n goeie voorbeeld. Ernstiger is die indringing van die Engelse idioom want dit raak die kern van ons taallewe aan. Daar sal moet gewaak word dat ons Afrikaans *suiwer skrywe*, dat die vreemde idioom wat so listig inkruip, vermij word. Hier sal veel opmerkzaamheid toe nodig wees; skrywers sal hul werk baie sorgvuldig moet toets. Taalsuiwering is 'n belangrike taak wat ons wag. Maar daorbij mag ons nie tot 'n ander uiterste verval nie. Waar die vreemde woord eenmaal ingeburger is, het dit reeds bestaansreg. Waar ons die vreemde woord maklik kan vervang met 'n inheemse is dit wenselik. Daarentoe sou dit takteloos wees om lomp vertalinge op te dring aan die publiek. Ons sal baat vind bij 'n studie van puristiese beweginge in ander lande.

Ook van die kant van Nederlands dreig 'n gevaar. Ons weet hoe moeilik dit is vir 'n openbare spreker wat gewoon geraak het aan sijn soort Nederlands om 'n Afrikaanse aanspraak te lewer. Hij vervall onbewus in Nederlandse vorm. Dit geld ook van skrywe. En omdat die twee taalvorme so na verwant is, moet ons tot besonder versigtigheid maan. Dat 'n woord hier en daar met 'n afwikkende Nederlandse betekenis gebruik word, kan so 'n groot sonde nie wees nie. Maar die aanwending van 'n vreemde idioom in plaas van 'n goeie Afrikaanse is sterk af te keur. Als ons bedenk dat in die omgangstaal van baing opgevoede Afrikaners suiwer Nederlandse wendinge vasgegroe het dan is dit begripelik dat dit 'n mate van inspanning kos om bij die skrywe daarvan los te raak. En ons moet daarvan loskom om ons taal op te bouw uit sijn eie krag, met sijn eie hulpmiddele. Hoeveel woorde ons ook al oorneem, die idioom en vorm moet suiwer Afrikaans blij.

§9. 'n Derde gevaar om teen te waak is *te dogmaties optree bij die vasstelling van wat korrekte Afrikaans is*. Laat ons ons skryftaal nie aan bande lê en so vaste grense afbaken waarbuite geen skrywer mag gaan sonder om hom te besondig aan seker wette en reëls wat feilbare mense opgestel het nie. Geen grammatika is volledig of afdoende nie en slaafse navolging van willekeurige wette lei tot stijfheid en onnatuurlikheid, die grootste gevaar van almaal bij die vorming van 'n skryftaal. Dit het die taalgeskiedenis van ander volke al te duidelik bewijs; en als gevolg daarvan het gekom reaksies in moderne tije onder invloed van 'n sterker en kleurrijker individualisme.

Laat ons standaardvorm wees 'n plooibare begrip, die vasgestelde lijne nie skerpkantige tronkmure nie maar sag soos die lijne van ons vlakke-horison. Laat ons nastreef 'n stijl wat die kenmerke dra van ons Afrikaanse lewe en omgewing: eenvoud, helderheid, kleur, warmte. Laat die sinsbouw vrij wees van genaaktheid en ingewikkeldheid wat 'n mens se voorhoof laat rimpe's trek omdat hij die verband van die woorde alleen onder inspanning kan snap of glad nie. Bouw die volsinne so dat hulle uitmunt in sierlikheid en eenvoud en deursigtigheid; deel hulle die kleur en gloed mee wat hij, skrywer, in jouw voorstelinge ondervind. Versmaad geen bouwsteen nie, solang hij maar eg is. Laat die skryftaal gedra word deur die krag wat vloei uit die lewende omgangstaal. Vir die bouwer

aan ons taal, die skrywer, sou 'n mens wil sê : Gaan jouw gang onbekommerd, wees gehoorsaam alleen aan die innerlike drang wat die vorm skep waarin jouw eie wese geopenbaar word; volg selfs die beste styl nie na nie, tensij navolging beteken deurdringing van die gekose model met eie wesenstrekke, wat dan geen navolging meer sal wees nie. So sal ons vorm die Afrikaanse skriftaal van die toekoms, die draer van ons kultuur, die beeld van ons volksiel !

SPELLING.

§10. Trots „Spelreëls” en „Woordelijs” het die laaste woord oor hierdie moeilike kwessie nog nie geval nie. En dat die sisteem wat ons nou het in die toekoms wijsiginge sal ondergaan is vooruit te sien. Alleen, dit is ons dure plig om ons intussen aan die gemaakte ooreenkoms te hou. Toeliggende en aanvullende opmerkinge in verband met die sisteem lijk nodig.

In die inleiding tot die „Spelreëls” is korteliks aangegee die grondslag waarop ons spelling berus: ’n vergelyk tussen die beskaafde uitspraak en die geskiedenis, dus tussen die fonetiese en historiese manier van spelle, en daarbij bepaal die V.H.S. (Vereenvoudigde Hollandse Spelling) soseer die rigting dat daarvan alleen afgewijk word als die algemene Afrikaanse uitspraak dit wettig en eis. Dit is in die teenswoordige tijd die enigste verstandige houding. Want ons lewe in ’n oorgangstijd waarin die verband met die Nederlandse taal ons baie werd, nee onmisbaar is. Die uitwendige vorm van die Afrikaanse kunswerk moet so wees dat hij met plesier kan gaan kuier in Nederland en Vlaandere, en omgekeerd moet die kunswerk van daardie lande ’n aangename verblijf onder ons hê, sodat die kultuurverband tussen die Hollandssprekende wêrelddele sterk kan word. En die rol wat spelling hierbij speel is baie groot. Maar die aanpassing van ons spelling aan die van die V.H.S. is veel meer uit ’n prakties-opvoedkundige noodsaaklikheid gebore. Daar die oog van die Afrikaner eenmaal gewend is aan die Nederlandse spelsisteem, sou geen spelling bij ons ingang vind wat nie daarmee rekening hou nie. Maar hier lê juis die moeilikheid: die graad van aanpassing. Waar moet die lijn getrek word? Om die lijn aan te gee in algemene bewoordinge is maklik genoeg, om hom in elke besonder geval op te los is geen kleinigheid nie. Ndl. *baviaan* is tamelik verskillend van Afr. *bobejaan* wat die algemene uitspraak weergee. Moet ’n mens jou in hierdie geval net bepaal bij die Afr. uitspraak of ook die vorm *bobiaan* toelaat wat die oog maklik met *baviaan*

kan verbind en buitendien als afbeelding van die Afr. uitspraak nabij die kerf kom? Bestaan vir 'n Afrikaanse woord geen Nederlandse ekwivalent nie of is die Nederlandse woord hier onbekend, dan kan ons net rekening hou met ons uitspraak, b.v.: *kremenaadjie*, *pikewijn*, *likewaan*, *ramkie*. En selfs hier moet inaggeneem word grade van meer of minder bekendheid. Dergelijke en ander moëlikhede (soos verskil in uitspraak) belemmer die pad van wie ons spellingvraagstuk wil oplos. Die oplossing kan alleen die toekomstige skryfgebruik vir ons gee. En sijn oplossing sal finaal wees.

§ II. Om die verband tussen die woorde te bewaar skrywe ons *hand-hande*, terwyl die enkv. volgens uitspraak *hant* moes wees. Om dieselfde rede dus ook *rat-ratte*. Die mv. *ratte* eis 'n enkv. *rat*, terwyl Ndl. hier *rad* het. Waar 'n vergelyk dus onmoontlik is, soos hier, moet die suiwer Afrikaanse uitspraak die beslissing gee. Maar iedereen wat sijn lewe lang gewend was aan *rad*, sal die spelling *rat* in die begin, weëns sijn ongewoonheid, hinderlik vind. Terwille van eenvormigheid dus *paadjie* (verkleining van *pad*) met *dj*, maar *gaatjie* (verkleining van *gat*) met *tj*. Daarom *historicus*, *musicus* in die enkv. met *c* waar 'n mens geneig sou wees om 'n *k* te skrywe terwille van die uitspraak. Maar die mv. laat *s* hoor, en daarc die klank *k* sowel als die klank *s* verteenwoordig, is dit die mees praktiese oplossing om *c* deurgaans te behou.

'n Beginsel wat elke aanneemlike spelsisteem behoort toe te pas, is om dieselfde woord of woordelement altijd op dieselfde manier te skrywe, onverskillig of dit als enkelwoord verskijn of in samestellinge en afleidinge. So'n beginsel, hoewel dit in botsing kom met die uitspraak, bewaar die eenheidsbeeld van 'n woordgroep en vermij 'n anders lastige verskeidenheid. Ons skrywe dus *kompliment* (iemand 'n — maak) en *komplimente* (groete) weëns *komplimenteer* wat meer geleerd is en waarin met die afleiding rekening gehou word. Verder *present* (geskenk) trots die uitspraak *bersent* weëns *presenteer*, *presentabel*; *belangrijk* weëns *woorderijk* en ander samestellinge met *-rijk*. Die voorsetsel *van* behou daarom sijn skrifbeeld in samestellinge als *vanjaar*, *vanmôre*, *van-aand*, *vanmiddag*. *vaneffe*, hoewel in plaas van *an* (a)

1) Daarom en *darem* word als aparte woorde beskou.

meestal 'n toonlose *e* gehoor word. 'n Ander mooi voorbeeld is dit uitspraak *-geid* vir die agtervoegsel *-heid* wat bij 'n groot aantal Afrikaners reël is (b.v. *slimgeid*, *suurgeid*, *natgeid*, *blijgeid*, ens.). Nou sou dit dwaasheid wees om *-geid* te gaan skrywe waar hij gehoor word en skielik weer *-heid* waar hij voorkom in reekse van enigssins geleerde woorde (*noodsaaklikheid*, *belangriktheid*, ens.) of waar hij natuurlik sou staan soos na *g* b.v. in *klarigheid*, *nattigheid*, *moegheid*, ens. Die spelling hou hier konsekwent vas aan *-heid* om die eenheidsbeeld te bewaar niettegenstaande 'n afwijkende uitspraak.

§12. Spelreël no. 4 sê dat 'n klinker in 'n ope lettergreep enkel geskrywe word: *bure*, *gate*. Bij verkleinwoorde word hiervan in ettelike gevalle afgewijk. In *paadjie* (van *pad*), *bootjie* (van *boot*), *vaatjie* (van *vat*), ens. word *a*, *o* dubbel geskrywe, hoewel *dj*, *tj* maar een klank voorstel en die bewuste klinkers dus hier in ope lettergrepe staan. Maar dit is onvermijdelik omdat dergelijke woorde met enkel klinker sou verwarring stig; *bootjie* met een *o* sou verwar word met *botjie* (van *bot*), terwijl *paadjie* en *vaatjie* met een *a* verkeerd sou uitgespreek word.

Terwyl ons hier besig is met verkleinwoorde, is dit wenselik om die een en ander te sê oor die weergawe van die verkleiningsuitgang, 'n punt waaroor baing struikel wat Afrikaans wil skrywe. In die verlede was daar twee spellinge b.v.: *liedjie* en *liedekie*, *stemmetjie* en *stemmaekie*, *tafeltjie* en *tafelkie*, ens. Die vraag of na seker medeklinkers *-tjie* (*-djie*) of *-kie* moet geskrywe word, is beslis ten gunste van eersgenoemde, kijk Spelreël 27. 1) En dit is 'n beslissing waarbij alle binnelanders wat *-kie* sê, hulle met vrijmoedigheid kan neerlê. Want ten eerste sou die erkenning van so'n veelvuldig gebruikte, dubbele formasie die eenvormigheid van ons spelling in die weg staan, en ten tweede sou die konsekwente weergawe van *-kie* tot verwarring lei. Hoe sou ons b.v. die verkleining van *bit* met 'n agtervoegsel *-kie* skrywe en getrouw blij aan die uitspraak, sonder om dit te verwar met *bikkie* (klein *bik*)? Die skryfwijze *bitjie* hou daarentoe die verband met *bit* en verteenwoordig boënop nog die uitspraak van 'n groot aantal Afrikaners.

1) In die „Woordelijs” staan naas *bietjie* die vorm *biekie* tussen hakies.

Weëns die verband, 'n faktor van die grootste betekenis bij die onderwijs, is *paadjie* (klein *pad*), *randjie* (klein *rand*) dus stellig verkiesliker als *baaikie*, *rainkie*. En per slot van rekening is die onderskeid tussen *dj*, *tj* en *k* tog nie groot nie, in die uitspraak van partij selfs heel gering. Die oorgang van *tj* tot *k* is 'n verskuiwing na agter van die plek van afsluiting wat die tongwelwing met die harde gehevelte vorm. Naarmate die afstand van die verskuiwing groter of kleiner is, sal die onderskeid tussen die twee klanke duideliker of minder duidelik waarneembaar wees.

Bij die vorming van verkleinwoorde moet onthou word :

(1) woorde op *-d* word geskrywe met *-djie*: *bedjie*, *randjie*, *tabberdjie*, *saadjie*;

(2) woorde op *-t* met *-tjie* : *pitjie*, *bootjie*;

(3) woorde op *f*, *g*, *k*, *p*, *s* voorafgegaan deur 'n kort beklemtoonde klinker neem *-ie* met verdubbeling van slotmedeklinker; wanneer voorafgegaan deur 'n lang klinker of tweeklank of medeklinker, net *-ie*: *stoffie*, *laggie*, *nekkie*, *kobbie*, *bossie*, *hofie*, *magie*, *sakie*, *kopie*, *rosie*, *kousie*, *bankie*, *rapsie*;

O p m. Die verkleining van *rib* is *ribbetjie*.

(4) woorde op *l*, *m*, *n*, *r*, *ng*, voorafgegaan deur 'n kort beklemtoonde klinker neem *-etjie* met verdubbeling van slotmedeklinker, behalwe *ng*; wanneer voorafgegaan deur 'n lang of onbeklemtoonde klinker of tweeklank, dan neem hulle *-tjie*, behalwe woorde op *m* wat *-pie* neem en woorde op *-ng* wat die *ng* tot *-nie* verander : *bolletjie*, *stemmetjie*, *pennetjie*, *karretjie*, *tongetjie*; *vooltjie*, *boompie*, *adempie*, *beetjie*, *masientjie*, *fafeltjie*, *duikertjie*, *woninkie*;

(5) woorde op 'n klinker neem *-tjie*: *touwtjie*, *laaitjie*, *koepetjie*.

O p m. Die verkleining van *wa*, *nôl* is *waantjie*, *nôintjie*.

§13. Bij die skrywe van vreemde woorde moet uit die aard van die saak 'n seker speelruimte gelaat word, omdat die antwoord op die vraag of 'n woord verafrikaans is of nie veelal afhang van individuele oordeel. 'n Groot skaar van vreemde woorde op gebied van weten-

skap en kuns kom meer en meer in gebruik. Vir die minder ontwikkelde sal vreemd wees wat vir die ontwikkelde heeltemaal gewoon is. Neem ons als basis die woordgebruik van 'n enigssins opgevoede gemeenskap, dan sal die verafrikaansing 'n tamelike omvang hê, soos wel sal blyk uit die „Woordelijs”. Die gebruiksfeer van vreemde woorde is aan voortdurende verandering onderhewig—iets wat samehang met opvoeding en ekonomiese toestande—sodat in die loop van tyd vanself wijsiging in spelling gebiedend sal word. 'n Mens kan die sogenaamde vreemde woorde in vier groepe verdeel :

(1) woorde met vreemde oorsprong wat heeltemaal verafrikaans is en reeds als gebruiklik meegekóm het uit Nederland of wat in Suidafrika aan ander tale ontleen is—geleende woorde dus in die eintlike sin : *famíelie, stasíe, nasíe, predikant, kurang, lukwart, trein*;

(2) verafrikaanse woorde wat egter nog duidelik 'n vreemde voorkome het : *tradiesíe, ammuniesíe, kondiesíe, ídeaal, proses, filosofíe*;

(3) enigssins verafrikaanse woorde wat meer en meer ingeburgerd raak : *teorie, metode, katechismus, idealiseer, romanties, theologies, tradisioneel*;

(4) woorde wat nog heeltemaal als vreemd gevoel word : *papyrus, boulevard, bacil, axioma, daktylus, chirurgie*.

Die grenslyjn tussen (2) en (3) is baie moeilik om te bepaal. Die oordeel daaromtrent sal wissel al na gelang van opvoeding. Qoreenkomstige Engelse woorde speel 'n groot rol. Waar twyfel bestaan oor die graad van verafrikaansing van 'n woord, is die neiging om die Afrikaanse spelling te gebruik geregvaardig. Ons skrywe b.v. *tradiesíe, ambiesíe* omdat hulle, veral ook onder invloed van Engels, als verafrikaans mag beskou word, terwyl die daarvan afgeleide *tradisioneel, ambisieus* stellig minder bekend is; vandaar *i i.p.v. íe*, temeer daar die klinker hier nie die klemtoon het nie, (vgl. in hierdie verband „Woordelijs” bl. xvii reël 9). Die woorde *teologie, theologies* kom hoofsaaklik in geleerde kringe voor; *teorie, metode* ook wel, maar tog is die gebruiksfeer van die laaste twee uitgebreider als die van die eersgenoemde, hoewel weer beperkter als die van *ammuniesíe*, ens. Die graad van verafrikaansing word glad nie in aanmerking geneem ten opsigte van woorde met *t* uitge-

spreek als *s* nie. Hier skrywe ons deurgaans *s* b.v. *intuïsie*, *evolusie*, *emosie*, *inspirasie*, *toleransie*, *differensiër*, *evolusionisties*.

Om te bepaal wanneer *c* of *s*, *x* of *ks*, ens. moet geskrywe word is geen kleinigheid nie. Hier moet die „Woordelijs” in elke afsonderlike geval geraadpleeg word.

Vreemde woorde is 'n gebied waar selfs in die V.H.S. geen konsekwensie bestaan nie, en uiteraard kan dit ook nie bestaan nie. Solang egter elke woord op 'n seker manier geskrywe word, kan verskil van opvatting insake meer of minder vreemdheid aan die eenvormigheid van ons spelling niks maak nie.

§14. Dit is 'n verstandhouding dat geografiese eie-name en persoonsname soveel moontlik onveranderd blij. Tog word ook hier in baie gevalle afgewyk van die gebruikelike spelling, b.v. *Noorweë*, *Denemarke*, *Swede*, *Jerusalem*; daarenteen *Laodicea*. Bekende Bijbelse en ander persoonsname kry *s* i.p.v. *z*, b.v. *Moses*, *Josef*, *Jesus*, *Elisabeth*, *Isak* maar *Cefas*, *Zachëus*; *w* i.p.v. *v* b.v. *Dawid*.

§15. Enige opheldering verdien Spelreël 22 volgens welke 'n medeklinker verdubbel word na kort klinker met hooftoon, dus *makker*. Tot nog toe het die meeste geskrywe *bobbejaan*, *likkewaan* met dubbel *b* en *k* hoewel die laaste lettergreep die hooftoon het. Die „Woordelijs” stel nou voor *bobejaan*, *likewaan*, ens. Maar konsekwent kan so'n reël ook nie toegepas word nie. So gouw 'n mens met vreemde woorde te doen kry, voel jii die moeilikheid. Hoe sou ons ooit kan voorstel om *pessimisties*, *klassiek*, met enkel *s*, of *konneksie*, *kommissie* met enkel *n* en *m* te skrywe waar ons oog so gewend geword het aan die dubbel letterteken in Nederlands en in die Engelse vorme van dieselfde woorde? En boënop sou ons, om konsekwent te wees, moet skrywe *pessimis*, maar *pesimisties*. 'n Sodanige reël moet dus verval by vreemde woorde om redes wat in die oog spring. Maar ook in Afrikaanse woorde met of sonder vreemde uitgang moet aan die groter beginsel wat die verband met Nederlands of tussen 'n groep van woorde wil bewaar, die voorkeur gegee word; daarom *stoffasie*, *skrobbering*, *stommiteit*; daarom *liggámelik* weëns *liggaam*, *maatskappij* weëns *maatskáppelik*. Bij die skrywe

van woorde wat hul eie Afrikaanse pad. gegaan het en selfstandig staan soos *pikewijn*, *likewaan* hoef ons so'n verband nie te soek nie. Uit die toegeligte deurkruising van beginsel deur beginsel blyk duidelik dat spelling op 'n verstandige vergelyk berus.

§16. Die spelling moet verder rekening hou met die graad van verafrikaansing van Nederlandse woorde. Die Ndl. voorvoegsel *over-* verskijn in Afr. als *oor-* b.v. *overschrywen*, *overtuigen*, *overleg* word *oorskrywe*, *oor-tuie* (*oortuig*), *oorleg*. Dit gebeur konsekwent by woorde wat als heeltemaal verafrikaans aan ons klankwette aangepas is. Anders is dit met woorde wat in jonger tydperk, veral onder invloed van die boek, aan Nederlands ontleen of opnuut aangepas is. Salke woorde lewe hoofsaaklik in die mond van ontwikkelde en, in beperkte omvang, in die skryftaal. Vandaar *owerheid*, *owergang*, *owerlewering*, *owerheersing*, *owergawe* naas *oorheid*, *oorgang*, *oorlewering*, *oorheersing*, *oorgawe*. Daarentoe is *owerspel* 'n suiwer boekwoord wat selde, indien ooit, verafrikaans word. Hoe meer geleerd die woord, hoe wijer die gebruiksfteer van die vorm met *ower-*, wat ook geldig is van al die in hierdie paragraaf behandelde gevalle.

Naas die algemene voorvoegsel *ver-* tree 'n minder gebruiklike *voor-* op: *vooral*, *voornaam*, *voornaamlik*, *voorsigtig* 1); ook met verskil in betekenis b.v. *versien* ('n huis *versien* d.i. buite om wit, skoonmaak) en *voorsien* (in 'n behoefte). 2)

Ndl. *boven* verskijn in Afr. als (a) *bo* (*bw.* en *voors.*), ook in samestellinge: *bodeur*, *bo-op*, *bo-ent*, *bo-kant*, *Bo-land*, (b) *boën-*, *boon-* in *boënoh*, *boonste*, *boon-toe*, (c) *bowe(n)* in geleerde woorde: *bowemenslik*, *bowenatuurlik*, *bowenaards*, *bowendien*. In verhewe stijl

1) Die uitspraak wijs duidelik aan wanneer die Afr. woord met *voor* alleen kan samegestel wees. (Kijk „Woordelijs”, bl. 182 vlgg.).

2) 'n Ander sprekende voorbeeld van verskil in betekenis samehangend met grade van verafrikaansing is *toewer*, *toor*. In *iemand toor* beteken dit *beneks*, vgl. *toorgoed*, *toordokter*, terwyl *toewer* gebruik word (1) oordragte ik-sinnelik: *iets voor iemand se oë toewer*, met die penseel *toewer*, *toewerlantern*, (2) oordragtelik-abstrak: *deur haar innemendheid betower*.

word *Bowe* gebruik vir *Hemel*: na *Bwe*. Onnodig is *bowe verwagting*, ens. Dis vanselfsprekend dat ook *bonatuurlik*, ens. mag geskrywe word deur wie dit inderdaad so uitspreek. Die spelling sal in elke besonder geval met die uitspraak te rade moet gaan.

Die klank *g* tussen twee klinkers of tweeklank en klinker waarvan die voorafgaande beklemtoond is, val weg in goeie Afrikaanse woorde: *eie*, *opdraend*, *molik*. Waar die *g* in hierdie posisie bewaar is, het ons te doen met boekwoorde wat in later tijd in die spreektaal oorgegaan het: *vertraging*, *ondragelik*, *oortuiging* naas *oortuiing* (Bolands), *mogelik*, *beloging*, *verkrijging*, *bespiegeling* naas *spieël*, *belegering* naas *beleëring*, *begogeling* naas *gool*, *gogelarij* naas *golerij*, *godlogenaar* naas *godloënaar*, *eigenlik* naas *eintlik*, *onteigening* naas *onteiening*, ens. Nie van almaal kan dit met sekerheid beweerd word nie. Woorde als *oortuiging*, *vertraging* kan ook nuwvorminge wees van werkwoordelike vorme op -g.

Jong is woorde met *door*: *doorskijnend* naas *deurskijnend*, *doorgaans* naas *deurgaans*. 1)

Die Afr. vorme van Ndl. *nieuw*, *nieuwe*, *nieuws* is *nuwt*, *nuwe*, *nuws*. Daarom *nuwsblad*, *Nuwejaar*, *opnuwt* maar *nieuwmodies* (jong ontlening).

§17. Dit is dikwels moeilik om te weet of 'n samestelling met of sonder *s*, *e* moet geskrywe word. Hier is die uitspraak weer die enigste gids; daarom *handearbeid* maar *handsaag*, *mensevrees* maar *mensvrees*, *pottebank* maar *potlepel*, *ribbebeen* maar *ribstuk*, *briewesak* maar *brieskaart*, *erdebot* maar *erdwurm*, *miershooft* maar *miernes*, *ambagsman* maar *ambgenoot*, *badshuis* maar *badkom*, *tijdsorde* maar *tijdvak*, *molshooft* maar *molwa*, *olifantjagter* maar *olifantstand*. *hongersnood*, *watersnood* maar *honger dood*.

Gevalle van onvaste gebruik kom voor: *maansverandering* of *maanverandering*, *sonsverduistering* of *sonverduistering*, *verjaarsdag* of *verjaardag*, *hereboontjie* of *heerboontjie*, *duiweeier* of *duifeier*.

§18. Waar *d*, *t* volgens ons klankwette wegval op die end van 'n woord maar in afleidinge en samestellinge

1) Die woorde met *deur-* is hier hoogs waarskynlik sekondêre verafrikaanste vorme.

gehoord word, word hulle geskrijwe. Dit is hoofdsaklik die geval bij afleidinge op *-heid*: *begaaf*, *begaafdheid*; *bedroef*, *bedroefdheid*; *vergenoeg*, *vergenoegdheid*; *beleef*, *beleefdheid*; *besadig*, *besadigdheid*; *besorg*, *besorgdheid*; *gemaak*, *gemaaktheid*; *opreg*, *opregtheid*; *beslis*, *beslistheid*.

Met of sonder *t* kom die geleerde woord *takvol*, *taktvol* voor.

§19. Die „Woordelijs” gee ’n tamelik volledige beeld van samestellinge met *teë*-, *teen*- wat ’n nouwkeurige studie vereis (kijk aldaar bl. 155 vlg.)

§20. Die lettertekens *ei* en *ij*, hoewel dieselfde klanke voorstellend, word om historiese redes deur ons behou. Om moontlike foute te voorkom word hier ’n aantal gevalle vermeld: *bijt*, *beitel*; *wei* (die vee —), *uitwei* (oor ’n saak —). *wij* (die man — hom aan sijn werk); *lei* (voortouw neem), *leier*, *lij* (pijn —), *lijder*; *steil* (regaf), *stijl* (van ’n skrywer); *peil* (maatstaf), *pijl* (om mee te skiet); *obveil*, *feilbaar*, *veil* (vloere was), *vijl* (instrument); *reis* (tog), *rijs* (kos: opgaan); *rei* (koor), *rij* (reeks: te perd —); *stijg* (opgaan), *steier* (agteroor —: stellasie); *deins* (in terugdeins), *dijnserig*; *keil* (hoed) *keilskrif*; *reier* (voël), *rijer* (in agterrijer); *eikeboom*, *geijkte*; *sei-dissel*; *bleik* (op — gooi), *blijk* (ww.: bewijs); *feit* (daadsaak), *fijt* (ontsteking).

SAMESTELLINGE.

§21. Wie nouwkeurig wil skrijwe sal gedurig vraagstukke teëkom in verband met samegestelde woorde. En in ’n hoofstuk oor Afr. spelling eis hulle ’n besonder plek, omdat ons taal so verbasend veel lewenskrag besit om woorde tot ’n eenheidsbegrip saam te binde, ’n uit taalekonomiese oogpunt beskouw voordelige eienskap wat ook in Nederlands en Duits sterk op die voorgrond tree. Dit is besonder hinderlik om woorde geskeie geskrijwe te sien waarvan die skrifbeeld ’n eenheid moet wees. Die koppelteken word daarenteë ook veels te veel gebruik. Af te keur is *winter son*, *vije konfijt*, *geelhout bos*, *Staats-inmenging*, *Sabbats-ontheiligin*g, *gewetens-vrijheid*, *volks-deug*, ens. ’n manier van skrijwe wat erg in die mode is.

Waar meer als een begrip tot ’n nouwer eenheid ver-

bind word, moet die woorde aanmekaar geskrywe word : *vijekonfijt, gewetensvrijheid*. Natuurlik is dit 'n algemene stelling die toepassing waarvan afhankelik is van persoonlike taalgevoel.

Waar tussen die dele van 'n samestelling die verbindingsklanke *s, e* aanwesig is, skrywe 'n mens aaneen : *Sabbatsontheiliging, Universiteitskollege, opleidingsinrigting, naturellebevolking, menselewe, vrouwevereniging, plantewêreld, blindeskool, vraeboekie*.

Bij baie samegestelde uitdr. wat deur veelvuldige gebruik tot 'n vaste eenheid saamgegroeï het, sal 'n mens voel dat aaneenskrywe gewens is, b.v. : *agdaegeneesbosse, kanniedood, kannieandersheid* (dis van —), *priesterheerskapbij, suikerbossiestroop, maanhaarjakhals, waaierstertmierkat, warmwaterbottel, noordnoordoos, wessuidwes, wintersaffraanpeer, oumensbeer, gallamsiekte*, ens. Bij sulke samestellings kom dit daar glad nie op aan uit watter woordsoorte die verbinding opgebou is nie; selfs 'n bnw. en snw. kan aaneengeskrywe word, b.v. : *kouwater, kleingeld, blouwitriool, hoëpriester, hoëskool*. In die laaste twee uitdr. is die eenheid so sterk, dat die aksent al verskuif het van die bnw. tot die snw. Alleen, die aard van die samestelling kan selfs hier ook 'n koppelteken vereis, b.v. : *wins-en-verliesrekening, heen-en-weer-loperij*.

Aaneen word geskrywe geografiese name bestaande uit eienaam en soortnaam b.v. : *Oranjerivier, Kameelfontein, Kommandonek, Montagupas*.

O p m. Hexrivierpas (met twee soortname) word gewoonlik met drie los woorde geskrywe, wat af te keur is. Hier kon 'n mens moontlik ook *Hexrivier-Pas* skrywe.

Aaneen word geskrywe samegestelde ww. : *bijeenroep, verbijgaan* maar *bijeen te roep, verbij te gaan*; verder *doodskiet, mooipraat, inag neem*, ens.

Gewoonlik word 'n koppelteken gebruik :

(1) waar die eerste deel, samegesteld of enkelwoord, met die volgende woord of woordverbinding nog nie 'n stereotiepe eenheid vorm nie : *seekus-kafferstam, skool-dae-herinneringe, genitief-bebaling*;

(2) bij minder voorkomende samestellinge bestaan uit eienaam en snw. : *Moskou-ekspediesie, Duitsweveldtog, Stockholm-konferensie, Chicago-tentoonstelling*.

Burgersdorp-verkiesing, Freemantle-rabbort, Merriman-belasting, Milner-bolities, Haeckel-idee, Hertzog-Fonds-Wedstrijd. Bij veelvuldige gebruik kan die koppelteken onderdruk word: *Bothare-ering, Judasgesis, Natalkaffers;*

(3) bij opeenhoping van klinkers in die middel van die verbinding waardeur die oor bij die lees kan gehinder word: *blinde-instituut, visiete-uur, warmte-eenheid, see-eend, wa-as;*

(4) bij 'n sin of sindeel tot vaste eenheid gegroei: *wag-'n-bietjie, ouwrouw-onder-die-kombers;*

(5) bij samestelling van selfstandige ww.: *fluit-sus, draf-stap;*

(6) bij redupliserende formasies: *gouw-gouw, kortkorft, fluit-fluit, skelm-skelm, blouw-bloww;*

(7) bij samestelling van bw. en bnw. (bw.): *voorvaderlik-menslike* (gewoonte), *innig-ontroerd;*

O p m. Die gebruik ten opsigte hiervan is onvas.

(8) bij samegestelde tities: *luitenant-kolonel, kommandant-generaal, assistent-sekretaris.*

Moeilik is dit om vas te stel wanneer die genitiesafleiding se met die woord vasgegroeï is. 'n Mens sal wel verplig wees om te skrywe *outijde* (*outijse*), daarenteen liewer *slawetijd se dae;* vgl. bl. 56. *O p m.*

Als 'n praktiese maatreël kan 'n mens aan die hand gee dat die skrywer in twijfelagtige gevalle liewer aan een moet skrywe of ook met 'n koppelteken, want daar word veel meer foute gemaak deur te skeie als andersins.

HOOFLETTERS.

§22. Met die oog op die opvallende onvastheid in die gebruik van die hoofletter is dit wenselik om ook op dié sý van die spellingkwessie enige lig te werp.

Met hoofletters word geskrywe:

(a) geografiese eiename, persoons- en volksname, en afleidings en samestellings daarvan: *Arabië, Parijs, Parijsenaar, Amsterdams, Bismarck, Bismarckiaans, Na-*

poleonties, Afrikaner, Afrikaans, Afrikanervolk, Spanjaard, Hollandssprekend.

O p m. 1. Bijvoeglike naamwoorde van sodanige selfstandige naamwoorde afgelei skrywe ons dus deurgaans met hoofletter, in afwijking van die V.H.S. wat aan die klein letter die voorkeur gee, hoewel ook hier die hoofletter dikwels gebruik word. Dus *Engelse taal, Afrikaanse volk, Nederlandse dialek.*

O p m. 2. Dit is nodig om daarop te let dat ons skrywe *Afrikaans, Europees, Holland* maar *onafrikaans, Weseuropees, Noordholland*; daarenteë *anti-Afrikaans.*

O p m. 3. Samestellinge lewer dikwels moeilikhede op. Waar nie meer gedink word aan die herkoms (plaas, persoon) nie, en die woord 'n algemene begrip aandui, dus bloot kwalifiserend is, skrywe ons 'n klein letter: *Afrikanerkring* d.i. kring van Afrikaners, maar *afrikaneros, afrikanerbul, Hottentotgewoonte* maar *hottentotsvijs; Kaffertaal* maar *kafferboom, kafferkoning*; verder *portnatalpatats, saksiesblouw, montagudop.*

(b) name van godsdienste, kerkgenootskappe, godsdienstige sektes, vereniginge, partije, rigtinge of beweginge, en afleidinge en samestellinge daarvan: *Buddhisme, Mohamedanisme, Katholiek, Piëtisties, Calvinisties, Kapusijnermonnik, Presbyteriaans, Strewersvereniging, Afrikaanse Verbond, Unionis, Pragmatis, Sosialisme, Renaissance, Romantiek, Nihilis.*

O p m. Dis 'n gebied hierdie waar 'n grote mate van vryheid moet gelaat word. In die „Woordelijs” staan *Renaissance, Romantiek* maar *realisme*. Word met hierdie en daarvan afgeleide woorde 'n besonder kunsbeweging bedoel dan is die hoofletter gewens. Word hulle egter in 'n algemene betekenis gebruik, dan is die hoofletter onnodig, b.v.: *die romantiek van die situasie; 'n romantiese omgewing; hij het die saak so realisties voorgestel. Katholiek* (bnw.; snw.) het dikwels 'n klein letter, misskien wel weëns veelvuldige gebruik. Die hoofletter is aan te beveel.

(c) name van openbare liggame, instellinge, geboue: *Volksraad, Senaat, Provinsiale Raad, Mediese Raad, Hooggeregshof, Departement van Mynwese, Unie-Geboue, Carlton Hotel.*

(d) name van die Godheid, en samestellinge daar-

van: *God, Heiland, Kristus, Almagtige, Eeuwige, Alomteenwoordige, Oneindige, Opberwese, Godsrijk.*

O p m. 1. Afleidinge van *God* gewoonlik met klein letter: *goddelik godsalig*. Omdat *kristen, kristelik* so dikwels gebruik word en in so algemene betekenis, krij hulle gewoonlik 'n klein letter. Maar selfs hier kom hoofletter voor. Dit is 'n kwessie van smaak.

O p m. 2. Voornaamwoorde gebruik in betrekking tot *God* krij hoofletter.

(e) name van boeke, tijdskrifte, koerante: „*Donkere Wolken*”, „*Boer en Barbaar*”, *Talmud, Koran, Bijbel, Gesang- en Psalmboek, „Ons Land”, „Volksblad”, „Die Brandwag”*.

O p m. 1. Benaminge vir *Bijbel* soos *Boek, Skrif*, sal eerbiedshalwe altijd hoofletter hê, terwyl *Bijbel* self weens gebruikelikheid maklik klein letter sal hê. Persoonlike smaak sal hier beslis.

(i) tietels, als sodanig gebruik: *Weledele Heer, Wel-eerwaarde Heer, Baron X., Prins Leopold, Koningin Wilhelmina, Koning Eduard VII, Kommandant-generaal Andries Pretorius, Kommandant Kritzinger, Geverneur Tulbagh, President Krüger.*

O p m. 1. Als sodanige woorde als soortname diens doen, dan 'n klein letter: *'n goeie koning; die pligte van 'n kommandant*. Word egter 'n bepaalde persoon bedoel, dan hoofletter: *die Koning het 'n bevel uitgevaardig; die Veldkornet laat weet, julle kan huistoe gaan*. Die verband sal in elke besonder geval aantoon, hoe geskrywe moet word. Maar dit is 'n terrein waar selfs die beste skrywers nie konsekwent blij nie.

O p m. 2. Hier maag terloops 'n ander punt aangeraak word wat ook so half-en-half onder tietels val. Dit is aanspreek-vorme soos *Oom, Tante, Neef, Nig, Niggie, Pa, Ma*, ens. Die hoofletter is nodig wanneer die woorde als suiwer aanspreek-middel gebruik word: *Het Pa mij geroep? Als Oom wil, kan ons gaan. Ja, Tante. Hoe gaat dit, Neef?* Wanneer sodanige woorde daarenteë 'n derde persoon aandui of als soortnaam fungeer, is dit wenselik om klein letter te gebruik: *Het jouw pa al gekom? Ons het gister bij oom Niklaas en tant Miemie gekuier. Die man het pa geword. Dit is mijn oom*. In 'n sin als *Oom, pa* laat vra of *Oom nie pa se saag kan terugstuur nie, sou*

sommige geneig wees om *pa* met hoofletter te skrywe weëns gevoel van eerbied wat die kind teenoor sy'n vader verondersteld is om te koester. Maar dit is oorbodig.

(g) name van maande, week- en feesdae: *Januarie, Julie, Maandag, Saterdag, Pinkster, Hemelvaartsdag, Dingaansdag, Uniedag*; en afleidinge daarvan: *Maandagse, Saterdagse*.

(h) bijvoeglike naamwoorde als selfstandige naamwoorde gebruik wat 'n besonder persoon of persone aandui: *Dit is uit die Bose; die vertaling van die Sewentige*.

(i) die eerste woord van 'n sin, behalwe waar die woord die onbepaalde lidwoord is; dikwels ook die eerste woord van 'n sin na 'n dubbelpunt: *'n Groot werk lê nog voor. Die gesegde is maar al te waar: Wat jif saai, sal jif ook maai*.

Op m. In die poësie was dit vroeër deurgaans gebruik om elke eerste woord van 'n nuwe versreël met hoofletter te skrywe. Maar teenswoordig dring die gebruik van die hoofletter in prosa ook deur in die poësie; vergelyk die Afrikaanse gedigbundsels.

(j) begrippe wat verpersoonlik word: *Die Poësie is 'n godin wat verhewe troon, omring deur haar dienaars, Gevoel en Verbeelding*.

(k) enige woord waarop die skrywer besonder nadruk wil lê of wat in sy'n oordeel 'n onderskeiding verdien.

GESLAG.

§23. In ons taal word die seksuele geslag onderskei deur (1) aparte woorde b.v. : *man, vrouw; oom, tante; neef, nig (niggie); vader, moeder; ba, ma; ouba, ouma; seun, dogter; broer, suster; jongetjie, meisie; jong, meid; reunhond, teef; hings, merrie; bul, koei (vers); ram, ooi; beer, sog; haan, hen, ens.*

(2) agtervoegsels (-ster, -es, -in, -e) : *skryfster, onderwyseres, koningin, eëgenote;*

(3) gebruikmaking van *mannetjie* en *wijfie* by diere : *mannetjievoulstruis, wijfievoulstruis; mannetjie-eend, wijfie-eend; tierwijfie; makoumannetjie.*

(4) pers. en bes. voornaamwoorde wat die begrippe aandui : *hij, sij; hom, haar; se, haar; sijne, hare* (kijk hieroor §§79, 85, 88, 89).

Gelukkig ken ons taal nie die lastige onderskeiding van woordgeslag wat die aanleer van Nederlands, Frans en Duits so moeilik maak en ook die gebore landsman so baie hoofbrakings gee nie. Ons staan hier op een lijn met Engels deurdat ons net een vorm van die bepaalde lidwoord ken n.l. *die*. Vgl. §25.

O p m. 'n Oorblijfsel van Ndl. *de* hoor 'n mens af en toe in kraguitdrukkinge : *Wie de duivel het dit gedoen?* 'n Oorblijfsel van Ndl. *het* kom voor in *aan 't ploë, aan 't pars, ens.* en in *als 't ware, tensij, om 't ewe.*

SELFSTANDIGE NAAMWOORD.

§24. Weëns die sterk analytiese karakter van Afrikaans ondergaan die snw. geen vormverandering om die verskillende verhoudinge uit te druk wat hij in die sinsverband teenoor ander woorde kan inneem nie. 1) Ook die lidwoorde en vnw. wat meestal die snw. vergesel ken geen wijsiging dienaangaande nie. Waar in Duits en vroeër Nederlands sodanige wijsiging plaasvind (*die Kraft des Mannes, de kracht des mans, de golven der zee*), gebruik ons alleen hulpwoordjies, hoofsaaklik voors. en vnw. b.v. : *die krag van die man of die man se krag, die golwe van die see of die see se golwe* (vgl. V.H.S. *de man z'n kracht, de golven van de zee*).

In *die moeder gee vir haar dogtertjie 'n soen; Piet vertel vir sijn pa die hele storie, is dogtertjie, pa* die bevoordeelde persone omdat die werking wat deur moeder en Piet verrig word aan eersgenoemde ten goede kom. Hulle antwoord op die vraag : aan wie word iets gegee, vertel? Die grammatiese betekenis van *dogtertjie, pa* is iets anders als die van *soen, storie* wat antwoord op die vrae : wat gee die moeder? wat vertel Piet? In 'n heel ander verhouding staan weer *moeder, Piet* als handelende persone. Tog blij die snw. onveranderd. En daarom juis bestaan daar geen grond vir die gebruik van die woord *naamval* in Afrikaans nie, want *naamval* wat 'n vertaling is van Latijn *casus* d.i. val, verbuiging (van die woord), kan nie voorkom in 'n taal waarin die naamwoorde ten opsigte van hulle betekenis in die sinsverband geen verandering ondergaan nie. 2) Bij die vnw. het ons natuurlik te doen met aparte woorde.

1) Dit is duidelik dat meervoudsvorming hier uitgesluit is, want 'n meervoudige sowel als 'n enkelvoudige snw. kan elke moontlike verhouding in die sin inneem.

2) *Naamval* het ingekom in die Ndl. grammatika onder invloed van die klassieke terminologie. In 'n vroeër tydperk van Nederlands het dit wel enige reg van bestaan gehad, maar vandag ook nie meer nie.

Bij die onderwijs van Afrikaans kan ons ons eie pad gaan. Laat ons dit so inrig dat die kind se natuurlike taalvermoë gelei en ontwikkel word sonder om hom vas te keten met skoolmeesterlike spitsvondighede en terme. Deur ons onderwijs te ontlast van die gesukkel met naamvalle, sou die kind 'n groot diens bewijs word.

Die snw. kan die funksie van onderwerp of voorwerp beklee: *Jan is groot. Piet het sy perd verkoop. Sy buurman gee £20 vir die perd. Die onderwyser het vir elke kind 'n nuwe boek gegee.* In hierdie sinne is *Jan, Piet, buurman, onderwyser* die onderwerp, hulle staan dus in *onderwerp-verhouding*. Daarentoe staan *perd, kind, boek* in 'n ander verhouding wat ons in die vervolg die *voorwerp-verhouding* sal noem.

Om die *onderwerp-verhouding* uit te druk is die snw. alleen voldoende, sonder enige hulpwoord. Die posisie in die sin bepaal sy betekenis.

Die *voorwerp-verhouding* word uitgedruk met bepaalde hulpwoorde of sonder hulle deur posisie, b.v.: *Jan slaan vir Piet. Het Jan vir Piet geslaan? Hulle bou 'n huis. Hij het sy vader 'n onvriendelike antwoord gegee. Die opbrengs is bedoel vir die sending en vir Hollandse en Afrikaanse boeke vir ons kinders. Ek gaan na die stad. Die moeder gaan haar kind tegemoet. Dit is teen my sin. Ek is in my skik. Die kereel kom vandag sy Moses te. Dit is sonder die dokter se toestemming.*

O p m. In *hij het sy vader 'n onvriendelike antwoord gegee* staan *antwoord* in direkte voorwerp-verhouding en *vader* in 'n indirekte. Die eerste geval word gewoonlik sonder 'n hulpwoord uitgedruk behalwe by persone wat dikwels als lijdende voorwerp vir krij 1): *Die offisier het vir Jan beledig. Ek sal vir Baas gaan aangee.*

Nou kom die vraag, hoe gemaak met die aanduiding van die besitter of ander genitief-begrippe? Hier is wel 'n moeilikheid wat egter nie onoorkoomlik is nie, want die groep van woorde waartussen die betrekking van besit of verwantskap, ens. bestaan, kan of in onderwerp- of in voorwerp-verhouding voorkom. In die sin *Jan se buurman het 'n perd verkoop* is *Jan se buurman* as geheel feitelik in onderwerp-verhouding; daarentoe in *dit is sonder die dokter se toestemming* is *dokter se toestemming* in voorwerp-verhouding as geheel. Op die manier

1) Kijk §76.

sou die voorgestelde terme vir alle moontlike gevalle kan diens doen.

(1) Die besitter word aangedui deur *se*, *haar* tussen besitter en besitting, *siyne*, *hare* na besitter te plaas 1) : *Pa se huis. Ma haar (se) klere. Die kinders se speelgoed. Dis Ma hare. Dis Jan siyne.*

In die meervoud kom minder algemeen voor *hul* bij persone : *die vrouwens hul werk.*

O p m. Dit is sonder tye moeilik om te bepaal of *se* besitter aandui en dus apart moet geskrywe word, en of dit als verboë uitgang van *bnw.* op -s moet opgevat word, vgl. *vanmelewese dae; ontijdse mense; slawetijd se dae; op Maandag se vergadering; nce, dit was nie Dinsdag nie, ek bedoel die Maandagse leesklas; in Bloemfontein se distrik; 'n Kaapstadse gewoonte; die Pretoriase lede.*

(2) Die besitter word aangedui deur *van* tussen besitter en besitting te plaas : *die tak van die boom; die deur van die huis.*

(3) Ander genitief-betrekkinge word uitgedruk deur *van* of sonder enige hulpwoord : *'n skaar van mense; 'n glas water.*

VASTE UITDRUKKINGE.

§25. Soos ons gesien het, ken Afrikaans geen grammatiese geslag en naamvalsonderskeiding nie. Maar daar is tog bewaar gebly 'n aantal efirstukkies in die vorm van geijkte of vaste uitdrukkinge wat ons aan 'n tyd herinner toen woorde nog verbuig werd volgens sekere grammatiese kategorieë. Heelwat van die uitdrukkinge is onder invloed van die boek en opvoeding in jonger tyd eers in ons spreektaal oorgegaan, terwyl Bijbel en kansel weer ander vas laat wortel het. Bij die oer geslag speel die Bybelse wendinge 'n aanmerkelike rol.

Onder hierdie rubriek val, streng genome, samestellinge met -s wat oorspronklik hul ontstaan dank aan geslags- en naamvalsonderskeiding : *molshoob, miershoob, moedswillig.* ens. Die grote gros van hierdie soort egter is analogiese vorming. Maar dit is nie wat bedoel word met vaste uitdr. nie. Voorbeelde daarvan sê die volgen-

1) Vgl. §§88, 89.

de lijs: *ternouwernood, ter dood (veroordeel), ter harte (neem), terselfdertijd, ter elfder ure, ter goeder trouw, ter sbrake, terwille van, terdeë, verder ter in 'n menigte analogiese uitdr. soos ter besbreking, ter verkriecing, ter behandeling, ens; verder middernag, mettertijd, in die der dae, abbelderliefde, bijderhınd, allerlei, ollerhande, allereers, velerlei, allermees, allermens, gebiedenderwijs, vergelykenderwijs, dergelyke; smórens, soggends, saands, smiddags, snacs, goedsmoeds, eersdaags, destijds, enigssins, anderssins; ten opsigte van, ten behoefte van, ten aansien van, ten dele, ten gevolge van, ten voordele van, ten minste, ten eerste, ten tweede, eerstens, tweedens, grotendeels, mijns insiens, in gemoede, in gebreke (blij), desgelijks, desnoods, kind des doods, stem des roepende, beginsel der smarte, steen des aanstoots, brood der smarte, sweet des aanskijns, engel des ligs, kwelling des geestes.*

MEERVOUDSVORMING.

§26. Als algemene beginsel bij die Afr. meervoudsvorming geld: *woorde met die hooftoon op die laaste lettergreep neem -e, woorde met onbeklemtoonde eindlettergreep neem -s.* 1) Dit sluit in dat woorde met een lettergreep -e neem. Voorb.: *banke, pote, dae, wolwe, verbande, lemoene, manelle, bandiete, frikedelle, tafels, lepels, bedelaars, ministeries, kommando's.*

Trots hierdie reël wat die groot meerderheid van snw. omvat is daar heelwat gevalle wat 'n afsonderlike behandeling vereis.

Op m. Woorde op -lm, -rm is inderdaad tweelettergrepig en krij gevolglik -s: *skelms, halms, swerms, skerms.* Die mv. van *ambtenaar* is *ambtenaars* of *ambtenare*.

§27. Daar is 'n aantal eenlettergrepige woorde met mv. op -s o.a. verwantskapsname wat waarskynlik beïnvloed is deur tweelettergrepige van dieselfde groep: *ooms, neefs, pa's, ma's, mans* (ter onderskeiding van *vrouw*), *broers* (uit *broeders*). Verder is te noem: *maais*

1) Hierdie grondreël is mij meegedeel deur Prof. J. J. Smith, maar dit staan ook, *mutatis mutandis* op Ndl. toegepas; in Van Oostrum's Hollandse spraakkunst.

(naas *maters*), *saals* (uit *sadels*), *spreewws*, *leeuws*, *ge-weers* (naas *gewere*), *roers*.

§28. Vreemde en verafrikaanste woorde met hoof-toon op eindlettergreep het dikwels twee meervoudsvor-me: *majoors* of *major*e, *koepons* of *koeponnē*, *hotels* of *hotelle*, *offisiors* of *offisiere*, *kassiers* of *kassiere*, *kredi-teurs* of *krediteure*, *ingenieurs* of *ingenieure*, ens.

Dikwels het hulle net -s: *generaals*, *luitenants*, *kolo-nels*, *kapteins*, *ambassadeurs*, *akteurs*.

Sommige woorde op onbeklemttoonde -or neem -s, ander -s en -e: *prospektors*; *professors* of *professore*.

Woorde op -aris kan natuurlik net -e neem: *nota-risse*, *sekretarisse*.

§29. Die abstrakte snw. wat gevorm word van ww. met die agtervoegsel -ing het als reël twee meervoudsvor-me: *handelinge* of *handelings*, *bewerkinge* of *bewer-kings*, *vergaderinge* of *vergaderings*, ens. Bij baie woor-de voel 'n mens duidelik die e-meervoud als die geleerde vorm. Hoe geleerder die woord d.i. hoe meer gebruiklik als boekwoord, hoe gewoner die e-meervoud. Daarentē kom net s voor in 'n paar woorde met meer spe-siaal Afrikaanse betekenis: *aanstellings*, *verbeeldings* (albei in die betekenis *hybokondrie*), mischien ook *aanmanings*. *Aanstelling*e kan alleen gebruik word in verband met benoeming tot 'n betrekking, ter-wyl *verbeelding*e alleen als geleerde vakterm kan diens doen. Die keuse van die een of ander vorm hang baie af van die individuele spreker of skrij-ver. Bij die skrijwe is die neiging tot gebruik van -e aanwesig. Hoe minder 'n skrijwer egter onder Neder-landse invloed staan, hoe minder hij -e sal gebruik. Dit sou nie van belang ontbloot wees om uit te vind nie of daar gedeeltes is van die taalgebied waarin aan -s of -e die voorkeur gegee word, ook of daar gevalle is waar die e-vorm sijn ontstaan dank aan sterker bijtoon op -ing en dus onafhankelik is van geleerde invloed. Sommige ing-woorde het uiteraard geen meervoud nie: *bewaking*, *be-skerming*, *behandeling*, *erkenning*, *opleiding*, ens.

Woorde op -ling.

§30. Woorde op -ling, -eling is die name van per-sonen en neem 'n e-meervoud behalwe enkele uitsonde-

1) 'n Uitsondering is *krakeling*.

ringe : *ouderlings* (naas *ouderlinge*) weëns die veel voorkomende samehang : *ouderlings en diakens*; verder ook *sendelings* (naas *sendelinge*). Die *e*-meervoud is te verklaar uit die feit dat hulle meestal boekwoorde is of uitdr. wat in ontwikkelde kringe voorkom. Voorb. : *ellendeling, enkelinge, volgelinge, eersteling, nuweling, vreemdelinge, kleurlinge, swakkeling, bannelinge, ballinge, boeteling, skibbreukeling, leerlinge, kwekelinge, jongelinge, sterfelinge, lieflinge, howeling, hemeling, beskermeling, wêreldlinge, vlugteling, drenkelinge*.

Meervoudsvorming van gesubstantiveerde deelwoorde en bijvoeglike naamwoorde.

§31. Bedoel word woorde soos *letterkundige, beskuldigde, geleerde, bekende*, ens. Sodanige woorde krij in Nederlands *n* in die mv. wat in Afr. onmoontlik is. Al wat vir ons oorblij is om *s* te gebruik waar die samehang nie duidelik die getal laat blijk nie. In : *elke distrik het twee afgevaardigde na die kongres gestuur; die afgevaardigde het hulle saak goed voorgedra*, is dit oorbodig om *s* bij te voeg, hoewel sommige dit sal doen. Maar daar kan gevalle wees waar die meervoud-aanduiding noodsaaklik word b.v. : *hoe sal die regsgeleerde dit uittê?* Die spreker sal wel weet wat hij bedoel, maar die hoorder weet nie of hij aan een of meer persone moet dink nie. Onnodig sou *s* in die volgende sin wees : „So het die Renaissance die mense leer insien dat die mense van die oudheid glad nie van ons afgestoot moet word nie als minderwaardige.” Daar is vandag 'n neiging om *s* soveel moontlik te skrijwe. Noodsaaklik is *s*-meervoud ten minste daar waar die samehang nie duidelik die getal uitwijs nie. Daar is egter woorde wat altijd onveranderd blij (sommige daarvan kom alleen in die mv. voor), b.v. : *nabestaande, naasbestaande, ingesetene, bloedverwante, melaatse, dode en gewonde, eersgeborene, gevangene*.

§32. Ander woorde op *-e* neem gewoonlik *-s*: *klagtes, gedagtes, modes, bijdraes, uitgawes* (afleweringe), *voorwaardes, beloftes; bodes*. Selfstandig gebruikte bnw. vergeseld van die (lidwoord) neem *-s*: *die rooies, die oues*. *Bijdrae* als mv. is nie seldsaam nie, maar teenswoordig neig die skrijftradisie tot *bijdraes*.

Uitgawes in die betekenis *afleweringe* is aan te be-

veel weëns moontlike verwarring tussen enkv. en mv. Onder hierdie rubriek val 'n groot aantal woorde wat vandag onvas is ten opsigte van die mv. En dit is begripelik bij geleerde woorde wat eers teenswoordig gangbaar word; dus *frase* of *frases*, *segswijse* of *segswijses*, ens. Vergelyk die sin: „En mijn verstand staat gereed om die beroep te beantwoord met skool-geleerde frase in 'n vreemde medium.” *Frase* is duidelik mv., terwijl sommige skrywers hier *frases* sou verkies. Maar hierdie normalisering ten gunste van -s moet nie blind toegepas word nie. *Getuie* b.v. is algemeen sonder -s in die mv. vgl. *daar was twintig getuie in die saak*, *'n wolk van getuie*. Wie in dergelike gevalle -s gaan aanvoeg sondig teen die taalgebruik.

§33. 'n Aantal woorde op -f, -g, -s, -b vorm die mv. met aanvoeging van -te: *drif-te*, *nag-te*, *nes-te*, *bors-te*, *amb-te*. Vorme wat onder invloed hiervan ontstaan is soos *klaste*, *leste*, *boste*, ens. en waarnaas *klasse*, *lesse*, *bosse*, ens. bestaan als die erkende vorme in die skryftaal, is af te keur. Daarenteë word *lies* — *lieste* behou omdat dit die gebruikelike uitspraak weergee.

O p m. Enige woorde op -g neem -de: *deug-de*, *maag-de*. Die mv. van *hemp* is *hemde*.

§34. Eiename krij -s in die mv. behalwe waar die woord op -s uitgaan, dan -e: *die Piets*, *die Jans*, *die van der Merwes*, *die Hofmeyrs*, *die Swartse*, Bij uitgang op 'n klinker is die afkappingsteken gewens: *die Hugo's*, *die Cillie's*.

'n Enigssins plat manier van meervoud-aanduiding is met toevoeging van *hulle* of *hul*: *die Liebenbergs hulle*, *Jan hulle*.

§35. Heelwat woorde het twee of meer vorme in die mv.: *koei* — *koeie*, *koetens*; *vark* — *varke*, *varkens*; *miet* of *mied* — *miete*, *miede*, *miedens*; *bed* — *bedde*, *beddens*; *vrouw* — *vrouwe*, *vrouwens*, ens.

§36. Opmerking verdien dubbele meervoudsvorme met verskil van betekenis:

maat — *maats* of *maters* (makkers), *mate* (van meet).

saal — *saals* (om mee te rij), *sale* (vertrekke).

vorm — *vorms* (om in te vul; instrumente), *vorme* (litteraire —).

skof — *skowwe* (van 'n bees), *skofte* (werktijd, trek-tijd : ons het vandag net twee skofte gerij).

letter — *letters* (van die alfabet), *lettere* (Nederlandse —).

bad — *baaie* (warm bronne), *badde* of *baddens* of *batte* (om in te was).

rug — *rugte* (liggaamsdeel), *rúens* (heuvels).

§37. Onreëlmattige meervoudsvorme het ons in *wese* — *wesens*, *lewe* — *lewens*, *gevoele* — *gevoelens*; *leerrede* — *leerredene*; *stad* — *stede*, *lid* — *lede*, *gebed* — *gebede*, *skip* — *skepe*; *waarheid* — *waarhede*; *kalf* — *kalwers*, *lam* — *lammers*, *kind* — *kinders*; *gemoed* — *gemoedere*, *lied* — *liedere*, *gelid* — *geledere*, *goed* — *goedere*, *volk* — *volkere* (geleerd, naas volke); *pad* — *paaiie*, *gebod* — *gebooie*, ens.

§38. Sommige woorde met enkelvoudvorm het 'n meervoudige begrip : *tien jaar*; *vijf uur te berd*; *drie pond suiker*; *ses tree ver*; *sewe voet drie duim hoog*; *twee paar esels*, ens.

O p m. Die heel gebruiklike *skaap*, *bees* vir *skape*, *beeste* is af te keur.

§39. Heelwat woorde het 'n geleende mv. : *genot* — *genietinge*, *doel* — *doeleindes*, ens. Ander het geen mv. nie : *vrees*, *gal*, *dors*, *hoogmoed*, *blijdschap*, *liefde*, *krediet*, *koors*, *drabok*, ens.

Sommige woorde word net uitsonderingswijse in die mv. gebruik : *konfijt*, *rente*, *sand*.

§40. Heelwat woorde bestaan net in die mv.; sommige daarvan dui eintlik 'n versameling aan. Ander weer soos b.v. name van blomme (*kalkoentjies*) kan wel in enkv. gebruik word, maar kom hoofsaaklik in die mv. voor :

hartklobbings, *hoofbrekings*, *hurke*, *harsings*, *narsings*, *medisijne*, *koste*, *onkoste*, *ware*, *hartens*, *ruitens*, *skoppens*, *klawers*, *aanstellings*, *pampoentjies*, *masels*, *pokkies*, *dokkies*, *kaings*, *pluiens*, *toiens*, *kruie*, *komplimente*, *groete*, *sewejaartjies*, *kalkoentjies*, *pijpies*, *ka-*

nette, turksvije, varre, trekkings, stuipe, toebehoorsels, riesies, voorouers, voorvaders, vadere, wintervoete, winterhande, sinkings, kaparrings, notule, Klassieke, lopers, maaiers, moleste, klere, klontjies (lekkers), lekkers, mossels, krielwelkrappers, kwaaivrinde, lettere, lewensmiddele, doodsbeendere, fratse, ingewande, semels, ens.

BIJVOEGLIKE NAAMWOORD.

§41. Wanneer die bnw. attributief gebruik word d.w.s. wanneer dit direk voor 'n snw. staan, krij dit somtijds 'n *e* en somtijds blij dit onveranderd, b.v. 'n *groot berg*; 'n *sterk berd*; 'n *gladde vloer*; 'n *gawe kêrel*; *verstandige raad*; *donker dae*.

Wanneer predikatief gebruik is dit altijd onverboë, b.v. *die berg is groot*; *die vloer is glad*; *ek vind die raad verstandig*.

Wanneer die snw. verswigg is maar veronderstel word, of waar die bnw. selfstandig staan, krij die bnw. altijd 'n *e*, b.v.: *Jan het sijn twee koeie verkoop*; *die rooibonte het £20 gegaan maar die swarte net £15*. *Die arme is hul ellende*. 1)

Die enigste moeilikheid vir die beoefenaar van die taal vloeï dus voort uit die attributiewe gebruik van die bnw. En dit is dikwels lastig om te beslis of daar 'n *e* moet staan of nie. Hier het ons een van die punte in die Afrikaanse grammatika wat nie alleen vir vreemdelinge nie maar ook vir Afrikaners hoofbrekings gee; en daarom is in ons skriftradisie meer gesondig teen die korrekte gebruik van die bnw. als teen enige ander reël. Ja, 'n mens sou selfs kan sê: in ons skriftradisie is dit tradisie om die bnw. verkeerd te gebruik. Als ons praat, als dit onbewus uitvloei, is alles in die haak; skrijwe ons, dan werk die invloed van die Nederlandse verboë vorme so sterk in, dat ons foute maak.

Bij die „Patriot”-beweging het dit al begin, en vinnig ook. Vir die eerste beoefenaars van Afrikaans was die taak oneindig moeiliker trots hul leus: *skrijwe soos jij praat*. Die Nederlandskundige onder hulle het nooit heeltemaal losgekom van die vreemde invloed nie terwijl die ander natuurlik hul voorbeeld nagevolg het. Iedereen kan hom hiervan oortuig deur „Ons Klijntji”-nommers en

1) Die eintlike neiging van Afrikaans is om te sê *die rijk mense*, *die arm mense*, hoewel die selfstandige gebruik van die bnw. sterk toeneem.

ander geskifte uit die vorige tydperk deur te blaai. Twee toevallig gekose bladsije, nl. O.K. IV, 148 en 175, laat die volgende foute sien wat op 'n paar na onder al die daar voorkomende gevalle die enigste bnw. is wat 'n Afrikaner verkeerd kan skrywe: 'n *grote* *van*; 'n *grote kale* vlakke; 'n *lange* tyd; die *klijne* „asteroids”; *grote* berge; *donkere* plekke (tweemaal). Hier volg nog 'n paar gevalle uit „Sewe Duiwels” van Cachet: 'n *dwarse* antwoord (bl. 134); 'n dogter van *ryke* ouders (bl. 135); danspartije is ook maar net *dure* dinge (bl. 141); *witte* arms (bl. 150); die *jonge* klomp (tweemaal), maar ook daarnaas korrek die *jong* klomp bl. 184.

Die Nuwe Beweging het in die begin ook niks suiwerder gewerk als die manne van die eerste tydperk nie. Dit kan 'n mens bewijs uit die werk van ons beste skrywers. Eers in die laaste jare na veel studie en bewuste strewes, kan 'n mens 'n groot verbetering opmerk. Dit gaan hand aan hand met 'n toenemende hoogskatting van ons taal wat dan op syjn beurt met jaloerse nouwgesetheid 'n so suiwer moontlike gebruik eis. Die „Brandwag”-artikels vergelyk vandag pragtig met dié van vroeër jaargange. Tog word daar nog gedurig foute gemaak, selfs daar waar jii dit nie sou soek nie. In een van vanjaar se „Brandwag”-nommers kom voor: op *stoffelik* sowel als *geestelik* gebied; 'n *wakend* oog; ons *nasionaal* bestaan. Tiepiese foute soos die volgende kom elke dag voor in Afrikaanse geskrifte: 'n saak van *publiek* belang, om *stoffelik* voordeel, 'n *blijwend* besit, 'n *duidelik* bewijs, op *letterkundig* gebied, *huiselik* leed, ens.

Du Toit beweer „Afrikaansche Studies” dat die gebruik van die attributiewe bnw. nie onder reëls te bring is nie.

Daarenteë beweer le Roux „Beschrijvende klankleer van het Afrikaans” dat daar wel reëls kan opgestel word.

§42. Bij 'n studie van die gebruik blyk dat in 'n aantal gevalle 'n mate van onvastheid heers, maar dat die grote gros van bnw. bepaalbaar is ten opsigte van die buigings-e.

Hier volg 'n paar formuleringe:

(1) Stoffelike bnw. verbuig nie b.v.: 'n *silwer* oorlosie; 'n *koper* ketting; 'n *sij* tabberd; 'n *ferweel* broek. Daar sodanige woorde eintlik stofname is met kwalifiserende funksie is daar 'n neiging om hulle aaneen te skrywe met die volgende snw. wanneer die twee begrippe als

'n eenheid gevoel word, b.v. : *papierhoed, waspop, rietdak, strooihoed*. Die aancenskrijwe word bevorder deur die omstandigheid dat hulle nie verbuig nie.

O p m. *Goue* is 'n skijnbare uitsondering, want die woord bestaan alleen als sulks in Afrikaans, b.v. 'n *goue* ketting, maar die ketting is *van goud*. Dieselfde geld van *gulde* wat alleen oordragtelik voorkom, b.v. 'n *gulde* geleentheid; 'n *gulde* kans.

Eenlettergrepige bnw.

(2) Eenlettergrepige bnw. op *d, g, f* word verbuig. Die wat op klinkers of ander medeklinkers uitgaan blij onveranderd, b.v.

op *d*: 'n *milde* reën; 'n *harde* taak; 'n *wilde* wêreld; 'n *vreemde* land; 'n *ronde* inktot; 'n *breë* sloot (van breed); 'n *wije* muur; 'n *gladde* vloer; 'n *goeie* les; die *koue* grond (ook *kou* grond);

op *g*: 'n *slegte* huis; 'n *sagte* bed; 'n *digte* bos; 'n *ligte* vrag; 'n *droë* dam (van droog); 'n *leë* kerk; 'n *lae* dak; 'n *hoë* boom;

op *f*: 'n *dowwe* klank (van dof); 'n *dowe* vent; 'n *droewe* gebeurtenis; 'n *grwe* kèrel; 'n *halwe* maatreël; 'n *brawe* man; 'n *lawwe* storie; 'n *muwwe* ruik; *grōwwe* werk maar *grofbrood*; 'n *liewe* kind; 'n *safte* perske (daarnaas ook minder gewoon *sawwer*);

op *ander medeklinkers*: 'n *skerp* stok; 'n *sterk* touw; 'n *los* paal; 'n *vet* os; 'n *suur* appel; 'n *lang* stoep; 'n *kort* stok; 'n *bont* koei; 'n *lam* arm; 'n *kaal* vlakke; 'n *dun* lat;

op *klinkers*: 'n *lui* os; 'n *mooi* vrouw; 'n *taai* dier; 'n *blouw* klip.

O p m. 1. Die verboë vorm van *goed* is *goeie*, maar in saamstellinge verskijn meer als een vorm, b.v. *goeimōre, goeinag, goeinaand, goeiendag, goeienag*. Die verboë vorm van *dood* in die letterlike betekenis is *dooi* wat uit *dooie* met wegval van *e* ontstaan is, moontlik onder invloed van *rooi, mooi* wat in die reël nie verbuig nie, b.v. 'n *dooi* liggaam. In die gewijsigde betekenis van traag, langsaam kom *dooie* naas *dooi* voor bv. 'n *dooi* vent of 'n *dooie* vent.

Ou, kou is saamgetrokke uit *oue, koue*. In die gewone taal is *ou* onverboë en word dikwels aaneengeskrjwe met die volgende snw. b.v. 'n *ou* pad; die *ou* geslag; *oujong*; *oubaas*.

Dieselfde is tot op sekere hoogte waar van *kou* b.v. *kouwater* maar ook 'n *koue* wind, 'n *koue* klimaat, *koue* kompresse.

Naak, *naakte* is alleen skijnbaar 'n uitsondering. Die eind-toes moes volgens ons klankwette na *k* verlore gaan en bewaard bly in die verboë vorm. *Naak* hoort oorspronkelyk by die bnw. wat op *d* uitgaan, vgl. Eng. *naked*, Afr. *nakend*.

O p m. 2. Die *g* van *hoog*, *laag* ens. is verskillend in oorsprong van die *g* van *sag*, *lig* ens.; vandaar die onderskeid *hoë*, *lae* maar *sagte*, *ligte*. *Moeg* hoewel in die reël predikatief gebruik, kom ook attributief en onverboë voor b.v. met mijn *moeg* lijf. *Ruig* verskijn attributief als *ruig* ('n *ruig* wêreld), *ruige* (met *g* uitgespreek soos Eng. *g* in *go* veral in die Vriestaat) en *ruie* (bekend in Transvaal).

O p m. 3. Uitsonderinge vorm 'n paar bnw. op *s*: *vas*, *vaste*; *juis*, *juiste*; *woes*, *woeste* (met klankwettige *-te*, vgl. *dig*, *digte*; dus nie op een lijn met *los*, *bros* nie). Verder *flukse*, *snaakse*. Onvas is *vals*. In eg Afrikaanse uitdrukkinge kom *vals* voor b.v. 'n *valsboom* (van 'n trapbalië), *vals* gate; daarentee 'n *valse* eed; 'n *valse* profeet; 'n *valse* handtekening; 'n *valse* bewijs; 'n *valse* alarm; 'n *valse* gesig. Dis nie uitgeslote dat ritme hier 'n rol speel nie. *Dwaas* word graag verbuig.

O p m. 4. 'n Paar bnw. op *-r* word in die reël verbuig b.v. *pure* bog; 'n *pure* man; 'n *ware* gebeurtenis; die *ware* Jakob; 'n *nare* gedagte. *Dor* is onvas: 'n *dor(re)* wêreld maar *dorre* aarde. Daarentee 'n *suur* appelkoos; 'n *seer* keel ens.

O p m. 5. *Heel*, *elk* word gewoonlik verbuig b.v. 'n *hele* boel; 'n *hele* geskiedenis; die *hele* dag; 'n *hele* aardigheid (dus selfs voor 'n lang kiiker); *elke* keer; *elke* mens. Onverboë kom *heel* voor in *heeldag*, *heelpartij* waar die twee woorde tot 'n eenheid saamgesmelt is. In *elk geval* wat so gewoon is in die Afrikaanse mond is 'n geijkte uitdrukking. *Een* in selfstandige gebruik kom voor met of sonder *e* b.v. *hierdie een* of *hierdie ene*. *Ene* staan altyd in byvoeglike gebruik met die betekenis 'n *sekere* b.v.: „op 'n goeie dag kom ons uit op die plaas van *ene* Gideon Gijs”... *Nuwe* is die verboë vorm van *nuwt*. *Ganse*, *alle* kom alleen verboë voor, terwyl die gebruik van *ruw*, *sluw* onvas is. *Vol* is meestal onverboë: 'n *vol* beker; 'n *vol* dam; maar *vollemaan* naas *volmaan*; met *volle* vertrouwe.

O p m. 6. Bnw. op *-rm*, *-lm* soos *arm*, *skelm* wat inderdaad tweelettergrep is word onder Reël 4 behandel.

O p m. 7. Saamgestelde bnw. word behandel volgens die gebruik van die laaste deel: 'n *rooibont* koei; 'n *lgrooi* rok.

Opm. 8. Bijwoorden als bnw. gebruik blij onveranderd : 'n af been; 'n toe deur. Vgl. *bodeur, Boland, onderdeur*.

(3) Eenletteregrepige bnw. op -s afgelei van snw. word verbuig : *Joodse, Griekse, Roomse, Finse, Duitse, Skotse, Ierse, Franse, Zeeuwse, Leidse, Gentse, Britse, Kaapse, Poolse, Slamse, aardse, kerkse, helse, doodse, ens.*

Twee- en meerletteregrepige bnw.

(4) Die groot meerderheid van bnw. onder hierdie groep verbuig b.v. : 'n *lelike* uitdrukking; 'n *gelukkige* huisgesin; 'n *dankbare* siel; 'n *uitgestrekte* hand; 'n *bevooroordeelde* mens; *intellektuele* belange. Verboë verskijn o.a. :

(1) die bnw. in oortreffende trap b.v. die *hoogste* berg; die *belangrijkste* saak; die *grootste* moeilikheid;

(2) die deelwoorden als bnw. gebruik, b.v. 'n *werkende* lid; 'n *ingenome* standpunt; 'n *verborgte* skat; 'n *bijkomende* omstandigheid; *metgebroke* stem; 'n *uitgedroogde* pan; 'n *bewerkte* land; *uitgesoekte* vrugte.

Onverboë blij die bnw. wat op -er, -el, -rm, -lm uitgaan. Hieronder val al die bnw. in die vergrotende trap. Voorb. : 'n *groter* huis; die *laer* skool; 'n *hoër* begrip; 'n *heerliker* genot; 'n *suiwer* standpunt; 'n *donker* wolk; *helder* water; *dabber* helde; 'n *jammer* hart; 'n *skrande* man; 'n *bitter* smaak; 'n *besondere* werk; *edel* manne; 'n *edel* opvatting; 'n *vermetel* vent; 'n *simpel* storie; *dubbel* werk; 'n *skelm* gesig; 'n *arm* man; *warm* water.

O p m. 1. *Seker* krij gewoonlik -e b.v. *sekere* mense; *sekere* dinge; 'n *sekere* Liebenberg, maar 'n *seker* iets. Altijd sonder -e is *seker* in die betekenis doeltreffend, onfeilbaar b.v. 'n *seker* middel; dis al te veel 'n *seker* saak.

Enkele met die betekenis van 'n paar soos in *enkele* gevalle; *enkele* opmerkinge, moet als geijk beskou word. Suiwer Afr. is 'n *enkele* (*inkele*) een, 'n *inkelloop*-geweer.

Dubbel is onvas, hoewel die vorm met -e gebruikliker skijn te wees b.v. 'n *dubbele* nommer; 'n *dubbele* voor; 'n *dubbele* deur (van 'n eier); daarnaas ook *dubbel* werk; 'n *dubbelloop*-geweer. Dis mischien nie meer uit te maak of in die verboë *dubbele* 'n ontwikkeling van *dubbelde* te sien is nie.

O p m. 2. *Ander* moet steeds onverboë geskrywe word. Die woord word dikwels verkeerdlik verbuig na of voor *ander* bnw.

wat 'n *-e* moet hê : *andere* verwante liggame moet wees *ander* verwante liggame ; „vele *andere* en grotere dele van die wêreld” moet wees „vele *ander* en groter dele van de wêreld.” Die skrywer het *andere* hier waarskynlik gestel onder invloed van *vele* ; als hij *baing* gebruik het in plaas van *vele* sou hij *ander* reg geskrywe het. Die vorm *andere* ontstaan dikwels ook onder invloed van Nederlands. Dieselfde geld van *besonder* wat meestal verboë voorkom ; onder *besondere* omstandighede ; die *besondere* waarde van sijn boek ; in *besondere* gevalle. Sodanige gebruik opgevat als geijkte wendinge het reg van bestaan.

Ieder verbuig graag : *iedere* mens het sijn foute ; *iedere* (elke) huis het sijn kruis ; *iedere* keer naas *ieder* keer ; maar *iedereen*. Vgl. *enige* huis, maar *enig* iets, *enig* iemand.

O p m. 3. Onverboë is woorde als *welkom*, *tamaai*, *halfwas*, *halfsljft*, *goedkoop*, ens.

O p m. 4. Onverboë blij vreemde of basterdwoorde (gewoonlik tweelettergrepig) met klemtoon op die laaste lettergreep : 'n *presies* vrouw ; mijn *privaat* sake ; 'n *profaan* uitdrukking ; *kontant* geld. *Komiek* is onvas.

O p m. 5. Vreemde woorde op *-abel* verbuig in die reël : 'n *miserable* toestand, 'n *respektabele* man, ens.

O p m. 6. Vreemde woorde soos *konfidensieel*, *konfidensiële* ; *industriëel*, *industriële* gaan uit op *-eel* en vorm dus geen uitsondering op die grondreël nie.

(5) Bnw. wat in die gewone spraakgebruik onveranderd blij kan onder sterk nadruk of in cordragtelijke betekenis verbuig word. Voorb. : 'n *Kwaai* bul maar 'n *kwaai* duiwel ; 'n *swart* kat maar 'n *swarte* tater ; 'n *skoon* bord maar 'n *skone* geleentheid ; 'n *lui* man maar 'n *luie* vabond ; 'n *groot* stad maar 'n *grote* begerte ; die *arm* mense maar 'n *arme* sondaar, die *arme* blanke ; 'n *rijk* boer maar die *rijke* lewe (rijk aan lewensverskijnsels) ; 'n *rijk* maatskappij (finansieel sterk) maar die *rijke* maatskappij (rijk aan lewensuiting) ; *stom* figure (op die toneel) maar 'n *stomme* (beklagenswaardige) kind ; 'n *trouw* perd maar 'n *trouwe* vriend ; 'n *heet* perd maar op *hete* daad ; 'n *blank* vel maar *blanke* vrouwe (in teenstelling tot gekleurde) ; 'n *swak* kind maar julle *swakke* en bereidwillige dienaar ; 'n *duur* prijs maar mijn *dure* plig ; 'n *kort* stok maar binne *korte* tijd ; 'n *vol* beker maar in *volle* vertrouwe ; 'n *steeks* perd maar 'n *steekse* grap.

Veral in vaste uitdrukkinge kom die oordragtelijke

betekenis voor : *die grote meerderheid* (waarnaas ook *die groot meerderheid*); *in grote mate*; *op grote skaal*; *die grote gros*; *vrije liefde*; *die oue waarheid*; *die oue baai* bewandel; *die verre toekoms* (daarenteë 'n *ver end*); Vgl. verder in *elk geval*; *in ieder geval*; *in besondere mate*; tot *op sekere hoogte*, met *gesond verstand*, ens.

§43. Op gebied van die poësie word die bnw. terwille van die ritme stiefmoederlik behandel. Die digterlike vrijheid het hom hier steeds gehandhaaf. Dikwels word die moeilikheid voorkom deur samestelling van twee eenlettergrepige bnw. waar die enkelwoord sou moet verbaig geword het, 'n gebruik wat egter die konsepsie sou benadeel als dit nie natuurlik is nie. Maar dit sou seker verkeerd wees om ons digters hier aan bande te lê.

§44. Sommige bnw. word uitsluitend of meestal predikatief gebruik, b.v. *jammer*. gewoonlik in verbinding met *is*, *was* maar tog ook : 'n *jammer* hart. Uitsluitend predikatief : *berisshelik*, *bestand*, *bevrees*, *bijsiende*, *boeglam*, *boomskraap*, *deelagtig*, *doenlik*, *gedagtig*, *geheer*, *geneig*, *gesind*, *gevat*, *haaks*, *kinds*, *kaduks*, *kapot*, *kwijt*, *ver kieslik*, *wenselik*, ens.

§45. Uitsluitend attributief (1) stoffelike bnw. : 'n *lakense broek*, (2) volgende : *Atlantiese*, *huidige*, *beëdigde*, *ettelike*, *ganse*, *geruime*, *boonste*, *binnenste*, *onderste*, *voorst*e, ens.

OEFFENING.

§46. Beoordeel die juistheid van die vorm van die bnw. wat tussen hakies staan : (blouw) oë; 'n (geel) slang; 'n (donkerbruin) perd; 'n (vaal) rand; 'n (vol) beker; 'n (skimmel) perd; 'n (leeg) darn; ons (vroom) voorouers; (dom) mense; 'n (mak) dier; 'n (snaaks) drag; dis vanaand (vol)maan; 'n (opmerkelijk) feit; 'n (vals) sleutel; (seer) oë; 'n (hels) lawaai; 'n (beproof) middel; 'n (gemessel) muur; van (blijwend) belang; 'n (belangrijk) verskijsel; 'n (gesellig) partij; die (rooi) blomme; 'n (wit) kol; (glad) boordjies; 'n (geslijp) mes; (half) werk; 'n (skurf) rand; (ongedam) water; 'n (bont) rok; 'n (rond) tafel; 'n (kort) stok; na 'n (kort) bespreking; (wild) bessies; (gebrei) kouse; (geskei) vriende; 'n (gesond) eetlus; 'n (gelaai) wa; (sterk) rieme; (trouw) vriende; 'n (ou) gewoonte; die (Ou) Testament; 'n (kou) atmosfeer;

'n (verlangend) vriend; 'n (onweerlegbaar) bewijs; 'n (ordentelik) vrouw; 'n (onmisbaar) voorreg; 'n (opreg) hart; 'n (warm) handdruk; met (warm) belangstelling; 'n (indrukwekkend) toneel; ons (groot) manne; (klein) nasies; 'n (klein) hondje; 'n (klein) vergissing; (ondragelik) leed; 'n (onherroepelik) daad; (innig) smart; met (diep) leedwese; (smartelik) verlies; 'n (hoogstaand) karakter; die (dapper) bende; 'n (blij) vooruitsig; 'n (vrolik) geselskap; 'n (vriendelik) woord; 'n (weemoedig) lied; 'n (hemeltergend) onreg; 'n (noodlottig) ramp; 'n (noodsaaklik) kwaad; onder (seker) omstandighede; die (swaar) vrag; 'n (swaar) pijn; 'n (rijk) gees; 'n (arm) sukkelaar; 'n (groots) gesig; 'n (groot) opoffering; in (diep) vernedering; 'n (waar) verhaal; 'n (daar) verpligting; hij het 'n (bitter) spijt; na (donker) dae kom (vrolik) sonskijn; bij (nader) ondersoek; 'n (knap) onderwyser; 'n (sober) uitdrukkingswijse; 'n (slim) kop; (slim) planne; (ruw) weer; (rouw) kos; 'n (heg) gebou; (eg) beskawing; 'n (nuttig) lewe; 'n (swart) os; die (swart) gevaar; (troebel) water; 'n (kort) preek; die (kort) inhoud van die (aantreklik) boek; uit (vrij) genade; uit (vrij) verkiesing; Gods (groot) liefde; 'n (verag) skepsel; 'n (lieflik) beeld; 'n (nugter) opvatting; 'n (wakker) kêrel; 'n (sukkelend) bestaan; 'n (vroom) wens; in (blind) vaart; (blink) plekke; 'n (lang) en (nuttig) lewe; 'n (duidelik) doel; (blond) hare; die (stoer) voortrekkers; 'n (fier) houding; (ander) nuttige dinge; alle (nder) beskouwing; daar is nog (ander) en (groter) wêrelde; met 'n (asvaal) gesig; 'n (swartbont) koei; 'n (bont) verskeidenheid; dis (blouw) Maandag; 'n (ligblouw) tabberd; na (hard) stryd en (taai) volharding; 'n (soet) kind; (soet) herinneringe.

TRAPPE VAN VERGELIJKING.

§47. Persone en dinge kan met mekaar vergelyk word ten opsigte van hulle eienskappe of handeling op verskillende maniere, b.v. : *Jan is net so oud als ek. Ons twee is ewe groot. Hulle doen die werk ewe goed. Die een is nie so tevrede soos die ander nie. Hij is so goed soos goud. Hierdie rand is presies so hoog soos daardie een. Hendrik skryfwe mooier als 1) Koos. Bettie is die verstandigste van almaal. Het jij ooit iets mooiers gesien?*

Gewoonlik word die verskillende trappe van vergelyking deur vormverandering van mekaar onderskei. So-danige onderskeiding geld veral van bnw. en bw. maar ook van ander woordsoorte b.v. snw. : *ouste*. 2) Die vergrotende trap word gevorm deur -(d)er, en die oortreffende deur -ste agter die grondwoord (die vorm van die stellende trap) te voeg : *groot- groter- grootste; dwaas-dwaaser- dwaasste*. Die vergrotende trap van na en woorde op -r neem -der.

Voorb. : *Mijn buurman het die mooiste appels op die merk gehad. Hierdie meel is growwer als daardie. In vroeër dae. Ek wil niks beters hê nie. Die kind is die slimste leerling op skool. Die beste is dat jij self gaan. Hij is 'n opperste vabond Die laatste sal die eerste wees. Als meerdere kom, moet mindere wijk. Dié bad is die naaste. Bij nader onderzoek. Hij staan nou veel vrijer teenoor zijn onderwerp. Hij het langste weggeblij. Mijn lemoen is suurder als jouwe. In die meeste gevalle. Ons was eerste bo. Hij het zijn bes gedaan. Jan het vinnigste gehardloob. Die wijsste hond wat ek gesien het. Lie- wer bang Jan als dooi Jan. Hierdie touw was losste*

1) Oor *als* of *dan* na vergrotende trap kijk bl. 102.

2) Enige bnw. kan natuurlik als snw. voorkom, maar *ouste* kan alleen snw. wees, hoewel dit, geskiedkundig beskou, eers 'n selfstandig gebruikte bnw. was. Ook onbepaalde telwoorde het trappe van vergelyking : *min, veel*.

geknoob. Die twee damme is ewe diep. Daar waar die klip val is dieper als hier. Die diepste kloof van die berg. Nou steel hy op sy beste.

O p m. 1. Onreëlmatic is :

goed — beter — bes(te); veel of baing — meer — mees(te); — eerder — eerste.

Eer die grondwoord van eerder kom alleen nog als voegwoord voor.

O p m. 2. Die vergrotende trap van kwaad is kwater, vgl. : Hoe later, hoe kwater. Maar in plaas daarvan hoor jij dikwels kwaai (gevorm van kwaai wat 'n blijwende eienskap uitdruk en nie meer 'n voorbijgaande stemming soos kwaad nie.). Die vergrotende trap van nuwt is nuwer en nuwter.

§48. Die vergrotende en oortreffende trappe kan gevorm word deur omskriwing met *meer, mees(te); minder, minste* b.v. : *Ek is minder gelukkig hier als thuis. Nou is ons meer tevrede. Die mees gepaste uitdrukking. Ons was minste tevrede met sy leiderskap. Die kinders was meeste in hul skik met die eerste onderwyser.*

Omskriwing met *meer* is veel gewoner als met *mees(te)*. *Meer, mees(te)* is noodsaaklik om die trappe uit te druk van woorde op -e: *tevrede, bewoë, verleë, onbesproke, onverskrokke*, ens.

§49. Die oortreffende trap hoef nie altijd die hoogste graad van 'n eienskap vergelykenderwijs aan te gee nie; dit wijs dikwels net 'n hoë graad aan in absolute sin b.v. : *Die man is uiters versigtig. 'n Allerbeminlikste persoon. Dit was allermyns myn bedoeling. Die saak is allerbelangriks. Ek voel mij ten hoogste vereerd. Die huis is hoogstens dertien voet lang. Die meisie is hoogs ongelukkig. Hij wil liefs alleen wees. Die stoel is minstens 'n paar pond werd. Hij sal ten minste 'n paar maal moet gaan.*

Eweneens in absolute sin kom die oortreffende trap voor in verbinding met *op pl. bes. vnw.* b.v. : *Die pijn is op sy ergste. Die perde loob op hul hardste. Die nood is op sy hoooste. Vandaag is die kinders op hul blesierigste.*

Verder verskijn die oortreffende trap in samestellinge : *onderstebo, agterstevoor, laaslede, jonglede, eersgenoemde, laasgenoemde, opberbes, (vir sy) beswil,*

naasbestaande, naastenbij, vereers, verlaas, naasaan, naasvoor, hotnaasvoor, hotnaasigter, ens. Ook die vergrotende trap: meerderheid, meerderjarig, minderheid, minderjarig, Opperwese.

O p m. Die oortreffende trap kan sonder of met die lidwoord verskijn: *die pad is hier breedste. Hij loop meeste sonder hoed. Hij praat die hardste van almaal. Wie laaste lag, lag lekkerste.*

§50. Uit die absolute gebruik van die oortreffende trap blyk dat die vorm wat gewoonlik die hoogste graad uitdruk, dit nie altijd hoef te doen nie; iets wat ook van toepassing is op die vorm van die vergrotende trap. Hier volg nog ander voorbeelde: *Vroeër daë het hulle daar niks van geweet nie. Die enigste oilam. Die einste man.*

Omgekeerd kan 'n hoër graad uitgedruk word sonder verandering in vorm: *Jouw hoed kos nie so duur soos mijne nie.*

O p m. 1. Dit is nie duidelik hoe die woorde op *-ste* in onderstaande sinne moet beoordeel word nie. Het ons hier te doen met gewone bnw., analogies gevorm, of met bnw. wat 'n hoë graad uitdruk?

Vgl. *Hij behoort 'n afgedankste pak sla te krij. Dis 'n vervloekste skande. So'n vergalgste vent. Dis 'n vervlakste koppigheid.*

O p m. 2. Let op die eienaardige vorme: *anderste(r), liewerste(r).* Dit laat dink aan die Griekwa se *meer* en *mees* *beste*.

§51. Daar is 'n aantal bnw. (bw.) wat weëns hul betekenis nie trappe van vergelyking kan hê nie, b.v.: *daaglik, huidige, goue, volmaak, perfek, almagtig, vol, leeg, Afrikaans, Amsterdams,* ens.

O p m. Begrippe is betreklik, en sodanige woorde kan in 'n besonder verband wel vergelyking toelaat, b.v.: *Hierdie beker is voller als daardie. Die despoot is almagtig, maar God is almagtiger. Dood* (sonder lewe) *ken nie 'n hoër graad nie; tog kan ek sê: 'n dooier* (trager) *mens als hij het ek nog nooit gesien nie.*

WERKWOORD.

§52. Ons werkwoord-sisteem is besonder arm aan vormverandering. Behalwe in 'n klein aantal gevalle blij die grondwoord onveranderd en word wijsiging in betekenis (tijd, wyse) sonder of met hulpwoorde uitgedruk: *ek kom; ek sal kom; ek het gekom; kom tog; moenie kom nie; ek sou kom.*

§53. Die grondwoord is die vorm van die tegw. tyd en die infinitief. *Gaan, staan, slaan, doen, sien* eger kan in die tegw. tyd behalwe op -n ook op -t uitgaan, hoewel -t in die algemeen minder gebruikelek is. Die inf. ken hier alleen -n. Voorb.: *ek (jij, hij, ons, julle, hulle) gaan, staan, ens.; ons hoop om dit te sien, om te gaan; ek kan dit doen.*

Met die oog op die onderwys sou 'n normalisering in die rigting van n-vorme aan te beveel wees. Verder word nog onderskei tussen *is, het* (tegw. tyd) en *wees, hê* (inf.)

O p m. 1. Die inf. *sijn* wat in die poësie sporadies voorkom als rijmwoord is heeltemaal onafrikaans.

O p m. 2. Daar is 'n paar geijkte wendinge met inf. op -e wat afwijk van die grondwoord, b.v.: *Dit laat veel te wense oor; soos te wagte was; dis te hope; (so vol) als kome kan; dis nog te bekomme; wat aan kome is; iets te wete kom; te kenne gee; dis daaraan te wijte; dis daaraan te danke.* Opmerking verdien dat naas *dank, gedank* voorkom *danke, gedanke* alleen ten opsigte van die dankgebed aan tafel: *Danke jij asseblief; sal ons danke? ons het gedanke.*

§54. In 'n groot aantal gevalle het die grondwoord 'n -e (of is saamgetrokke uit 'n e-vorm: *ja, krij, glo, vee* uit **jae, *krije, *gloë, *veë*) naas 'n vorm wat op 'n medeklinker uitgaan. Hiervoor kom in aanmerking grondwoorde op *d, g, f*. Die volgende lijs gee die moontlike tiepes aan:

(1) *d*-uitgang: *bid, bidde; bied, bieë; word, worde;*

antwoord, antwoorde; vergeld, vergelde; meld, melde; (vas)speld, (vas)spelde; kwijskel(d), kwijskelde; aanrand, aanrande; skend, skende; wend, wende; vind, vinde; klee, klee; smeed, smee; versmaad, versmaai;

(2) *g-uitgang: klaag, klae, kla; waag, wae (wa); vraag, vra; jaag, ja; draag, dra; saag, sae; leg, lê; seg, sé; eg, êe; rijg, rije; krijg, krij; vlieg, vlie; lieg, lie; bedrieg, bedrieë; ploeg, ploë; buig, buie; getuig, getuie; gedoog, gedoë; veeg, vee; weeg, weë; sorg, sorge, sôre; terg, terge, tère; berg, bêre; volg, volge.*

(3) *f-uitgang: drijf, drijwe; skrijf, skrijwe; vrijf, vrijwe; blijf, blij; kleeft, klewe; geef, gee; leef, lewe; streef, strewe; skaaf, skawe; laaf, lawe; loof, lowe; beloof, belowe (belo); geloof, gelowe, glo; skuif, skuiwe; sterf, sterwe; bederf, bederwe; aanwerf, aanwerwe; dolf, dolwe; ontrief, ontriewe.*

Hierbij kom nog sekere werkwoorde op *-ui, -ei*: *wei, weie; onderskei, onderskeie; uitwei, uitweie; bedui, beduie; aandui, anduie*. Verder *wij, wije; spel, spelle; gebeur, gebeure* (Vrijstaat: *wat sal vanaand gebeure? dit gebeure elke dag*).

O p m. 1. Dis onmoontlik om 'n algemene uitspraak te gee oor die meer of minder gebruiklikheid van die twee reekse van vorme. Daar is soveel faktore (lokaliteit, opvoeding, ens.) wat in aanmerking kom en mekaar kruis, terwyl verder die gebruiksfere van twee of meer vorme dikwels verskil ten opsigte van werkwoordelike funksie, dat alleen individuele behandeling naaste aan die waarheid sal kom. Tog kan dit sijn voordeel hê om hier 'n paar gesigspunte aan te voor. In die Boland, ten minste in Paarl en omstreke, word die vorme met *-e* of die saamgetrokke vorme onder (2) en (3) bijna uitsluitelik gebruik. Dus gewoonlik *klae, wae, vra, ja, krij, blij, sé, lê, vce, weë, (af)tree, bêre, tère, lewe, belowe (belo: plat), dolwe*, ens. Daarenteë egter ook *lieg* (waarnaas die minder gebruiklike sagter *lie*), *volg, sterf*, ens. *seg, leg*, is onbekend; verder altyd *sôre, bêre, tère*. Die vorme onder (1) loop in hierdie streek baing deurmekaar. Worde (spreek uit *worre*) is heel gewoon; word altyd in die tegw. tijd, *worde* (naas *word*) alleen als inf.: *jij word groot; hulle word beskerm; jij sal gevang worde; dis strelend om geprijs te worde*.

In die binneland, bij name in Vrijstaat en Transvaal, het die vorme op medeklinkers veel meer speelruimte, hoewel nog veel minder gebruiklik als die ander. Tamelik gangbaar is *skrijf* (inf., tegw. tijd, verl. deelw.), *leef, beloof, bederf*; uiters seldsaam is

blijf, geef. Vorme op -g kom eerder voor in die verl. deelw., minder in die tegw. tijd, haas nooit in die inf. nie. 'n Mens hoor dikwels *geklaag* (*het jij hom aangeklaag?*), minder *ek klaag*, gewoonlik *ek klae* (*kla*), *te klae* (*kla*). *Waag, gewaag, te waag* naas *wae* is gewoon. *Seg, geseg* hoor jij af en toe; bij Cachet „Sewe Duiwels” is dit feitelik reël. Oor die algemeen is vorme op -g, -f vreemd aan die inf., min gebruiklik in die tegw. tijd, meer bekend in die verl. deelw. Sekere distrikte en nog enger, sekere famielie-groepe gee die voorkeur aan een of ander vorm. Dikwels is die vorme op medeklinker 'n gevolg van Nederlandse invloed. *Bij te draag, aan te vraag*, ens. het iets lumps, en skrywers in Afrikaans gee 'n mens die indruk dat hulle op hierdie terrein minder nouwkeurig hul eie onvervalste uitspraak raadpleeg.

O p m. 2. 'n Paar ww. het ook 'n vorm met : *begin, beginne, begint; behoort, behoer; reënt, reën.* *Begin, beginne* kom voor in tegw.tijd, inf, en verl. deelw.; *begint* tegw. tijd. *Behoort* (Lat. debet) kan natuurlik alleen in tegw. tijd voorkom; *behoort* (gevolg deur *tot, bij*) is gewoner als *behoor, Reën, reënt* wissel mekaar deurgaans af; *reën* is als inf. wel gebruikliker.

DIE VERLEDE TIJD.

§55. Afrikaans vorm sijn verl. tijd konsekwent met *het pl.* verl. deelw.; in 'n aantal gevalle ook met *is pl.* verl. deelw. : *ons het geloob, ek het vertel, dit het (is) gebeur, dit het (is) geskied.*

Van die sogenaamde „sterke vervoeging” is alleen enkele vorme oorgeblij : *was, wou, sou, kon, moes, had, wis, dag (dog), werd, mog* (modaal).

O p m. 1. *Werd* is 'n boekvorm, vandaar ook gebruik bij die openbare redevoering. Maar dis 'n handige woordjie wat daarom in ons skryftaal tamelik gangbaar geword het.

O p m. 2. Bij die ou geslag tree sporadies op *kos* bet. kon, en *begos* bet. het begin.

O p m. 3. *Mog* kom alleen modaal voor (kijk) §112, (6), (10). Onder Nederlandse invloed word *mog* soms verkeerdelik gebruik als verl. tijd van *mag* bet. die geleentheid hê, kan, b.v. : *voor sijn dood m o g hij nog sijn kinders almaal groet.* Dit is onafrikaans. Hier sê ons gewoonlik *kon*.

§56. Behoudens die voorgaande onderskei ons taal

in vorm nie tussen verskillende grade van verlede nie. Hiermee verval dus feitelik die opvolging van tije wat so gewoon is in Nederlands en Engels. Die beste bewijs is dat waar onderskeiding nog bestaan, soos bij die ww. *is*, geen betekenisverskil meer gevoel word nie. Die sinne *ek was gister daar gewees, ek was gister daar, ek het (is) gister daar gewees*, druk presies dieselfde uit. Maar dit neem nie weg dat daar wel 'n logiese onderskeiding bestaan nie. Uit die samehang word natuurlik dadelik duidelik watter handeling voorafgaan en watter een volg. Vgl. *nadat die ruiter van die perd afgeklim het, het hij ons elkeen 'n handdruk gegee, of nadat die ruiter van die perd afgeklim het, gee hij ons elkeen 'n handdruk*. In die laaste sin word *gee* als handeling in die verlede gevoel, hoewel dit die vorm van die tegw. tijd het. In *alles wat hij van hulle verlang het, het hul gedoen* voel iedereen dat die handeling *verlang* voorafgegaan het aan die handeling *doen*, terwijl albei voorstellinge in die verlede is.

Als dit so is, en daaraan val nie te twiifel nie, dan is die gebruik van *had* pl. *verl. deelw.*, wat sommige skrywers so 'n uitgesproke voorliefde voor het, nie alleen oorbodig nie maar dan beteken dit selfs 'n vergriep teen ons taalaard. Hier is 'n paar voorbeelde: (1) „Hul woon aan die wapad en die vrouw *had* reeds *geleer*.....” (2) „Retief antwoord dat hij sowat nog nooit *gesien had* nie.” (3) „Waarom is jouw pa so nukkerig, George? Hij *had* mij amper nie *geg'oet* nie.” Dat 'n mens maklik in 'n enigssins ingewikkelde sin jouw *had's* en *het's* verkeerd kan inspan bewijs die volgende: „Hul georderde staatsinrigting bewijs vanself dat dit nie laster was om te sê, soos hij tot hiertoe gehoor *had*, dat hul weggetrek *het* om buiten bereik van die wet te wees.” En wat verder hinderlik is bij die aanwending van *had*, is die inkonsekwensie: in die een sin *had*, in die volgende weer skielik *het* waar *had* sou verwag word.

O p m. 1. Vir *had* in sin 3 bestaan hoegenaamd geen rede nie. Dit laat 'n mens onwillekeurig dink aan Griekwa-Hollands, vgl.: *Ek had 'n klein skepsel gehad, hij was 'n weelde kend en ek was bevreës, hij sal die veld inhool, en so het ek met ham onder die wa ingekroep. En dat was 'n behoorlike skepsel gewees, want oeilbaard is dai wat hij gehad had. Hij het vir hu se outata geaard. Dat was darem jammer gewees, maar die skepseltjie had later gesterf van mensbehege.*

Op m. 2. Had pl. verl. deelw. is in Afrikaans alleen geregtig in 'n voorwaardelike en wensende sin, vgl. *Had ek tog maar mijn jas meegeneem! Had ek maar mijn plicht gedaan!* Kijk §112, (6) en (10).

§57. Die verlies van die sterk vorm in die verl. tijd sowel als die uitgang van die swak vorm, waardeur so veel herhaling van *het* nodig word, is dikwels genoem als 'n armoede en gebrek in Afrikaans. Maar dié beskouwing is onwetenskaplik. Ons begrippe van arm en rijk, soos alle begrippe, is betreklik, en Engels en selfs Nederlands is arm aan vormverandering in vergelyking met die Oudgermaanse tale waaruit hulle ontwikkel is. En als ons nie Nederlands geken het nie, sou ons die gedagte nooit gehad het nie. Dit kom alleen deur vergelyking met 'n ander taal. Om dus van verarming te praat is verkeerd, want 'n taal gee eers dan vormverskeidenheid prijs wanneer daar nuwe maniere van uitdrukking ontstaan is wat dieselfde diens doen en boënop meer in ooreenstemmig is met die algemene ontwikkeling en aard van die taal. Ook hier geld die beskouwing van dinge uit 'n suiwer Afrikaanse standpunt. Waarom hinder die baing *het's* ons nie in die alledaagse omgang nie? En is 'n bietjie herhaling, waar dit nie anders kan nie, dan nie 'n baat wat ons liever aanvaar als 'n sogenaamde „gerieflike” maar vir die onderwys en aanleer moeilike werkwoord-sisteem nie?

Maar nou is daar verskillende maniere waarop die verl. tijd kan uitgedruk word:

(1) deur *het*, is *pl. verl. deelw.*, b.v.: *Ek het gewen; dit is geskied sonder ons toedoen; hulle is gister getrouwd;*

(2) deur *toen* of *toe pl. tegw. tijd*, b.v.: *Hij het na haar staan en kijk. en toen die trein wegtrek, haal hij zijn hoed weemoedig af;*

(3) deur die *tegw. tijd* alleen. Dit is baing gewoon veral in die verhaaltrant waar die *tegw. tijd* gedurig afwissel met *het (is) pl. verl. deelw.* of met sterk vorme soos *was, kon*, 1) ens. Voorb.: „Sij anders onvatbare

1) Dis opmerklik wat 'n hulp die woordjies *had, kon, was*, ens. bij die sinsvorming is en hoeveel *het's* deur hulle veelvuldige gebruik vermij word.

hart was, soos ek gesê het, net in die stemming vir indrukke van die aard, en hij *krij* weer die verlange na die geselskap van jong mense." „Gijs wenk toe vir mij want hij kon sien aan mij glimlag, dat ik goed kennis had van daardie ding, en hij *~ee* te kenne dat dit vir hem 'n eer sou wees....." „Hoe ver ik gerij het kan ik nie sê nie, maar ik *kom uit* bij 'n klomp mense, spoke, of wat ook al wat 'n vreemde taal praat wat ek nie mooi kon uitmaak nie." „Dat dit nou sij eerste aanmerking moes wees na gisteraand se gesanik was vir ons almaal nou eenmaal te snaaks, en ons *skater uit* van die lag." „Ik *an* toe naar mijn fiets terug, maar toe ek daar kom was die agterband pap. Die lekkasie het ik gouw-gouw heelegemaak want ik had die lijm en gomelastiek-lappies en alles bij mij."

O p m. 1. Die verhaal besig geheel of gedeeltelik die tegw. tijd waardeur dit aan lewendigheid en realiteit win.

O p m. 2. Teen te veel gebruik van *het* moet gedurig ge-
waak word. In baing gevalle kan die verl. deelw. sonder *het*
gebruik word. Van die volgende twee sinne het die eerste
weëns lomp skikking onnodig te veel *het's*; die tweede daaren-
teë is heel handig gebou: „Jonas het gelukkig, daar hij te veel
met die gebeurtenis ingenome was, nie opgelet nie, dat daar
sakke aan die saal gewees het, en hij het hulle nie gemis nie
toen hij weerkom, en die saals en tooms na die kraal gebring
het." „Daar al die jagers nou oor die bult, agter die bokke in
was, het Danie van die gunstige oomblik gebruik gemaak, sijn
roer opgetel, en weer opgeklim en so vinnig als die omstandig-
hede dit toegelaat het, maar laat trap huistoe."

§58. Die gebruik van *geword* als hulpww. in die
verl. tijd is oorbodig en kom in die gewone spreektaal
nooit voor nie. Daarop *het hij gekruisvraag* *geword* is
pure boek-Afrikaans. Vgl. volgende sinne: *Nadat die
advokaat sij pleidooi gelewer het, is beskuldigde ge-
vonnis met £10 boete. Voordat hulle uitmekaar ge-
gaan het, is die mosie nog 'n keer bespreek. „Nooit
sal ik vergeet hoe die hele blesier van 'n rit vir mij een
dag totaal vernietig was deur die krete en aanmer-
kinge van 'n seker mejuffrouw M."* Dit is gevalle waar
sommige skrywers werd *pl. verl. deelw.* sou gebruik, 'n
uitdrukkingswijze wat dus lang nie onontbeerlik is nie.

§59. Die verl. tijd word samegestel met *het* of *is*.
Het kan met enige ww. (bedrijvende vorm) samegestel

word; is alleen met 'n aantal onoorgankelike ww. In ons skryftaal word *is* dikwels gebruik waar die spreektaal alleen *het* sou besig. Voorb.: *Dit het gereën. Dit het gebreek. Ons het gerij. Hij het 'n huis gebouw. Dit is gebeur. Dit is geskied. Jij is baing verander* maar *cok jij het baing verander. Ons is gister aangekom. Hulle is geland. Hulle is gestrand. Hij is groot geword. Gaan, blij, val, is, ens. neem veel eerder het als is.*

§60. Dit is nodig om te waarskuw teen die verkeerde posiesie waarin *is, het, was, word, werd* in 'n afhankelike sin deur sommige skrywers geplaas word. Dit is verkeerd om te sê: *Ons weet dat die onderwyser deur die skoolkommissie is aangestel. Hulle werd altijd meer en meer oortuig dat daar vir hulle geen rus was weggelê nie. Dadelik nadat die burgers die tijding het ontvang, saal hulle op. Die offisiere behoort toe te sien dat daar nie word gebuit nie.*

In al dié gevalle moet die hulpww. na die verl. deelw. staan. Sijn verkeerde posiesie is te wijte aan Nederlandse invloed, hoewel dit daar ook maar spaarsaam aangewend word.

OPVOLGING VAN TIJE.

§61. Soos reeds vermeld, verval die opvolging van tije in ons taal, b.v.: *Nadat hij thuis gekom het, het hij gaan slaap* of *gaan hij slaap*. Deur die aanwending van die tegw. tijd vir 'n handeling in die verlede en deur nie-onderskeiding van grade van verlede het ons gevoel vir die harmonisering van twee opmekaar volgende sinne ten opsigte van tijd sodanig verstomp dat ons dit dikwels selfs daar nie inagneem nie waar die middel tot ons beskikking is. Dit kan namelik gebeur in verband met die sterk vorme. Voorb.: *Ons het gemeen dat hij 'n eerlike man is.* Dit is in die haak omdat in die afhankelike sin 'n toestand wat voortduur, aangedui word. Daarenteë is daar in: *Ek het altijd nog geglo dat hij sou verander maar nou nie meer nie.* sprake van 'n veronderstelling wat van 'n standpunt in die verlede gemaak word. Die meeste mense gebruik hier *sal* in die daaglikse gesprek.

Verder voorb.: *Ek wis, hij sou dit doen. Ek wis nie dat hij teenwoordig was nie. Hij het bevel gekrij dat hij dadelik al zijn ammuniesie moes dorp toe bring. Ek het*

gemeen dat hij maar mors toegee. Die dokter se opienie was dat hij nie 'n uur langer kon lewe nie.

DIE INFINITIEF (Onbepaalde Wijs).

§62. Die inf. kan met of sonder *te*, om te voorkom, b.v.: *Dis te begrijp dat dit nie kan gebeur nie. 'n Mens kan jouw tijd nuttig deurbring deur 'n goeie boek te lees. Dis maklik om die eksamen deur te kom. Hij het geleer om sijn hande te gebruik. Jij moet dit laat staan. Ek gaan loop.*

Die inf. met *om te* is uikers gewoon in Afrikaans, veel meer als in Nederlands. Dit word gebruik als die inf. onderwerp of direkte voorwerp is. Die eerste gebeur dikwels als die sin begin met *dil is (dis)* of met die *om te* bepaling, b.v.: *Dit is goed om vroeg op te staan. Om uit te deel is beter als om skatte te vergader. Dis om bang voor te word. Dis om 'n mens die skrik op die lijf te ja.*

Die tweede gebeur als die inf. geregeer word deur 'n ww. Hiervoor kom 'n groot aantal ww. in aanmerking o.a. *leer, reken, meen, besluit, vra, probeer, van plan (voorneme) wees, gewoon wees, verlang, onderneem, belowe, aanraai, ooreenkom, ooreenstem*, ens. b.v.: *Hij het belowe om daar te wees. Ons vra hom om mee te gaan. Ons reken om môre klaar te wees*, ens.

Verder kom *om te* pl. inf. voor als bepaling:
Hulle was bang om weg te ja;

als nader verklaring van 'n snw.: *Dit was sijn manier om dit te doen; hij had 'n sterk verlange om huistoe te gaan;*

als aanduiding van doel: *Ek doen mijn bes om vooruit te kom. Hij sê dit net om sijn slimheid te toon. Ons wag al lang om hom te vang.* 'n Mens het moed nodig om so 'n strijd aan te binde.

Die inf met *te* staan in bepalinge met 'n voorsetsel en na enkele ww., b.v.: *behoort, hoef, lijk, val*, ens. Voorb.: *Hij doen dit sonder 'n woord te praat* (hier kan ook *om* staan); *'n mens word slimmer deur met die man te gesels; jij behoort te trouw; ons hoef nie te werk nie; hij lijk 'n duiwel te wees; oor hierdie kwessie val nie te redeneer nie.* Die gebruik van *val* in die laaste sin klink stijf.

Die inf. sonder *te* staan als direkte voorwerp na

'n ww. of als bepaling na 'n ww. b.v. : *Ek hoor loop. Ek sien die man skrywe.*

Verder vind ons inf. sonder te na (r) hulpww. (*kan, sal, mag, moet, wil, durf*) : *Ek sal gaan. Hij mag nie stem nie. Hij durf nie teëpraat nie;*

(2) *laat, blij, kom, help, ophou, aanhou, ens. b.v. : Ons laat 'n huis bouw, Hij blij sit. Ek kom gesels. Ek help skeer. Hou op raas. Hij hou aan lawaai maak. In die laaste twee sinne kan ook met staan voor inf. In 'n sin als ek kom gesels word kom gesels als 'n eenheid gevoel. Netso in ek staan praat. Utdr. als kom te staan, kom te sterwe is stereotiep.*

Die inf. kan als snw. voorkom, b.v. : *Lees is 'n nuttige tijdverdrijf. Ek is klaar met die deurkijk van die papiere. Briewe skrywe vind ek 'n vervelige werk. „ ammunisie en proviesie afneem en sêre dat hulle nie ingesluit word nie.....”*

O p m. In die laaste twee sinne het *skrywe, afneem, sêre* nog werkwoordelike krag.

STAAN EN PRAAT.

§63. Een van die oorgeërfde kenmerke van ons taal is die gekoördineerde sinsbouw (parataksis) in plaas van die onderskikking. Dit verskijn gereëld na sekere ww. (*staan, loop, sit, lê*) i.p.v te pl. inf. b.v : *Hij staan en praat* (eintlik : *hij staan en (hij) praat*). Partij burgers sit letterlik en slaap van vermoeidheid. Ons loop hier op en neer en rook. Die twee ondeunde seuns lê mekaar en skop.

Die gevoel vir hierdie gebruik is so sterk dat die twee ww. deur 'n sin van mekaar geskeie kan wees b.v. : *Voor die stoep sit die kindertjies wat nog nie groot genoeg is om 'n besef te hê van die toestand nie, en bouw modderhuisies met die nat kleigrond.* Tog word die twee ww. als 'n eenheid gevoel wat duidelik blyk uit : *Dis maklik om te staan en lawaai maak.* Net een te is nodig. *Nou spring hij op en loop deur die kamer homself en verwens.*

Die verl. deelw. word net so gebruik : *En daar het hul 'n hele ruk met die vader en moeder gesit en gesels.*

Die en word dikwels weggelaat : *Terwijl hij dit pas-sief s i t a a n k i j k. Terwijl sij bij die bed s i t w a a k.*

Die posiesie van en is onmiddellik voor die tweede

ww. tensij 'n woord (bw.) tussenin staan wat met die ww. 'n eenheid vorm: *Wat staan julle hier mekaar en sieg se? Maar: die twee sit mekaar gedurig in die wiete en rij.*

Daar ons taalaard ten opsigte hiervan so maklik veronagsaam word, volg hier 'n paar aanhalinge wat aanwys hoe 'n mens nie moet skrywe nie: „Terwyl ek daar in mijn verriet sit te denk wat te doen”; „en F. blij oor die ding sit te denk”; „terwyl hul so staan te praat”; „die Boere staan in hul trein dit te aanskouw en aan te hoor”; „toen hij uit is, staan sij 'n rukkie na te denk.”

§64. 'n Ander punt waarteenor skrywers nie konsekwent is nie, is die gebruik van die inf. van die hulp-ww. na *sou*, *het*. Die gedagte aan die verlede roep onwillekeurig bij skrywe en praat die vorm van die verlede tijd ook daar te voorskijn waar 'n inf. moet staan, b.v.: *Hij sou dit nie graag wou doen nie. Hij sou dit maklik kon verkrij.* „Totdat hul die volgende dag sou kon rahorteer.” „Die stadje waar ons het moes anker.” „Hij sou buitendien die gesprek tussen Holstead en die Boere nie kon begrijp nie.” „Dat hul die volgende Maandag nie sou kon vertrek nie.” „Op die manier sou die Engelse Kegering jaarliks 'n toelaag..... moes afstaan.”

Dis 'n allergeewoonste vorm van uitdrukking in die omgangstaal van ontwikkelde mense en hoewel dit sonder meer 'n argument is vir zijn bestendiging in die skryftaal, moet daar tog ergens 'n greuslijn wees. 'n bedding waarin die stroom kan vloei. Daarbij kom dat baing mense ook *sê sou wil, sou kan* ens. 'n Konsekwente gebruik hiervan bij die skrywe sou dan langamerhand terugwerk op die spreeknorm.

§65. Na *kan, kon, mag, wou, sou, moes*, ens. pl. verl. deelw. kom in die omgangstaal *het* voor, waar 'n mens *hê* sou verwag, b.v.: *Hij kan dit maar gedoen het. Ons mag nie vooruit oeloop het nie. Jan wou nog eers zijn perd verkoop het. Niemand sou dit verkeerd opgevat het nie. Hij moes daar eerder werk van maak het.*

In „Die Brandwag” van 15 Maart 1912 het ek destijds betoog, dat die *hê*-vorm (*ek wou dit gedoen hê*) nie onvoorwaardelik moes veroordeel word nie, op grond

van (1) die skriftradiesie en (2) die feit, dat dit bij sommige persone wel gehoor word. In die geskrifte van die Ou Beweging geniet dit 'n aanmerkelike mate van gebruiklikheid (vgl. „Ons Klijntje”, „Koningin van Skeba”, ens.); in die grammatikas van du Toit, Hoogenhout, de Waal staan dit als *of*-vorm naas *het*. Op die oomblik is *hê* 'n seldsaamheid. Dit is sonder twyfel 'n kunsmatige vorm wat geadaptee is aan die Nederlandse gebruik. Dit is dan ook seker, dat ons skriftaal uiteindelik alleen *het* sal aanwende als die algemene beskaafde spreekvorm.

Op m. Waar *hê* 'n selfstandige ww. is b.y.: *Hij wil dit hê; mag jij dit nie hê nie?* word dit natuurlik gebruik. Daar sommige mense selfs hier *het* laat hoor, is dit nodig om net daarop te wijs.

§66. Die verl. tijd van die inf. verskijn op twee maniere in die skriftradiesie: (1) *hij behoort dit te verstaan het*; (2) *hij behoort dit verstaan te hê*. Ten opsigte van gangbaarheid bij die spreek staan (2) in dieselfde verhouding tot (1) als *hê* tot *het* in die vorige paragraaf. Met die oog op die beskaafde gebruik behoort ons dus te skrywe: *Na allerhande dinge te gesels het; hij hoeft nie die ompad te geloof het nie; hulle behoort dit mee te geneem het*: „selfs gevalle van beeldsbraak blyk nou gangbaar te gewees het onder die volk; hij behoort hom nie daaraan skuldig te gemaak het nie; na die foute aan te gewijs het; na soveel pijn te deurstaan het; na sijn vriende te geraadpleeg het.

DIE TEGENWOORDIGE DEELWOORD.

§67. Behalwe in 'n paar oorgeërfde gevalle (*die man is sterwende; hij is horende doof en siende blind, bestaande uit, behorende tot*, ens.) is die tegw. deelwoord met werkwoorde-like funksie onbekend in die spreektaal. In deftige spreekstyl word hij bij wyse van uitsondering gehoor. In ons geskrifte speel hij 'n aanmerkelike rol. Meestal kan 'n mens hom vermij deur omskrywing, wat egter in die verskuns veel moeiliker sou wees. Ter opheldering volgende: „*Honderd gedagtes, gevoelens en gewaarwordinge speel vir 'n oomblik hul wrede spel in die ontvankelike vrouwesiels van Bettie, als laggend in*

hul vrije dans oor haar onbeheerste Ik, wat soos 'n boot sonder bemanning kantel en keer tussen wilde bare, maar haar ewewig terugwinnend, dwing sij hulle met magtige wil tot onderwerping en voorgewend dat sij die posiesie nog nie heeltemaal begryp nie, sê sij....." In plaas van als laggend kan staan—alsof hul lag; ip.v. maar haar ewewig terugwinnend sou maar terwyl sij..... terugwin kan kom; en ook voorgewend kan omskrijwe word. Maar in 'n enigssins ingewikkelde sin sou deur konsekwente omskrywing te veel hinderlike tussensinneties ontstaan. Dit kan derhalwe gebeur dat die tegw. deelw. verkiesliker is als die ander manier. Maar dit neem nie weg dat sijn gebruik beperk moet word nie.

I.p.v. 'n dowwe dreuning sig vermengend met die krakende geskud van die ruiters in die saal. kon 'n mens net so goed skrywe: 'n dowwe dreuning wat hom (sig) met die krakende geskud van die ruiters in die saal vermeng.

Dikwels sou 'n mens dit nie wil verander nie: *Wetende dat sijn laaste uur aangebreek was. Die inkomste is £200, daarvan moet nog afgetrek word £50, latende 'n bedrag van £150. Hij het die hele geskiedenis weer oortel, beginnende met die skooljare en eindigende met die bekende grab van die jagtog. Die jong groen, juigend van vreugde, skijn te herlewe. Ingeslote tjek vir £20, sijnde rente op..... Sulke woorde skrywe ons sonder koppelteken, als sijnde duidelike eenhede. Waar die vorm van die tegw. deelw. als egte bywoorde diens doen is daar geen beswaar teen te maak nie: Knorrend en brommend stab hij die huis in.*

DIE VERLEDE DEELWOORD.

§68. Die verl. deelw. word gevorm deur voorvoeging van *ge-* aan die grondwoord: *geloob, gestaan.*

Bij 'n skeidbaar samegestelde ww. staan *ge-* tussen die dele van die samestelling: *die jong het die tuin omgesit; die kar het sasgeval in die modder; hulle het die ertjies uitgesoek; hij het 'n mosie voorgestel; die ambtenaar het die vorms ingevul; hij het sijn vader gelukgewens.*

Sonder *ge-* word gevorm die verl. deelw. van onskaidbaar samegestelde ww., waaronder derhalwe begrepe is ww. met voorvoegsels *be-, ge-, her-, er-, ont-, ver-:* *dit het mij oorval; ek het mij misgis; die seun het*

die hele famielie onderhou; die regter het die saak van alle kante beskou; hij het sijn verstand gebruik; ek het die huis dadelik herken; die beskuldigde het sijn misdade erken; het jij die brief ontvang; ja, maar ek het jouw bedoeling nie verstaan nie.

'n Aantal onskiedbaar samegestelde ww. neem egter ge-: (1) Snw. als ww. gebruik: *gewanhoop, geherberg, gedwarsboom.*

(2) verskillend samegestelde ww.: *geraadpleeg, geratbraak, geweeklaag, gevrijwaar, gewaarskuw.*

O p m. 1. In Afrikaans is die neiging om orals ge- te gebruik baie sterk. So krij die onskiedbaar samegestelde ww. maklik ge- in die ongangstaal: *geontmoet, geonterwe, gebehoof, geontvang, geërken, geverdra*, ens. Dat dit oud is in ons taal bewijs o.a. die Reisjoernaal van Hendrik Wikar, 1778, uitgegee deur die Linschoten-Vereniging, *Reizen in Zuid Afrika*, Deel II. Dit heet aldaar bl. 96: „deze slang is mij *gebeloofd*”; bl. 113: 't mogt van hare kinders *geverniet* worden”; bl. 131: „de wurmen worden in een leeren lappie digt toe gebonden en *gebewaart*.....”

Nog ouer is volgende bewijsplase uit die jaar 1739 uit die pen van die brabbel-Hollands skrywende oproermaker Estienne Barbier, in „Historische Dokumenten” No. 1, uitgegee deur McCa.1 Theal. Dit heet aldaar: „waer niet meer als twee hondert en negentig, zijn *geherstelt*”, bl. 2; „naer gedagte zijnde ondergesteent” (bet. ondersteund), bl. 2; en Meer Estienne Barbier, is erkekt in deselve Raad als een Eerlijk man”, bl. 15.

Die enigste mij bekende bewijsplase in Nederlands is mij deur Prof. Francken meegedeel: Abraham Bogaert, „Historische Reize door d'Oostersche Deelen van Asia”, enz. Amsterdam, 1711; *geherstelt* bl. 70; *geondervraagt*, bl. 528; *de geondervraagde*, bl. 529.

O p m. 2. Werkwoorde op -eer vorm die verl. deelw. met of sonder ge-; kijk „Afrikaanse Woordelijs” bl. XIX.

O p m. 3. Die sogenaamde sterk verl. deelw. blij hier natuurlik buiten beskouwing, terwijl *gewees, gehad* onreëlmattig is.

§69. Behalwe in 'n paar gevalle kom die sterk verl. deelw., met suiwer werkwoordelike funksie nie in Afrikaans voor nie. Ons sê: *die digter het 'n groot werk geskep* maar *God het die wêreld geskape; die mens is ge-*

skape om oor die diere te heers; die kindjie is gister gebore. Bij enkele oomense kom nog voor *georwe* vir *geërwe*, *gebrog* vir *gebring*; verder word gehoor *gestorwe*, *gedog* en *gedag* terwyl 'n seldsame *gekog* vir *gekoop* aanstellerig klink.

Oorblijfsels van die sterk verl. deelw kom voor als bnw., predikatief sowel als attributief, en verder ook als bw. Sodanige uitdrukkinge kan beskouw word als geijk; partij is onder boekinvloed in jonger tijd op die voorgrond gekom en is so seer geijk dat hulle alleen in vaste wendige verskijn. Voorb. *gedwonge arbeid*; 'n *ingenome standpunt*; 'n *bedroë man*; *hij het bedroë uitgekome*; 'n *bekrompe beskouwing*; *betrokke lug*; *bij 'n saak betrokke wees*; *die saak is beklonke*; 'n *onbesonne daad*; 'n *voldonge feit*; 'n *onverskrokke man*; 'n *deurgestoke kaart*; 'n *opgeskote seuntjie*; *obgewasse wees*; 'n *besope vent*; 'n *geslote boek*; *van die duiwel besete*; *sijn toorn is ontstoke*; *bestorwe van koue*; *sijn hande is bestorwe*; *gedane dinge*. Verder voorbeelde is: *afgestorwe*, *opgetoë*, *ontslabe*, *verboë*, *opgewonde*, *bedrewe*, *beskrewewe*, *geslepe*, *deurdagte*, *verlate*, *uitgelate*, *verlore*, *bewoë*, *erware*, *gelede*, *uitverkore*, *ingesonde*, *gelate*, ens.

Nederlandse boekinvloed en ontwikkeling is ongetwijfeld aanspraaklik vir heelwat uitdrukkinge. Hoër ontwikkeling laat die behoefte ontstaan aan 'n meer gekonsentreerde uitdrukkingswijze. Dit kan opgehelder word deur 'n woord als *drukbesogte* in 'n *drukbesogte vergadering*. Die ontwikkelde voel behoefte daaraan, die begrip kort saam te vat; hij voel dat *drukbesoekte* nie sou gaan nie. Maar bij die onontwikkelde sal daardie behoefte nie aanwesig wees nie; hij sal omskrijwe met b.v. (*daar was*) *baing mense op die vergadering*. Dieselfde persoon sal sê: *die verklaring wat gegee is* terwyl die ander bij voorkeur sal praat van *die gegewe verklaring*. So kom sterk vorme, feitelik geleende woorde, op onder die drang van behoefte. Hul gebruik word vergemaklik deur ons kennis van Nederlands, terwil ons hul veral daar kies waar die swak vorm nie gebruik word nie of waar 'n mens instinkmatig voel dat die swak vorm nie sou gaan nie.

Hiermee word 'n belankrijke kwessie vir ons skryftaal aangeraak nl. die vraag wanneer die sterk of swak vorm moet gebruik word. in attributiewe stelling sowel als in verbinding met *is* of *was*. Alleen iemand wat ons taal grondig ken, kan hoop om hier in die gros van gevalle die bevredigende oplossing te vind, en daar is ge-

valle waar ook hij onseker sal wees. Ons sê: *fijn gesnide gras, slaai*, ens. maar 'n *mooi (of net) besneë gesig*; in die eerste geval sou die sterk vorm verkeerd wees, in in die tweede die omgekeerde. Ons sê 'n *beslaande perd*; 'n *gebreekte glas*; *ingeskinkte wijn*; *die lede is gekies* maar *met verslae hart*; *met gebroke stem*; *die man is beskonke*; *gekoose lede*. *Gekoopte klere* klink gewoon, *gekogte klere* pedanties. Daarenteë kan 'n mens ewe goed praat en skrywe van *bespreekte* als van *besproke sitplekke*, terwyl daar 'n effens ander verhouding bestaan ten opsigte van *gesteelde* en *gestole goed*. In die volgende sindeel: „die strijd, die strewe, die angste en verskrikkinge verbonde aan die selfbehoud van 'n klein klompie.....” sou *verbind* nie pas nie. Maar dis goeie Afrikaans om te praat van 'n *netjies aangetrekte man*.

Dan is daar ettelike gevalle waar sterk en swak vorme onderskei word volgens hulle betekenissfeer. Dit blyk dat die sterk vorm 'n *gewijsigde* of *figuurlike* betekenis verteenwoordig, die swak vorm die *letterlike*:

'n toegesluite huis	maar	'n geslote boek;
uitgesoekte aartappels	„	'n uitgesogte middel (plek);
gebuigde tak	„	geboë hoof;
gebreekte glas	„	{ gebroke stem,
geslijpte mes	„	{ gebroke Engels;
geskeerde skaap	„	geslebe vent;
	„	ek is so geskore sonder mijn jas;
afgetrokke houding	„	die huur is afgetrek;
ingenome met 'n idee	„	die medisyne is ingeneem;
gebonde aan die huis	„	die perd is aan die paal gebind.

OEFENING.

§70. Vervang die volgende ww. wat tussen haakies staan deur die vereiste vorme van die verl. deelw.:

Die dominee is so (aftrek); nadat alles (aftrek) is; hij is nou eenmaal so (skep); hulle het hom (dwin) om mee te gaan; na (herwin) vrede; 'n (win) strijd; (afsterwe) vriende; al die (verbuig) vorme; die draad is (buig); die meisie is (opskiet); in 'n (opwinde) toestand); die mense was (opwinde); na (doen) werk; 'n vol (skrywe) blad; die huis is (verlaat); die boek is vol (skrywe): om toe te lig hoe die diens van die waarheid aan nuttigheid

(verbind) is; dan is die saak (vinde); sijn gemeenheid is (uitvinde); als in aanmerking (neem) word; die (insend) dokumente; 'n (slii) sker; dit het (vries) vannag; met (bevries) hande; hij het 'n hoë toon (aanslaan); 'n aanslaan silwer ketting; 'n (inval) muur; die huis is (inval); (lij) smart; die huis is (deurtrek) met rook; sij het baing swaar (deurstaan); almaal is (omkom) bij die ongeluk; die man praat met (bewee?) stem; 'n (wewe) rok; met (vouw) hande; in (afmeet) sinne praat; die uitdrukking klink (soet); hij is (bedrijf) in die saak; hij het al sijn geld (verlies) die strijd is (verlie) (nriig) krale; (berij) troepe; die pad word nie (rij) nie; al sijn sonde is (vergewe); die koffie is (inskink); (inskink) koffie; (smelt) lood; (ontslaap) vriende; sij is sag (ontslaap); dis (verbied) om hier te rook; (gewee?) en te lig (bevind); drie van die aftredende bestuurslede is (herkies); 'n (uitgrawe) mijn; (bederwe) vlees; (uitkerwe) hout; hij het baing pijn (uitstaan); die (ondergaan) son; 'n (aanneem) kind; (knee) deeg; die voorsitter is (aftree); 'n (aftree) stuk grond; in die (afloop) week; (inlê) vrugte; 'n (uiteet) mens; (deurbring) geld; (sing) liedere; met (verwring) gesig; die perde is (inspan); met (inspan) kragte; (inspan) vee; volgens (inbren) beriate; 'n (vergeet) storie; iets in 'n (on- en skend) toestand terugbesorg; (verber?) skatte; vrij en (on- en bind) wees; met (on- en was) hande; 'n (opblaas) padda; die voetbal is (opblaas); ek het (besluit) om te gaan; ek is (besluit) om alles te wae; die kwessie is uitvoerig (bespreek); 'n jongman met (on- en bespreek) karakter; hij word (aanbid); alles wat daaronder (begrijp) is; hij heg 'n (oordrijf) gewig daaraan; aan die wette (onderwerp) wees.

DEI SWAK VERLEDE DEELWOORD.

§71. Volgens Spelreël 29 neem die egte deelw. geen *d* nie, behalwe wanneer die grondwoord op *d* uitgaan, b.v. : *die huis word verander; die mosie word voorgestel; hulle het ons genooi; die dokter het mijn lewegered; die hout word verbrand; almaal het gestem; jii wil altijd bedien word.*

Wanneer die verl. deelw. egter als bnw. diens doen, word 'n *d* geskrywe na 'n klinker en *l, m, n, r*.

Maar terwijl dit glad nie so eenvoudig is om altijd te weet wanneer 'n deelw. en wanneer 'n bnw. in die spel is nie, en dientengevolge heelwat onsekerheid heers in

die skriftaal, is dit noodsaaklik om hierop nader in te gaan.

In die sinne hierbo aangegee is *verander*, *voorgestel*, *genooi*, *gered*, *verbrand*, *gestem*, *bedien* suiwer deelwoorde omdat 'n handeling uitgedruk word. Dus in verbinding met *het* en *word* (*werd*) tree die egte deelw. op. Hieroor sal dus niemand struikel nie. Die moeilikheid kom wanneer die woorde gebruik word in verbinding met *is* en *was*. Die volgende sinne gee duidelik 'n bnw. te sien waarin die *d*(cintlik *t*) gehoor en geskrywe word: *die boer is welgesteld*; *ons was teleurgesteld*; *die vrou is baing obgesteld*; *hij is gesteld ob zijn boeke*; *hij is geleerd*; *'n profeet is nie geëerd in zijn vaderland nie*; *hij is beskroomd*; *hij is gewend om lawaai te maak*; *die middel is bekend*; *hulle was dertig jaar getrouwd*; *hij is frisgebouwd*; *hij is vermocid*; *die prokureur het die dokument onveranderd teruggegee*; *die werk is onvoltooid geblij*.

Maar 'n mens kan nie altijd 'n duidelike grenslijn trek nie. In *die hond is geleer om regob te sit* sou 'n mens nog aan 'n handeling in die verlede kan dink; maar hoe is *geleer* te bepaal in *mijn perd is nog wild maar jouwe is geleer*? Teoreties sou 'n mens nog kan redeneer dat *is geleer* betrekking het op die handeling, dat *jij* moet dink aan die werking *geleer word*, en dat dit oorspronklik sou geheet het *is geleer geword*. Maar die vraag is of so'n opvatting juis is ten opsigte van die sielkundige toestand van die spreker of hoorder. Sou neë uit die tien *geleer* nie hier opvat als bnw. puur en simpel nie? En tog sou niemand daar 'n *d* skrywe nie. In *hulle was 'n jaar lang beleër* dink 'n mens immers aan die toestand van *beleër te wees* en sou die woord dus als bnw. gevoel word, daarenteë is daar handeling in die voorstelling bij die gebruik van 'n sin als *jij is mos baing verander (van ek jou las gesien het)*.

Moet in die volgende sin *geëer* in *d* hê of nie: *hij is 'n groot man, getrouw aan beginsels, deur vriend en vijand geëer*? *Getrouw* staan in apposisie tot *man* en is suiwer bnw., en is *geëer* nie om dieselfde rede bnw. nie? Alleen kan hier gesê word dat die bepaling *deur vriend en vijand* 'n werking veronderstel, sodat die meeste hier wel nog deelw. sal voel. Maar *verander deur tot bij* en 'n mens voel dat die *d* daar wel mag staan. Aan die ander kant skrywe ons: *dis 'n land, verower deur groot offerering aan geld en bloed*, omdat die werking op die

voorground staan. Die opskrif van 'n koerantartikel lui : *Nog 'n posiesie verowerd*. Bedoel word dat in die maatskaplike stryd 'n beginsel gehandhaaf is. Als die skrywer die *d* weggelaat het, dus *Nog 'n posiesie verower*, dan sou inderdaad 'n sekere dubbelsinnigheid geskep gewees het, wat alleen uit die samehang van die artikel daarna sou verwyder geword het. Want sonder *d* kan die woorde ook beteken dat nog 'n posiesie verower moet word; *verower* dus infinitief. Maar niettegenstaande die gevaar van momentane onduidelikheid sou dit selfs in sodanige gevalle raadsaam wees om die *d* te laat val waar die werking duidelik gevoel word.

Spelreël 29 eis verder 'n *d* na 'n klinker wanneer die woord 'n bnw. is. Ons sê : *ek is nie met die saak gemoeid nie; die eiers is bebroeid* omdat hier duidelik bnw. gevoel word. Daarentoe het ons met 'n handeling te doen in *die twee is gister getrouwd*, en tog eis die uitspraak 'n *d* net soos in *hulle is twintig jaar getrouwd* (bnw.) Omgekeerd is daar wel gevalle waar die *d*—lose vorm als bnw. gevoel word : *ons is genooi* (gesê in 'n seker verband met nadruk op ons); *die kerk was toen al ingewij; ons het nie geweet dat ons al die tijd verraai was nie*.

Daar is dus nie vaste grense nie, en dit blyk verder dat waar na *is*, *was* enige twyfel kan ontstaan oor die funksie van die woord, die vorm sonder *d* met die beskaafde uitspraak ooreenstem : *die wa is oorlaai; die koring is afgemaai; die kuikens is uitgebroid*, ens.

§72. Eindelik kom in aanmerking verl. deelw. of woorde wat gevorm is na analogie daarvan en wat uitgaan op *k*, *g*, *ng*, *h*, *s*, *f*. Hier val die *d* en *t* weg als reël : *hij is mismaak; die bome is afgekah; hulle is verloof; hij is onbevoeg; die man is onbeslis; dis geming met asijn*.

Die invloed van Nederlands laat hom ook hier gelde; daar is mense wat uitsprek : *begrafd, verloofd, onbevoegd, beleefd*. Maar dit is die uitspraak van enkele; die algemene, beskaafde Afr. uitspraak ken hier geen *d* nie. Daarom : *is beleef, bestraf, bevrees, verwoes, beherk, bedug, onversag, opgedroog, onversadig, verdedig, afgegrens, verskans, afgekondig, bewerk, versterk, verrijk*, ens.

So kom dit dat, trots 'n tamelik bevredigende grammatiese rigsoer, daar 'n mate van onvastheid in die gebruik van die verl. deelw. is. Waar 'n opmerksame skrij-

wer hom inag neem sal hij vrijwel korrek kan skrywe. En per slot van rekening het die Afrikaner wat sijn taal ken die beste gids in sijn eie uitspraak, wat natuurlik nie onfeilbaar is en ook nie alles kan oplos nie.

Die uitspraak bepaal ook die verboë vorme :

<i>verlig</i>	—	<i>verligte;</i>
<i>bedroef</i>	—	<i>bedroefde;</i>
<i>beproof</i>	—	<i>beproofde;</i>
<i>ingelê</i>	—	<i>ingelegde;</i>
<i>toegesê</i>	—	<i>toegesegde;</i>
<i>bevoeg</i>	—	<i>bevoegde;</i>
<i>besaai</i>	—	<i>besaide;</i>
<i>begrens</i>	—	<i>begrensde;</i>
<i>verskans</i>	—	<i>verskanste;</i>
<i>verafrikaans</i>	—	<i>verafrikaanste;</i>
<i>beglans</i>	—	<i>beglansde;</i>
<i>vervals</i>	—	<i>vervalste.</i>

O p m. 1. Wanneer bijwoordelik gebruik neem die verl. deelw. orals 'n *d* waar die bnw. 'n *d* krij : *die volk gaan die vijand onverdeeld tegemoet; dis bepaald waar; hij het die man onverbloemd die waarheid gesê; om onverdiend so veel smaad te dra; ek voel so vernederd; hij het so verstrooid gelijk.*

O p m. 2. Dit is van belang om net terloops melding te maak van die grade van meer of minder werkwoordelike betekenis in verband met die bijvoeglike gebruik van deelwoorde. Sodanige verskil in graad is op te merk in b.v. (1) 'n *bedroefde gesig*, (2) 'n *beproofde middel*, (3) 'n *afgebrande huis*. In (1) is vir mijn gevoel alleen 'n bnw., in (2) is nog enigermate verbale voorstelling, terwijl in (3) swartgevekte mure en verkoolde balke helder in die bewustsijn tree, die werking dus soveel reëler is. Dit is ook waar van die tegw. deelwoorde, b.v. in *werkende lede* (van 'n vereniging) is die verbale voorstelling flou, in *werkende klasse* veel sterker, en feitelik afwesig in *lewende wesens*. Die beoordeling van sulke gevalle is baie individueel.

OEFENING.

§73. Gebruik in die volgende sinne of woordgroepe die vereiste vorm van die verl. deelw. in plaas van die ww. tussen hakies : Pa was erg (teleurstel!); Piet het sijn vrijheid (misbruik); 'n (las) riem; 'n (beslis) uitspraak; 'n (on- en nooit) gas; ons is (on- en beskerm); ons

het (wapen) uitgerij; hier is alles (verander); dit is vir mij (bedoel); 'n (verander) toestand; 'n (ontwikkel) man; iemand wat (ontwikkel) is; ons is (bewaar) geblij; 'n (on- en verdedig) plek; 'n (on- en versadig) eetlus; ons is (versterk); van al ons goed (berooft); 'n (beperk) maatskappij; 'n (afbaken) plaas; 'n (afgrens) streek; jouw (verdien) loon; 'n (vrees) siekte; 'n huis wat teen sigself (verdeel) is; hulle is nog (on- en verdeel) saam; die kinders is (verstrooi); die berg wat (uitbeitel) staan; die land is (omploeg); 'n (omploeg) stuk grond; hij wil (eer) wees; hij het hom (eer) gevoel; die kobejaan is (leer) om te koes; 'n (afbrand) huis; 'n gaar (braai) stuk vlees; die brief is (verlê); 'n (verlê) brief; 'n (seën) jaar; die predikant is (inseën); 'n nat (reën) bos; die boek is (leen); (leen) geld; volgens (inrig) plan; 'n (inlig) kring; 'n (wens) oplossing; 'n (betwis) punt; (vra) hulp; die huis is (deursoek); 'n (verpes) leuen; 'n (red) man; 'n (aanklae) man; hij is (aanklae); 'n (waag) onderneming; hij het baing (wae); 'n (opbouw) muur; die huis is mooi (bouw); (verniss) venster; (toesê) hulp; dit is ons (beloof); dit is van ons (steel); dit is als inleiding (bedoel); hij lijk so (bedaar); hij raak in sijn eie strikke (verwar); hulle soek op die manier, van die wêreld (afsonder), hulle sieleheil; die man was swaar (beproof); ek sit hier (on- en stoor); jouw buurman was (steur) oor jouw aanmerkings; die melk is (meng) met water; 'n (meng) gehoor; die twijfelagtige gevalle is nou (elimineer); die karakter is al te veel (idealiseer); alle gevaar is (afweer); daardie vrouw is (veins); ons is (be- en vrees) vir die toekoms; hij word (bestempel) met die naam van verraaier; hij is (benoem) tot skaapinspekteur; die hele wêreld deur (beroem); hierdie boek, van letterkundige standpunt (beskou), is misluk; sijn gemoed is (beswaar); die kommando was hier (laer); eindelijk, (bestorm) van alle kante, gee die vijand oor.

VOORNAAMWOORD.

§74.

Persoonlike vnv.

	Enkv.	Meerv.
<i>Die 1e persoon:</i>	Onderwerp-verhouding <i>ek</i> (<i>ik</i>) { Voorwerp-verhouding <i>mij</i>	<i>ons</i> { <i>ons</i>
<i>Die 2e persoon:</i>	Onderwerp-verhouding <i>u, jif</i> { Voorwerp-verhouding <i>u, jou</i>	<i>u, julle, (jul)</i> { <i>u, julle, (jul)</i>
<i>Die 3e persoon:</i>	Onderwerp-verhouding <i>hij, sij, dit</i> { Voorwerp-verhouding <i>hom, haar dit</i>	<i>hulle (hul)</i> { <i>hulle (hul)</i>

Ek of ik.

§75. Die beklemtoonde vorm van die eertse persoon is *ek*, die onbeklemtoonde *ik*. Dat daar mense is wat beklemtoonde *ik* spreek is sonder twiifel, maar hulle is ver in die minderheid. In die Vrijstaat is beklemtoonde *ek* baie geprononceerd. Sommige mense wat *ek* sê het 'n vooroordeel teen die gebruik daarvan in skrif, waarskynlik omdat hulle van jongs af gewend is aan *ik* in die Nederlandse boek, en die minste wijsiging in sulke menigvuldig voorkomende woordjies als die voornaamwoorde als hinderlik gevoel word. Teen die ritsluitelike erkenning van *ik* weens die Nederlandse skriftradisie pleit die nadrukkelik uitgesproke *ek* in Afrikaans. Verder is *ek* 'n eerwaardige vorm wat seker al voor die Kristelike jaartelling bestaan het, al het dit nie tot sijn reg gekom in die skriftaal nie. In Afrikaans is *ik* eers op die voorgrond gekom naas *ek* bij die opkoms van die tweede taalbeweging. Bij die „Patriot”-beweging is *ek* die hoofvorm, terwijl *ik* seitelik net sporadies optree. Vandag gee sommige gesaghebbende skrywers die voorkeur aan *ek*, ander aan *ik*. Watter van die twee vorme uiteindelik sal wen, sal afhang van toekomstige gebruik, waarby die skool een van die belangrikste faktore sal wees. Maar dit kom daar glad nie op aan watter vorm bestemd is om uiteindelik te seëvier nie. Elke skrywer moet net sêre dat hij hom bij een vorm alleen bepaal.

Die deurmekaar gebruik van albei vorme in dieselfde stuk of in dieselfde boek is te verwerp. Lees hieroor enige interessante omerkinge in die Februarie-nommer (1917) van „De Huisgenoot”.

Baig min gebruiklik is *ekke, ikke* naas *ek, ik*. Dit kom graag voor als antwoord op 'n vraag b.v. *wie het dit gedoen?* *Ekke* of *nie, ekki nie*.

Mij, ons.

§76. 1. *Dis (vir) mij 'n openbaring.* 2. *Hij het (vir) mij 'n present gegee.* 3. *Die klerk het mij beledig.* 4. *In die begin het hulle mij gewantrouw.* 5. *Moenie vir mij bang maak nie.* 6. *Jij prijs mij mos nou.* 7. *Jij prijs mos nou vir mij.* 8. *Jij sheel met mij.* 9. *Gaan saam met mij.* 10. *Gee (vir)mij kos.*

Mij en ons (voorwerp-verhouding) word volmaak eners gebruik. In die bowestaande sinne kan orals *ons* geskrywe word in plaas van *mij*. Bij indirekte voorwerp-verhouding (sinne 1, 2, 10) sowel als bij direkte voorwerp-verhouding (sinne 5, 7) kan *mij (ons)* versterk word deur *vir*¹⁾. Daar is gevalle waar albei maniere korrek is (sinne 1, 2, 10). Dan is daar weër gevalle waar *vir* nodig word (sinne 5, 7). Word *vir* weggelaat in 10 en val die aksent op *gee* dan kan *mij* als besitlike voornaamwoord opgevat word. Maar alle dubbelsinnigheid sal verdwyn als die *sin* gekonstrueer word met *vir mij*. So speel die klemtoon ongetwyfeld 'n rol bij die gebruik van *vir* in dergelijke sinne. Als in 1 die woord *openbaring* die hoofaksent van die *sin* dra, is *vir* nie noodsaaklik nie: *dis mij 'n openbáring*. Krij daarenteë *mij* die sinsaksent dan word *vir* vereis als versterkingswoord. In sin 5 is *vir* noodsaaklik, onafhanklik van die sinsaksent. In sin 7 is dieselfde verskijsel.

Die onderdrukking of aanwesigheid van *vir* is dus ook afhanklik van die posisie van die voornaamwoord in die *sin*, en daarom het ons hier waarskynlik met ritmiese invloed te doen. Dit kan opgehelder word deur sinne 6 en 7.

Op m. *Dis vir mijn* en dergelijke uitdrukkinge is af te keur.

1) In hoofsaak geld dit ook van *hom, haar, jou, julle (jul), hulle (hul)*.

u, jij.

§77. *U* is die beleefde aanspreekvorm. Met *u* word aangespreek 'n vreemdeling, 'n meerdere, of enig iemand wat ons weëns sijn maatskaplike stand of ouderdom agting toedra of met wie ons nie op intieme voet staan nie. *Jij* is die intieme of familiere aanspreekvorm. Met *jij* word aangespreek 'n gelijke, 'n mindere, of enig iemand met wie ons intiem omgaan. Dieselfde verhoudinge word natuurlik bij skriftelike uiting inageneen. Waar die lijn getrek moet word in die daaglikse omgang is 'n saak van persoonlike oordeel, en in die praktijk (waar soveel skakeringe bestaan) werk dit wel heel anders uit als 'n mens in staat is om in enkele hooflijne neer te lê. Die toenemende gebruik van *u* onder ontwikkelde Afrikaners is 'n natuurlike uitvloeisel van fijner gevoel, wat weer op sijn beurt 'n gevolg is van fijner geskakeerde en besnaarde maatskaplike verhoudinge. Maar in die nuwe toestande dra ons nog veelal mee die vasgewortelde *jij* van 'n eenkleurige Afrikaner-maatskappij waarin almaal mekaar meer of min als gelijke beskou het. So kom dit dat twee persone dadelik bij eerste kennismaking mekaar met *jij* en *jou* aanspreek sonder inagneming van moontlike maatskaplike verskil en met die meeste vrijmoedigheid. Bij 'n verhouding van mindere tot meerdere maak eersgenoemde gebruik van herhaling in plaas van *u* b.v. : *Oom moet oom se kar maar hier vasmaak. Hoe denk Pa, sal Pa nie meegaan nie? Mnr. van Wijk, ek dink mnr. van Wijk moet maar hier oorblij van-aand.*

Jij in die mond van die gekleurde diensbode teenoor sijn „baas” of „nô” word in die Boland als brutaal en beledigend gevoel, en daar *u* hom onbekend is, herhaal hij gedurig die aanspreekwoord. Anders is dit bij die Kaffer in die binnelande wat Afrikaans als 'n aangeleerde taal gewoonlik gebroke praat. In sijn mond klink *jij* nie aanstotelik nie. Die Engelssprekende, getrouw aan sijn taalinstink, moet ons taal eers goed ken voor hij die fijner onderskeiding tussen *u* en *jij* navoel en inagneem.

Die Afrikaanse kind herhaal waar hij met sijn ouer of meerdere praat; *u* is hom onbekend en klink selfs in die mond van volwassene teenoor die ouer stijf en onnatuurlik. Daarom maak hij dikwels, om die lastige herhaling te vermij, gebruik van *jij* voorafgegaan deur 'n aanspreekwoord b.v. *Ma, het jij mij klere al ingepak? En-*

kele ouers maak geen beswaar daarteen dat hul kinders *jij* gebruik nie en voed hulle ook so op. Vir sulke kinders het *jij*, gebruik teenoor die ouer, 'n diep-vertrouwelike gevoelswaarde, omdat hulle opgegroeï het daarmee en nie van jongs af geleer was dat met *jij* die gedagte aan minagting en oneerbiedigheid verbonde is nie. Of hierdie gebruik ooit algemeen sal word, is twijfelagtig, omdat die meeste mense dit als 'n verkeerde nuwigheid beskou en als inbreuk op die autoritaire stelling van die ouer; en so 'n ingewortelde gewoonte is taai. Maar als daar in hierdie gebruiksfêre verandering kom, dan sal een van die lastigste gewoontes in ons taalwêreld verwijder en die betekenis van die woordjie *jij* aanmerklik gewijsig word. Waar *jij* in die daaglikse omgang tussen volwassene nie op sy plek is nie, behoort *u* gebruik te word in plaas van 'n vermoeiende ophoping van die aanspreekwoord.

O p m. 1. Die enigste sêre waar *gij* nog reg van bestaan het, is in die gebedstaal; en die is nog sterk Nederlands gekleurd. Maar watter redelike beswaar is daar teen *U* waar die Opperwese aangespreek word?

O p m. 2. Wat van *u*, *jij* geld, is ook waar van *u*, *jou* (voorwerp-verhouding), *uw*, *jouw*. Die Afrikaner sê wel: *dis jouwe* (*jouwn-*) maar nie *dis uwe* nie; in die laaste geval word die snw. herhaal: *dis uw huis*.

O p m. 3. Ons skrywe *jou* in uitdr. als *jou stouterd! jou skelm! jou ellendeling!* omdat ons hier heel waarskynlik met 'n persoonlike vnw. te doen het wat als voorwerp in 'n onvolledige sin staan en gevolg word deur 'n snw. in apposiesie.

O p m. 4. Ons skrywe *jou* in *jou waarlik! jou wrintig!* ens. : *Hij het jou waarlik die hele stuk wingerd uitgedolwe.*

u (mv.), julle.

Die gebruiksfêre van hierdie woorde het ander lijne in die meervoud als die ooreenkomstige vorme in die enkelvoud. 'n Openbare spreker sal sy gehoor makliker met *julle* aanspreek als wat hy teenoor verskillende individue uit dieselfde gehoor *jij* sal besig. Die minagtende gevoelsinhoud van *jij* is veel minder aanwesig in *julle*. En in baie gevalle word dit vir 'n spreker behoefte, ja selfs vereiste om sy gehoor met *julle* aan te spreek.

Julle word dan die draer van vertrouwelikhed, simpatie, eenselwigheid wat die spreker met die aangesproke persone verbind. Ook hier sal die menskundige spreker instinktief voel watter vorm hij moet kies. Selfs op die kansel sal onder bepaalde omstandighede *julle* die eerste vorm wees.

Hij, sij, dit, hom, ens.

§79. Met *hij, sij, hom, haar* word mannelike en vrouwelike persone aangedui. Voorb.: *Ons het 'n knap onderwyser; hij is bekend deur die land en die leerlinge hou van hom. Tante is goed vir mij, sij gee mij allijd mooi presente, daarom het ek haar lief.*

Waar van 'n bepaalde kind wie se geslag onbekend is gepraat word, geskied die aanduiding deur *hij, hom*. Die begrippe kind, mens, persoon, verder 'n onoeslagtelike wese (in die verbeelding) ens. word aangedui deur *hij, hom, b.v.: 'n mens is wonderlik, hij vergeet al te gouw. Die duiwel is orals, maar 'n mens moet hom bestrij.*

Ook bij diere word die geslag onderskei, b.v.: *Daardie bul is bang kwaai, net Pa kan met hom werk. Swartjie is ons koei se naam, sij gee tien bottels melk op 'n dag.*

Die aanduiding van diere waar die geslag nie in die bewussijn tree nie geskied met *hij, hom, b.v.: Die hond is siek, ek weet nie wat hom makeer nie.*

Dit dui aan voorwerpe en sake, b.v.: *Waar is mijn pen? Ek het dit weggebêre. Die predikant het 'n pragtige onderwerp gehad maar hij kon dit anders ingedeel het. Kap daardie droë tak af, dit deug tog nie. Ek hou van die tabak want dit is lig. Jouw opmerking is welkom want dit helb mij.*

Op m. 1. Daar bestaan nie 'n grens tussen *hij, hom* en *dit* nie. Die gebied van *hij, hom* word meer en meer uitgebrei, sodat 'n mens bij die aanduiding van konkrete begrippe bijna orals net so goed *hij, hom* als *dit* kan gebruik, b.v.: *Die boom dra nie meer nie, daarom kap ek hom (dit) uit. 'n Mens word moeg van die pad; hij (dit) is sonder end.*

Bij die aanduiding van abstrakte begrippe dring *hij* ook deur; dit vernaamlik bij verpersoonliking in die ruimste sin of bij voorstelling waar 'n werkende krag bij kan gedink word b.v.: *Die Kerk is 'n mag want hij (dit) is goed georganiseer.*

Nationalisme neem toe, h i j (d i t) kom in die mode. Die taal is 'n nasionale krag; als h i j (d i t) ondergaan, verloor die volk s i j n karakter. Die digter smee die taal en verhef h o m (d i t) tot kunsmiddel.

Op hierdie gebied is die gebruik onvas; die momentane standpunt van spreker of skrywer beslis watter van die twee vorme aangewend moet word.

O p m. 2. Naas h i j, h o m, d i t kom ook s i j, h a a r voor, b.v. : Die wetenskap word elke dag uitgebrei; duisende sien tot h a a r op om lig, en tog is s i j so beperk. Ons huldig die poësie want s i j veredel die menslike siel. Die verbeelding is onbeperk, j i j kan h a a r nie aan ruimte of tyd binde nie.

'n Sodanige gebruik is nie alleen afhankelik van die voorstellingswêreld van spreker of skrywer waarin die begrippe verspersoonlik word nie, maar ook (wel onbewus) van Nederlandse boekinvloed.

Om van 'n trein of skip te praat met *s i j, h a a r* is Engels en afkeurenswaardig.

O p m. 3. H o m, h e m.

Beklemtoond bestaan alleen *h o m* in Afrikaans. Daarnaas kom voor onbeklemtoonde *h e m* bij snel uitspraak. Beklemtoonde *h e m* is Nederlands. Die enigste aanspraak wat *h e m* het om geskrywe te word, is als onbeklemtoonde vorm. Maar ons skryftaal onderskei anders nie so fijn nie. Als ons na hierdie maatstaf moes skrywe, sou ons taal op papier baie anders lijk. Maar die mense wat aan *h e m* vashou bedoel daarmee juis die beklemtoonde vorm wat onafrikaans is. Daar ons beste skrywers *h o m* gebruik, bestaan daar geen rede waarom dit nie als standaardvorm moet geld nie. Hier heers blykbaar dieselfde ongemotiveerde vooroordeel wat teen *ek* in die spel is. In die poësie egter kan *h e m* toegelaat word als rijmwoord. Verder om die Opperwese aan te dui en wel met hoofletter. Hierdie onderskeiding ten opsigte van die Opperwese is wenslik in 'n oorgangstijd omdat die alledaagse *h o m* nog storend is vir die eerbiedsgevoel van die grote meerderheid.

§80. Inplaas van *met dit, vir dit, na dit, oor dit, onder dit, van dit, bij dit*, ens. sê ons *daarmee, daarvoor, daarna, daaroor, daaronder, daarvan, daarbij*, ens. *Sonder dit* i.p.v. *daarsonder* kom dikwels voor. Maar daar word baie foute gemaak in hierdie opsig. Die woorde kan ook geskeie wees van mekaar. Voorb.: *Dit is 'n mooi onderwerp; 'n mens kan d a a r baie van sê. Bêre*

die moertjies in 'n kis en gooi daar 'n sak oor. Eers was daar 'n groot lawaai en daarna (nie na dit nie) het die musiek begin.

O p m. Ook die aanwysende *dit* word so behandel, dus hieroor, hiervan, hiermee, ens. i.p.v. oor dit, van dit, met dit, b.v. *Hieroor* verskil ons juis. *Hiervan* het ek nou genoeg. 'n Mens sou sê dat hulle nou hiermee tevrede sal wees.

Tog is gebruikelik : *met dit alles, na dit alles.*

Hulle, dit (mv.).

§81. Lewende wesens, voorwerpe en abstrakte begrippe word in die meervoud aangedui deur *hulle*.

Voorb. : Die miere werk vandag; hulle weet dit gaan reën. Daar is foute in die opstel wat verbeter moet word; vermij hulle als jý weer skrywe.

Moeilik bepaalbaar is *dit* als aanduiding van meervoudige begrippe. *Dit* word gebruik vir voorwerpe en abstrakte begrippe wat in die bewussijn als versamelinge en hoeveelhede ontree. Word daaraan gedink als aparte eenhede dan is die neiging sterk om *hulle* te besig, b.v. *Sit die gereedskap weg. ons het dit nie meer nodig nie.* Maar dink die spreker aan die gereedskap als aparte voorwerpe, dan sal hij *hulle* sê. *Ons sal die ertjies uitslaan, en als die wind opkom waai ons dit (hulle) uit. Jý het mos pragtige aartappels gewen. Gaan jý dit (hulle) verkoop? Daar is verskillende strominge in die hedendaagse letterkunde waar te neem; 'n mens kan hulle (dit) moeilik ontleed. Eerlikheid, trouw, nederigheid is kenmerke van 'n edel karakter; 'n mens vind hulle (dit) selde verenig.*

O p m. 1. *Hul* naas *hulle*, *jý* naas *julle* kom voor na keuse. Daar is wel gevalle waar minder of meer nadruk die vorm bepaal.

O p m. 2. Bij enkele oumense kom nog voor *sullie* (*sulle*) vir *hulle*; vgl. Nederlands *zullie* (omgangstaal). Oor *haarlie* kijk §88, *O p m.*

O p m. 3. Oor *hul(le)* als meervoud-aanduidende element bij eiename kijk §34.

§82. Die vorm van die *wederkerende vnw.* stem in Afrikaans, soos trouwens ook in vroër Nederlands, ooreen met die voorwerpform van die persoonlike vnw. Voorb.: *Ek het mij amuseer. Ons sal ons daar toe moet verblijg. Jij het jou misgis. Julle sal julle kul. Die onderwijzer het hom lelik verspreek. Die moeder lê haar toe op die opvoeding van die kinders. Die kinders verlaat hulle op die ouers se sorg.*

Op m. Sig als *wederkerende vnw.* van die 3e persoon (enkv. en mv.) is vreemd aan Afrikaans. Nederlandse invloed het hom 'n mate van gebruiklikheid verleen in ons skriftaal. Meer en meer raak ons skrywers los van sig. Tog is dit somtijds 'n handige woordjie wat hom wel hier en daar sal handhaaf b.v. in *op sigself* (beskouw); in *sigself*, ens.

§83. Dikwels word die vnw. deur toevoeging van *self* versterk: *homself, haarself, hulself, mijself*. Dit is nodig als die minste dubbelsinnigheid kan ontstaan of als daar behoefte gevoel word aan nadruk. Tog word daar in ons skriftaal te veel gebruik van gemaak.

Voorb.: *Voor die spieël bewonder sij haarself. Dit was vir hulself tot nadeel. Dit het hij aan homself te danke.* In die volgende sin is *homself* onnodig: *'n Ouer wat kinders wil lei, maak homself bespottelik als hij toon dat hij self nog 'n kind is.*

Self kan ook voorkom in verband met die onderwerpform, geskeie of onmiddellik daaropvolgend: *Ek sal self kom betaal. Julle moet self iets doen. Ek self het dit gesien.* Engels is: *ek mijself het dit gedaan vir ek self* ens.

§84. Die *wederkerige vnw.* is *mekaar*. Voorb.: *Hulle sit mekaar in die hare. Die kleingoed het mekaar met klibbe stam en gooi. Hulle het mekaar se huls nodig.* Ook word dit omskrijwe, b.v. *Hulle het die een die ander staan en uitskel.*

Besittlike vnw.

§85.

1e persoon enkv.: *mij* (*mijn*); mv. *ons* (*onse*).

2e persoon enkv.: *uw*, *jouw*; mv. *uw*, *julle* (*jul*).

3e persoon enkv.: *sij* (*zijn*), *se* (*sij, zijn*), *haar*; mv. *hulle* (*hul*).

Voorb. : *Dis mij (mijn) huis. Waar is ons kind? Dis u w (jouw) oënie. Jul(le) taal. Sij (sijn) verstand is nog helder. Die man se klerë. Gert se (sij, zijn) plaas. Die vrouw se (haar) rok. Dit was hul(le) land. Die kinders hul sheelgoed.*

Mij (mijn), sij (sijn).

§86. Op die oomblik is daar twee maniere van skrywe: *sij (mij) perd, zijn (mijn) perd*. Moet die woordjies sonder of met *n* geskrywe word? Die „Patriot“-beweging het bijna uitsluitelik met *n* geskrywe. Vandag is die skrywers verdeeld. In die April-aflewering (1917) van „Le Huisgenoot“ het Prof. Smith sterk vir *mij, sij* opgekom op grond van die uitspraak, en hoewel zijn argument teoreties in die haak is, word daarmee nog nie afdoende bewijs, dat daar in die praktijk nie mense is wat nasatiseer nie. Maar dit is ook nie nodig om dit te bewijs nie, want bij die spelling *mijn, zijn* is dit 'n kwessie van die oog, van die verband met Nederlands. En daarbij kom nog die in die oog springende vorme *mijne, zijne* in *dis mijne, zijne; Pa zijne*, wat wel 'n ander grammatiese reeks uitmaak maar wat elkeen dadelik met *mijn, zijn* in verband bring. Dis ook nie die enigste plek waar ons anders skrywe als spreek nie. Ons skrywe *als*, die meeste altans, en sê *as*, om 'n woordjie te noem wat net so baie voorkom. 'n Werkelike beswaar teen *mijn, zijn* kan gemaak word ten opsigte van die aanvangsleesonderwijs. Bij die ontwikkeling van ons skryftaal sal hieroor ook finaal beslis word. Elkeen moet hom streng aan 'n bepaalde vorm hou.

Ons (onse).

§87. In ons skriftradisie loop die twee vorme baie deurmekaar, sonder reël of orde. Soms lijk *onse* opsettelik gebruik te word ter afwisseling waar dit direk volg op die pers. vnw. b.v. „wie ons *onse* self-respek ontnem, beroof ons ook *onse* mannelikheid.“ „Bedaard..... moet ons *onse* weg gaan.“ Maar dikwels heers die reine willekeur b.v. op een bladsij: „*onse* oude en geëerbiedigde President“, „*ons* geëerbiedigde President“. In 'n sekere artikel van „Die Brandwag“ staan 11 maal *ons* en 10 maal *onse*. Dit wil voorkom alsof hier Nederlandse geslagsvoorstellinge bij die skrywer aanwesig was b.v. „*ons* lewe“, „*ons* wesen“, „*ons* geld“, „*ons* beste wete“, „*onse* omgewing“, ens.; maar dan ook „*ons*

medemense". Die jonger jaargange van „Die Brandwag" het meer konsekwent *ons*. Die vorm *onse* kom inderdaad voor in die spreektaal; in die Vrijstaat en Transvaal heel dikwels. Maar waar 'n persoon in die gewone omgang *onse* uiters spaarsaam gebruik, sal hij, sodra hij 'n gehoor toespreek, zijn *e*-vorme met mekaar laat wedijwer, sodat ons dit hier wel als gevolg mag opvat van 'n deftiger, meer Nederlands gekleurde taalgebruik. Of sou in *onse* moontlik verborge wees *ons se*? 'n Mens hoor tog dikwels *hulle se* pl. snw. Hoe dit ook sij, *ons* is die algemeen gebruiklike vorm wat ongetwijfeld bij die skrywe die deurslag gee en sal bestendig word.

O p m. Op godsdienstige terrein veral kom *onse* graag voor, en in uitdrukkinge als *onse Vader*, *onse God*, is hij eenmaal stereotiep geword.

§88. *Se, sij (sijn), haar, hul*, wijs die onmiddellik voorafgaande snw. als besitter aan, b.v. *Jan se (sij, sijn) beeste*. *Dis gek mense se praatjies*. *Die meisie se mooi hande*. *Die vrouw haar (se) kleur*. *Die vrouwens se planne*. *Die dogters hul werk*.

Se kom voor enkv. en mv. bij albei geslagte. Naas *se* (vrouwelik enkv.) is *haar* nog in swang, hoewel minder gebruiklik. *Se* is besig om *haar* te verdring. Naas *se* kom voor bij mannelike wesens in die enkv. alleen *sij (sijn)*. Of *s'n* hier wel gebruik word, mag betwyfel word. In die mv. kom *hul* voor naas *se*.

O p m. Meestal in die gebed van ou mense hoor jij nog 'n versteende *haarlie* i.p.v. *hulle*: *vergewe tog haarlie sonde* (gehoor te Paarl).

§89. Selfstandig gebruik kom voor *sijne, mijne, jouwe*, b.v. *dis mijne*; *dis sijne*; *dis jouwe* (*jouwe*). Voorafgegaan van 'n snw. of vnw. kom voor *sijne, zijn, s'n, sinne* maar bij vrouwelike persone in die enkv. *hare*. Voorb.: *Piet sijne*; *dit is die man sijne* (*sijn, s'n, sinne*); *dis ons sijne* (*sijn, s'n, sinne*); *dis hulle (julle) sijne* (*sijn, s'n, sinne*).

Aanwysende vnw.

§90. Met *hierdie* word aangewijs wat digbij is, met *daardie* wat verderaf is in ruimte of gedagte. Dikwels word *hulle* nog versterk met *een*.

Voorb.: *Hierdie is maar 'n dowwe looppaadjie, maar daardie is die karpad. Hierdie een is slukkend, maar daardie een wat jij het is nog heeltemaal dienlik.*

Die met nadruk uitgespreek dien ook als aanwysende vnw. Dikwels word dit van 'n aksentteken voorsien waar verwarring met die lidwoord kan ontstaan. Voorb.: *Van dié geleentheid het die dominee toen 'n goeie gebruik gemaak. Die keer het hij hom misgis. Die arme man het daarop na die dokter gegaan maar die se medisinie wou ook nie help nie. Hij wou toen zijn vrouw gerusstel maar die was so in die nood. Die wat so sê is voorbarig. Wie is die vent? Ek gee aan die wat behoeflig is.*

O p m. 1. In plaas van *hierdie*, *daardie* kan gesê word *die een*, *die ander een*; *duskant se een*, *anderkant se een*.

O p m. 2. 'n Aanwysende *dees*, *dese*, *deus*, *dus* kom nog in verskeie uitdrukkinge voor, b.v. *vandeesmaand*, *vandese-maand*, *vandeusmaand*, *vandeesejaar*, *vandeusjaar*, *vandese-week*, *vandeeseweek*, *vandeusweek*, *duskant*, *duskant*; *dese en gene*.

O p m. 3. *Die* kom voor in die betekenis *daarom* in die volgende tiepe van *sin*: *dis die wat hij so grootpraat*.

O p m. 4. Oor *hiervan*, ens. i.p.v. *van dit*, ens. Kijk §80 Opm.

O p m. 5. Stereotiep is: *oor dit en dat* (praat).

O p m. 6. *Diegene* is 'n boekwoord: „Veral *diegene* wat so geneig is om te kritiseer.”

§91. Alleen bijvoeglik is so 'n (enkv.), *sulke* (mv.; ook enk. voor versamelwoorde), b.v.: *So 'n kêrel is vermakelik. Ons het so 'n pret gehad. Jan het so 'n mooi boek gelees. Sulke praatjies is vervelend. Van sulke mense hou ek. 'n Mens moet verstand hê om sulke slim planne uit te dink. Als jij sulke botter op die mark bring, krij jij 'n goeie prijs. Sulke koring wen ons op die plaas. Ek het nog nooit sulke lekker konfijt geëet nie. Mijn ma het net sulke gare.*

§92. *Dieselfde* word bijvoeglik en selfstandig gebruik, b.v.: *Dis dieselfde storie wat ons gister ge-*

hoor het. Die gevangene krij elke dag dieselfde kos. Dis dieselfde een. Dieselfde geld ook van diere. Wat jij daar lees is presies dieselfde wat ek gesê het.

O p m. 1. Die dikwels gehoorde maar slordige dieselde moet ons vernij, om van die onnodige en onuitstaanbare diesame-de te swiig.

O p m. 2. In plaas van dieselfde kom ook selfde voor, b.v. : Dis selfde wat hij probeer, hij sal dit nie reg krij nie.

O p m. 3. Oor self kijk §83.

O p m. 4. In dergelijke, sodanige, aldus, dusverre skuil aanwysende funksie.

Vragende ynw.

§93. *Wie vra na persone. wat na sake. Voorb. : Wie is daar? Vir wie soek jij? Na wie toe gaan jij? Wie se huis is hierdie? Wat sê hulle? Wat is die man se ambag?*

O p m. 1. In 'n onvolledige sin kan watter staan i.p.v. wat, maar sijn gebruik is beperk : Watter?

O p m. 2. Wat se b.v. in : watterse lawaai is dit hier? klink plat en behoort vervang te word deur watter, waffer.

O p m. 3. Wat in die volgende tiepe van sin is 'n Neerlandisme : Wat is dit tog mooi? Wat was dit tog aange-naam? Daarvoor sê ons : Hoe mooi is dit tog? Hoe aange-naam was dit tog?

O p m. 4. In plaas van met wat? van wat? vir wat? bij wat? ens. sê ons : waarmee? waarvan? waarvoor? waarbij? In die omgangstaal egter hoor jij dikwels : vir wat doen jij dit? ens. Vandaar ook waarom? naas hoekom?

§94. *Watter (waffer) staan voor 'n snw. of voor een: Watter man is daardie? Met watter (waffer) mooi woorde wou hij ons vang? Watter (waffer) een bedoel jij?*

Dit kom ook geskeie van die snw. voor : Watter (waffer) van die twee appels wil jij hê?

O p m. In die skriftaal is waffer minder gebruiklik. Die

boekwoord *welke* tree op naas *watter* (*waffer*) in beperkte omvang. *Wat vir* ('n) kom voor in vraag- en uitroepsinne: *Wat vir 'n manier is die!* *Wat vir onsin is dit?* *Wat 'n* in uitroepsinne: *wat 'n mooi gedagte!* *Wat 'n jraai uitsig!* *Watte* b.v. in *watte mense?* is blykbaar Bolands.

Betrekkelike vnw.

§95. Die betreklike vnw. is *wat*, b.v. *Dis 'n leerling wat sijn bes doen.* *Dis meeste arm mense wat talrijke huisgesinne het.* *Die gebeurtenis wat jij daar verhaalt, het ek vergeet.* *Die wat jou dit vertel is kwaadwillig.* *Dis hij wat ons teëwerk.* *Dis die Here wat ons dit aangedaan het.*

Die boekwoord *die* i.p.v. *wat* verdien geen aanmoediging nie, omdat dit onafrikaans is. Net soos teen *hom* bestaan bij baing 'n ongegronde vooroordeel teen *wat*, veral waar daar sprake is van die Opperwese. Maar *die* is kunsmatig en het daarom weinig kans om voort te bestaan, al word hij hier en daar gehoor en geskrywe.

Als daar sprake is van persone word *wie* gebruik bij 'n genitief-betrekking, na voorsetsels en waar die voorafgaande woord waarop *wie* betrekking het (antecedent) ontbreek, b.v.: *Dis die kind wie se moeder dood is.* *Ek bedoel die onderwyser bij wie jij eerste skool gegaan het.* *Wie* (d.i. hij, hulle *wat*) *laaste lag, lag lekkerste.*

Op m. Wat word verkeerdelik gebruik vir *aan wie*, *vir wie*, ens. b.v.: *Is dit die mense wat jij geskrywe het, hulle moet die pomp stuur?*

§96. Die genitief-betrekking in verband met persone word op verskillende maniere uitgedruk, n.l. *wie se*, *van wie*, *waarvan*, *wat pl. van*. Voorb.: *Dis 'n man op wie se woord jij kan gaan.* *Die speler waarvan (van wie) die arm gebreek het, lê in die hospitaal.* *Daar loop die vernuftige seun wat ons netnou van gepraat het.*

Op m. 1. *Wat pl. van* is baing gebruiklik. Maar daar moet gewaarskuw word teen 'n slordige gebruik (omgangstaal) van *wat* sonder *van* b.v.: *Dis die man wat die been af is.*

Op m. 2. Plat en afkeurenswaardig is *wat se* i.p.v. *wie se*, *van wie* ens. b.v. *Nee, jij meen die een wat se kind dood is.*

§97. In verband met sake kom *wie* nooit voor nie. Hier gebruik ons *waarvan* (genitief-betrekking), *waaraan*, *waarmee*, *waaro*, ens. i.p.v. *van*, *aan*, *met*, op pl. *wat*, ens. (kijk §80, §93, opm. 4); verder *wat*, waar pl. volgende voorsetsel. Voorb. : *Dit is 'n onderwerp w a a r v a n e k n e t d i e e e r s t e b e g i n s e l s k e n o f w a a r (w a t) e k n e t d i e e e r s t e b e g i n s e l s v a n k e n . D i t i s ' n v a k w a a r a a n e k b a i n g t i j d b e s t e e h e t o f w a a r (w a t) e k b a i n g t i j d a a n b e s t e e h e t . I s d i t d i e m o t o r w a a r m e e j i j d i e r i e s i e s g e w e n h e t ? o f w a a r (w a t) j i j d i e r i e s i e s m e e g e w e n h e t ? D i e o n d e r w i j s e r h e t j o u m a a r n e t e e n v a n d i e m a n i e r e g e w i j s w a a r o p ' n m e n s d i e s o m k a n d o e n . D i s h i e r d i e b e r g w a a r o p o n s g e l a e r h e t o f w a a r o n s o p g e l e r h e t . D a a r l a n g e s a a n s i e n j i j d i e k l o o f w a a r i n o n s g e v l u g h e t o f w a a r (w a t) o n s i n g e v l u g h e t . D i t i s ' n v o o r s k r i f w a a r n a j i j j o u w l e w e b e h o o r t i n t e r i g o f w a a r j i j j o u w l e w e n a b e h o o r t i n t e r i g .*

O p m . Hier en daar word *welke* (betreklike vnw.) in die skriftaal gebesig, b.v. *Dit is 'n rednering hierdie volgens welke al ons beskawingsideeë niks beteken nie. Wat hij daar genoem het is 'n noodsaaklike vereiste sonder welke (ook waarsonder) die onderneming sal misluk.*

§98. *Wat* sonder antecedent kan net betrekking hê op sake : *Wat die predikant verkondig, is waar. Ek glo niks in wat die man sê nie. Ons praat net oor wat vanmôre in die koerant staan.*

Eindelik mag nog gewijs word op 'n veel voorkomende gebruik van *wat* met 'n sin of sindeel als antecedent, soos uit die volgende voorbeelde blijk : *Toen verstaan hij eers dat hij 'n fout gemaak het wat hij dan ook dadelik erken het. Die voorsitter het die spreker gevra om zijn voorstel te wijsig wat hij sonder versuim gedaan het. Hoe meer 'n mens skrijwe, hoe makliker word dit, wat te verstaan is.*

Onbepaalde vnw.

§99. Tot die sogenaamde onbepaalde vnw. behoort *iemand*, *niemand*, *'n mens* (*mens*), *iets*, *niks*, *alles*, *geen*, *eer*, *iedereen*, *elkeen*, *elke* (bijvoeglik), *jij* (ook die besittlike *jouw*), *wat*, *alles*, ens.

O p m. 1. 'n Mens is baing gebruikelik om 'n onbepaalde persoon aan te dui, maar dit kan oock betrekking hê op die spreker self of op die aangesproke persoon, iets wat uit die verband blijk. In die sin : 'n m e n s kan jou so versondig oor daardie man, kan die spreker homself bedoel.

Anders als Nederlands *men* kan 'n mens oock voorwerp wees : *Dis nie mooi om 'n mens so te behandel nie. Dit laat vir 'n mens dink.*

In die Vrijstaat is *mens* gewoon naas 'n mens, en dit is 'n gebruik wat in ons geskryfte oock in 'n mate voorkom. Naas 'n mens word dikwels 'n man gehoor.

O p m. 2. *Jij (jou, jouw)* is allergewoons als aanduiding van 'n onbepaalde persoon, wissel af in dieselfde sin met 'n mens waarvan dit oock als wederkerende vorm verskijn. Voorb. : 'n M e n s kan 'n skurk wees en tog kan jij jouw kaarte so speel dat jij geëerd word in die openbaar. Dit doen 'n m e n s skade als jij altijd die ronde waarheid sê. 'n M e n s kan jou tog so verbaas oor sulke kleinsieligheid. Als jij gouw wil rijk word moet jij net jouw gewete 'n bietjie sus.

O p m. 3. Omdat bij die skrywe maklik daarteen gesondig word, is dit nodig om daarop te wijs dat bñw. (selfstandig) wat direk volg op iets, niks, 'n s moet hê, b.v. : iets groots; iets moeiliks; iets onverstandigs; iets onverkwikkeliks; niks besonders; niks belangriks; niks deurtastends.

Stereotiep is niets, iet, niet in : als n i e t s (n i e t) kom tot i e t s (iet), ens.

O p m. 4. Let op die gebruik van wat in die volgende gevalle : *Al gebeur oock wat. Hij weet orals wat van. Hij het so wat alles probeer. Van alles en nog wat. Heelwat.*

VERDUBBELING.

§100. 'n Eienaardigheid van Afrikaans is die herhaling van die bijwoord of 'n tweevoudige uitdrukking van die begrip, iets wat ook in 'n mate in Nederlands aanwesig is.

Voorb. : *Kom uit die huis uit. Die jakhals het in die gat in gekruip. Ek sal jou met die blithand saam slaan* (Bolands). *Ons gaan na die strand toe. Pa is al lank al thuis. Gaan met mij saam. Het hij al gekom al?* „*Aan die geld in die bank wou hij nie aan kom nie.*” *Van vandag af moet dit gelde. Daar is niks verkeerd daar nie. Die kind kan nie bij die trommel bijkom nie.*

Hierdie dubbelheid kom sterkste op die voorgrond in ontkenkende sinne.

Dubbele ontkenning.

§101. Hierdie is nie net 'n Afrikaanse eienaardigheid nie. Gebruikmaking van meer als een woord om 'n negatiewe begrip uit te druk is 'n bekende verskijnsel in heelwat Nederlandse en Duitse dialekte, om van Frans nie te praat nie. So 'n dubbelheid in ontkenning skuil in die onder ons so bekende motto: *Ende en desepereert niet*, waar *en* saam met *niet* die begrip negatief maak. In vroeër tije was hierdie dubbelheid dan ook mode in die Nederlandse skriftaal. Desnietteenstaande is die dubbele ontkenning een van die voornaamste kenmerke van ons taal en wel, omdat dit in die meeste gevalle bestaan in die herhaling van dieselfde woord: *nie—nie*. Hierdie woordjies het gewoonlik 'n vaste posisie, hoewel nie juis altijd nie, en hulle korrekte aanwending gee menigeen hoofdbrekkings bij die skrywe, waar hij in de gewone omgang instinkmatig zijn pad vind, wat daaraan te wijte is dat zijn schriftelike uiting ander eise stel aan die sinsbouw. Daar is darem nog Afrikaners wat, onder Nederlandse invloed natuurlik, verkies om hulle taal sleg te praat deur die tweede *nie* wat so'n sagte afsluiting aan

die sin gee, te onderdruk. Enige jare gelede het ons skryftaal ook nog baing gesondig deur dieselfde fout te begaan. Vandag is daar 'n uitgesproke strewe om ook aan hierdie taalwet so gehoorsaam moontlik te wees.

§102. Die ontkenning geskied met

(1) *nie—nie* (soms met enkele *nie*): 'n Kind mag *nie* ongehoorsaam wees *nie*; hoekom praat julle *nie*?

(2) *nooit—nie* (sterk nadruk): Ek sal dit *nooit* weer sê *nie*.

(3) *niks—nie* (ook *niks* alleen): Hoeveel het jif? *Niks*. Jif moet *niks* praat *nie*.

(4) *niemand—nie*: *Niemand* mag die dorp verlaat *nie*.

(5) *geen—nie*: *Geen* man sal dit wae *nie*.

(6) *gin—nie*: Ek sal dit *gin* doen *nie*.

(7) *nêrens—nie*: Daar is *nêrens* 'n bewijs voor te vind *nie*.

Daar *geen* altijd attributief staan, *niks* en *nooit* insake posiesie identies is met die eerste *nie*, en *niemand* geen moeilikheid oplewer met betrekking tot posiesie *nie*, sal die aandag in volgende §§ hoofsaaklik bij die gebruik van *nie—nie* bepaal word. Korthedshalwe gebruik ek n¹ bet. eerste *nie*, n² bet. tweede *nie*.

§103. (1) In 'n sin bestaande uit onderwerp pl. gesegde (enkele werkwoordvorm) geskied ontkenning met een *nie* aan die end: *Ek kom nie*. *Die kinders hoor nie*. Die onderwerp kan uitgebrei word, selfs met 'n bepalende sin; die gesegde kan sekere bepalende woorde bijkrij (liewer, seker, misssien, waarskijnlik, mos, ens.), en die sin kan selfs 'n voorwerp hê, sonder dat 'n tweede *nie* nodig word: *Die stout kinders luister nie*. *Daardie stout kinders wal gister gestraf is hoor mos nie*. *Ek ken julle nie*. *Wie groot werk vir sijn volk doen, sterwe nie*. *Die man herken ons misssien nie*. *Hij verstaan jouw taal nie*.

O p m. A's die voorwerp vergesel is van 'n voorsetsel, dan is n¹ nodig: *Ek ken nie vir hom nie*. *Die man praat nie met mij nie*.

Tog is dit moontlik om te sê: *Ek ken vir jou nie*, met sinsaksent op *jou*, vgl. (3).

(2) So gouw als die werkwoordvorm vergesel word van 'n hulppw. (tijd, wijze), of uitgebrei word met ander als modale bepalinge, dan is dubbele ontkenning wet; *n'* staan dan voor die woord of woordgroep wat die begrip inhou wat moet ontken word, maar volg altijd die hulppw.; *n'* aan die end van die sin: *Ek sal nie kom nie. Ek het nie geskeel nie. Hij mag nie nou al kop uittrek nie. Ek sou dit nie wil onderneem nie. Ons was nie gevang nie. Die berde draf nie vinnig nie. A is seker nie so slim soos B nie. Jan sal nie graag voor die end van die maand wil huistoe gaan nie. Hij kom ons nie pla nie.*

(3) Bestaan die sin uit onderwerp pl. gesegde (enkele werkwoordvorm) pl. voorwerp, dan kan *n'* onder invloed van die sinsaksent weggelaat word. In *ek slaan die hond nie*, *jij ken die man nie* met nadruk op die laaste *nie* is *n'* nie vereis nie. Krij *slaan* en *ken* egter die sinsaksent, dan sou *n'* in die reël onmiddellik volg. Die behoud of onderdrukking van *n'* in hierdie tiepe van sin is lang nie presies bepaalbaar nie.

Sodra egter die werkwoordvorm samegesteld is [kijk (2)], is *n'* onontbeerlik: *Jij het jouw volk nie lief nie. Ons mag ons taal nie aan bande lê nie. Hij kan die ander name nie onthou nie. 'n Mens kon die berig nie verstaan nie.*

Die posiesie van *n'* in sulke gevalle is onvas. In die voorafgaande sinne kan *n'* ook staan direk na *het*, *mag*, *kan*, *kon* respektiewelik, selfs wanneer die sinsaksent anders sou val als op *volk*, *taal*, *ander*, *berig*. Als *n'* self die aksent dra, staan dit graag voor die hoofw.

(4) Die posiesie van *n'* in die enkelvoudige sin is op die end: *A is seker nie so ontwikkelde soos B nie. Ek vind die som glad nie so maklik om uit te werk nie. Hij het dit nie onderneem om stoffelike voordeel te behaal nie.* Daarentoe natuurlik: *Jij moet nie toegee nie, kêrel.*

Die gevoel vir *n'* op die end is so sterk dat dikwels 'n sin in die haastige gesprek gesluit word, voordat hij werkelik klaar is; dan word die bijkomende woorde nog 'n keer met *nie* afgesluit: *Jij wou mij mos nie helb nie, daardie tijd nie. Jij ken darem nie daardie mense nie,*

daardie Jan en die Corneels nie. Uit dié gevoel word sinne soos die volgende gebore wat 'n mens elke dag kan hoor: *Ek sal nie mijn voorstel terugtrek nie als hij hardkoppig blij nie*. Dit is een van die gevalle van driedige ontkenning, kijk § 107.

Dikwels word n^2 verkeerdelik voor 'n bepaling geplaas b.v.: *Dit is nie manier van doen nie om alijd laat te wees. Ons is nie van blan nie om so maar so ons regte prijs te gee. Jij maak jouw saak niks beter nie deur so'n onversoenlike houding in te neem*.

Daarenteë kan so 'n bepaling met bijsinne of andersins sodanig verleng word dat spreker of skrywer die behoefte voel om die ontkenning af te sluit ergens waar die gedagtegang 'n pause toelaat. So sal menige skrywer in die volgende aanhaling n^1 na *geestesontwikkeling* wil plaas: „Dan was hulle opvoeding *nie* 'n apartstaande periode in hulle geestesontwikkeling: beginnende bij die intrap in die skool met 'n terminus a quo en eindigende op die end van hulle studietijd met 'n terminus ad quem *nie*.”

Dikwels egter word die behoefte gevoel om n^2 te plaas voor 'n parenthese of dubbelpunt of voor 'n toegevoegde verklaring: *Moet dit nie verwar met die laatste sin nie, 'n tiepe wat verwondering uitdruk*.

Vergelijk verder volgende aanhaling met die oog op die posiesie van n^2 : „En daardeur is dit dat 'n naise *nie* 'n blote logiese konsep is vir 'n kunsmatige versameling van eenlinge, soos 'n kudde toevallig bijmekaar gejaagde skape op 'n afslagers Kommissie-vendasie, of soos die opeenhoping van besoekers uit alle oorde op 'n internasionale tentoonstelling *nie*.”

Sommige sal n^2 na *eenlinge* wil sien, maar of hij op die end beter geplaas is als daar, hang af van die individuele tempo waarmee die sin geloes of gespreek word. Is die tempo vinnig dan is n^2 op die end heeltemaal korrek en gewens.

(5) Bij omsetting (inversio) van die tiepe behandel onder (1) is net een *nie* nodig op die end; dit geld ook van vraagsinne: *Misskien herken die man ons nie. Waarom kom hij nie?*

Omsetting van tiepe (2) geskied sonder verplasing van die *nie*'s: *Praat die man nie met jou nie? Voor die end van die maand sal Jan nie graag wil huistoe gaan nie*.

(6) Die gebiedende vorm van uitdrukking word ontken met *moenie* en, wel minder gebruiklik, *moet bl. inf.*: *Moenie praat nie. Moenie jouw beste karte weggooi nie. Moet hom nie seer maak nie* naas *Moenie vir hom seer maak nie*.

Ontkenning geskied ook met een *nie*: *Doen dit nie. Kom liewer nie*. „Noem die woord ‘konsiliase’ *nie*”.

§104. In die samegestelde sin bestaande uit hoofsin (ontkennend) pl. bijsin of bijsinne staan *n*¹ op die end: *Ons wis nie dat jy ook siek was nie. Dit is nie waar wat hij daar sê nie. Hij sal dit nie weer doen als hij met hom mooi praat nie. Dis nie nodig om te weet wat zijn bedoeling was nie. Dit lij geen twijfel, dat hij verkeerd is nie. 'n Mens kan nie beweer dat die nasie wat minder beskaafd is als ons en die voorregte mis, waarin ons deel, minder gelukkig is als ons nie*.

Die laaste *nie* is nog altijd 'n ontkenning van *be-weer*.

In die volgende aanhalinge is *n*² of verkeerd geplaas of verkeerdelik onderdruk op die end: „Ek sal jou nooit in die weg staan nie, als jij iets vir jouw volk wil doen.” „Ek weet dat die Boere nie is nie, wat hulle ons in Engeland voorgestel word.” „Sal die traagslepende ure dan nooit die tijding aanbring, wanneer haar dagtaak afgedaan is, en sij in stilte haar volle aandag aan die brief kan gee?” „..... met geen middel, om mij die waaragtige wese van wat is, te help verklaar.”

Volg op die hoofsin egter 'n groep van bijsinne wat deur hul uitgebreidheid of aard die werking van die negatiewe begrip enigermate sou kan deurkruis, dan kan *n*² die hoofsin sluit of ergens anders geplaas word waar 'n natuurlike pause ontstaan: „Die kerk kan *nie* ontken nie, dat daar onder die onkerkse jongkêrels 'n groot aantal is wat met hart en siel veg vir die behoud van ons volk en taal.” „Niks minder inderdaad sou nodig wees *nie*, dan dat hij tot volkstaal sou word in die sin dat hij die histaal sou wees van die huisgesinne van die volk.”

In die volgende sin is *n*² vir die gevoel van partij heeltemaal gewens, ander sou dit na *voortrekkers* wil hê: „.....maar ik verstaan *nie* hoe 'n Afrikaner wat vir die eerste maal op die Drakensberg kom en Natal daar onder sien, aan iets anders kan denk als die Voortrekkers, en wat hulle met mekaar gesels het toe hulle vir die eerste keer op die rand van Natal kom staan het, en die lan-

douwe daaronder hulle sien lê het soos 'n Kanaän *nie*."

Daarentoe is onderdrukking van *n*² op die end van die volgende sin ongewens: „Daar is 'n nasionale grootheid, wat nie deur die bevolkingsifer, of die getal vierkante mijle bewoon, of die hoeveelheid krijgsmateriaal, bepaal word."

Of bij omsetting enkele of dubbele ontkenning moet staan, hang af van die enkele of samegestelde werkwoordvorm van die hoofsin. *Ons wis nie dat jý ook siek was nie; dit is geen twiýfel dat hý verkeerd is nie* sou omgeset lui: *Dat jý ook siek was, wis ons nie; dat hý verkeerd is, is geen twiýfel nie*.

Als 'n samegestelde sin bestaan uit 'n reeks ontkennde sinne dan word *n*² elke keer onderdruk behalwe in die laaste sin: *Laat ons nie vergeet dat die hoë ouderdom van hartý geen waarborg is vir ons om te denk dat ons nie jong sal sterwe nie*.

In hierdie voorbeeld is drie ontkennde sinne wat dus al te same ses ontkennde woordjies sou hê, als die taalgevoel nie die herhaalde onderdrukking van *n*² eis nie.

Ontkennde bijsinne waarvan weer ander bevestigende sinne afhankelik is, skrywe *n*² agtertoe om die enger singroep af te sluit: *Ons weet nou dat die man nie skuld het aan alles wat hom nagegee word nie*. „..... en ik sou dit ook nie geweet het als hulle nie vir mij gesê het dat hulle die grond rondom die vurk met water gaan wegspool nie." In die laaste sinreeks is die *als*-sin ontkennend maar *n*² staan op die end van die laaste bevestigende daaraan ondergeskikte sin. Die volgende sin behoort *n*² te hê na *leestekens*: „.....'n stuk, wat met anglicismes en barbarismes wemel, of wat nie rekening hou met die reëls, wat gewoonlik erken word bij die spelling en die gebruik van die leestekens, is hinderlik."

O p m. 1. Weëns die woordskikking van die afhankelike sin gaan *n*¹ vooraf aan die samegestelde werkwoordvorm, waar hý in die hoofsin tussen die dele daarvan staan: 'n *Ambtendar mag nie deelneem aan politiek nie* maar dit is bepaal dat 'n *ambtenaar nie mag deelneem aan politiek nie*.

Natuurlik blij hier buiten rekening afhankelike sinne sonder dat met die woordskikking van die hoofsin b.v.: *Ek sê, jý mag nie praat nie*.

O p m. 2. Die bevestigende afhankelike sin is gewoonlik sonder *nie* wanneer die ontkennde hoofsin gebiedend (raadgewend, ens.) is en so gekonstrueerd dat dit alleenstaande een

nie sou vereis : *Vergeet tog nie dat matig lewe 'n hoofvereiste is vir die gesondheid.*

§105. Op mekaar volgende hoofsinne, enkelvoudig of samegesteld, volledig of onvolledig, word ten opsigte van die ontkenning als aparte eenhede behandel. Daarom kan *n*² *nie* onderdruk word in die eerste hoofsin als die tweede ontkenkende hoofsin met *en*, *maar*, *want*, *daarom*, ens. ingelei word *nie*; daarom ook moet *n*² die eerste hoofsin afsluit als die tweede bevestigend is. Voorbeeld: Die Parlement mag *geen* wette op die volk afdwing *nie*, want die Parlement behoort *niks* anders te wees als die stem van die volk *nie*.

Ek wou *nie* luister *nie*, daarom het ek straf gekrij.

Ek is *nie* 'n geleerde man *nie* en kon hulle redene-
ring toen *nie* volg *nie*.

Nie alleen het hij geprotesteer *nie*, maar ook later die daad bij die woord gevoeg.

„Daarom was die skitterendste sterre in die verstandelike uitspannel van die menselike geskiedenis *nie* skoolprodukte *nie* maar selfgeskapene.”

„..... sodat *nie* alleen ons *nie*, maar ook die regering als beskermmer van die publiek optree.....”

Hij doen dit *nie* omdat hij bang is (*nie*) maar omdat hij hom *nie* nodeloos in gevaar wil stel *nie*.

O p m. Hier en daar, waar die sinne kort is, mag wel afgewijk word van die reël bij die skrywe, hoewel die spreektaal konsekwent is. In die volgende voorbeelde sal sommige *n*² in die eerste sin weglaat : *Ek het dit nie gedoen nie en ek sal dit ook nie doen nie.* „Die ashoop is *nie* ruïne *nie*, en ook *nie* 'n lawabedekte stad *nie.*”

Teen te veel onnodige *nie* 's moet gewaak word net soos teen te veel *het* 's (kijk §57, opm. 2.)

§106. *Niemand*, *niks* eis bijna altijd 'n aanvullende *nie*: *Niemand het dit gesien nie. Jij sal niks uitrig nie.*

Op die end van 'n sin of als antwoord op 'n vraag staan hulle meestal alleen : *Jij gee dit aan niemand. Dit baat ons niks; maar ook dit baat ons niks nie. Vir wie het jij dit vertel? Vir niemand* (hier ook dik-

wels *vir geen een nie*). *Hoveel het jij gekrij? Niks* (ook heel gebruiklik om meer nadruk te verkrij: *niks nie*).

In die gang van 'n sin kan *nie* dikwels onderdruk word: „..... niks oordrewe, niks uitermatig is daar in die gespieerde gestalte.....” In die volgende sin sou sijn weglating verkiesliker wees: „*Niemand kan ontken nie* dat toneelstukke soos „*Die Hoop van Suid-Afrika*” 'n goeie invloed uitoeien.”

§107. Om sterk nadruk te verkrij word dikwels gebruik gemaak van drievoudige ontkenning wat egter plat klink: *Dit sal niks nie help nie. Geen niks is daarvoor goed nie.*

Hieronder kom die geval vermeld in §103, (4).

O p m. 1. Onder die indruk van die negatiewe begrip word in die spreektaal 'n sin beginnende met *tensij* dikwels verkeerdelik voorsien van twee *nie*'s: *Hij sal ongeluk maak tensij hij nie baing versigtig is nie.*

O p m. 2. Goeie Afrikaans is die tiepe: *Hij kan onmoontliknie sijn deel afgee nie.*

Let op die kragtige ontkenning in *so nooit als te nimmer.*

§108. Als deel van 'n samestelling is een *nie* voldoende: *Bevaarbare en nie-bevaarbare riviere; 'n nie-sin; deur nie-inagneming van die grondbeginsels.*

§109. Enkele of dubbele *nie* kan ook voorkom in bevestigende sinne waarin aandoening, (verwondering, leed, teleurstelling) uitgedruk word: *Hoe baing maal het ek hom nie gesien nie! Hoveel pijn en ellende is daar nie in die wêreld nie! Hoe dikwels het ons dit nie al ondervinde nie! Hoe swaar krij hij nie! Wat ter mooi kleure het die blomme maar nie! Wat het hij nie alles gesê nie!*

O p m. Hoewel die grens tussen 'n vraag en 'n uitroep somtijds moeilik bepaalbaar is, moet 'n suiwer vraagsin soos *wat loop hij nie weg nie?* nie verwar word met die laaste van die aangegewe sinne *nie*, 'n tiepe wat verwondering of verontwaardiging kan te kenne gee.

Oefening.

§110. Bepaal of die volgende sinne korrek is of anderssins ten opsigte van die gebruik van die ontken-nende woorde: Dit lij nie die minste twijfel nie dat ons werk 'n sukses sal wees. Is dit nie moontlik dat die rap-porteur verantwoordelik is vir die een helfte van die ver-klaring, en die sensor vir die ander helfte?

„Want hoeveel mense klink 't b.v. nie vreemd in die ore, dat daar 'n goddelike waarheid aanwesig is in die bedriif van door God gescape mense, dat die mense in hul geskiedenis 'n sij 't ook onbegrepe goddelike doel dien, dat 't nie alles net 'n soort van grimas is nie, en dat 't nie die enigste vraag is: of 'n ding raadsaam, en voordelig of diplomatiek is?” „Niemand sal ontken nie dat onse godsdienis veel egter en waarder sal wees, hoe-wel misskien ook veel lastiger, als dit binne in onsselwe is en blij, en daar gevoel word, selfs als ons ver van die gewijde plek of gebouw is.....” „Ons moet egter wel ver-staan, dat ons nie 'n goeie roman kan skrijwe nie, wat 'n ware beeld van die lewe gee, wat 'n goeie kunswerk is, of hartstog moet daarin 'n plek hê, en die hartstog moet waar geteken word.” „Ook Luther het nie gewag nie tot die taal wat hij hanteer gin aanleiding tot verskil van insigte opgelewer het nie.” Kan jij dan nie sien nie dat hij glad nie bij zijn verstand is nie?

„Nie 'n kussing waarop zijn vermoiede hoof kon rus! „Geen boer op die grens het saands gaan slaap sonder die vrees, dat, als hij die volgende môre opstaan, zijn kraal leeg sou wees.” „Hij is skuw vir niks wat daar rondom hom gebeur.....” „Maar verlies nie uit die oog nie, dat hier nog verdere ontwikkeling sal en moet plaasvind.” Met die oog op hierdie feite sou dit nie verwonderlik wees als ons bij die Afrikaner 'n uitgebreider of net so groot Bijbelse taalskat aantref als bij die Nederlander nie. „.....dat julle geen enkel stappie kan neem sonder om te denk aan die groot distansie van die volk daaronder, tot waar julle, daar bo, sit nie.”

„Dit en die feit dat die sand en grond nie klewerig genoeg is om 'n blad te vorm wat water kan hou, is die oorsaak, dat dit so skaars is van water.” „Die ou wêreld is nie altoos so swart nie, als hij geskilder word.” „Ek sien nie in nie, waarom ons vir sulke skurke moet werk.” Hij is geneig om nie te versigtig te wees nie, en

nie genoeg aan die toekoms te denk nie. „Die moedelse manier waarop hij 'n sigaret opsteek, twee of drie groot trekke neem en uitblaas, nie op die fijn net wijze waarop 'n man wat met sigself tevrede is, rook uitblaas, als 'n kunswerk, deur die kleinste van klein openinge tussen sij lippe nie, maar in plaas daarvan.....” „.....dat g'n teorie, wat nie rekening hou nie met spontane ontwikkelingsfaktore, 'n oplossing en verklaring kan gee van die oorsprong van Afrikaans.....”

MODALITEIT.

§111. Een manier om sinne in te deel is volgens hulle betrekking tot mekaar, dus hoofsinne en afhanklike sinne. 'n Ander manier van indeling is volgens modaliteit d.i. volgens die besonder betekenis-skakering wat uit die samehang van die sin voortvloei: (1) *Die son skijn.* (2) *Waarom huil die hond so?* (3) *Hij het seker honger.* In (1) deel die spreker iets mee as 'n sekerheid, in (2) word gevra en in (3) die waarskijnlike oorsaak aangegee.

Daar is nog baing ander betekenis, maar al die soorte van sinne kan in twee hoofklasse geskeie word: (A) sinne waarin iets voorgestel word as 'n feit, (B) sinne waarin iets voorgestel word as nie 'n feit nie.

Behalwe in 'n uitdrukking als: *Hoe dit ook al sij*, is die werkwoordvorm in ons taal dié van die *aantonende wijs*, sodat bij ons, anders als b.v. in die klassieke tale, modale onderskeiding nie kan geskied deur verandering van die werkwoordvorm nie. Maar daar is baing ander middels b.v.:

woordskikking	—	<i>Gaan huistoe</i> (gebod);
werkwoorde	—	<i>Ek hoob om gesond te word</i> ;
hulpwerkwoorde	—	<i>Ek wou gaan. Dit kan wees.</i> <i>Dit lijk of hij gek is. Verder meen, vrees, denk, ens.;</i>
bepalende woorde	—	<i>Misskien, waarskijnlik, seker, dalk, gló, ens.</i>

§112. Ons sal nou kortelik deur voorbeelde die hoofvorme van modaliteit behandel.

A. Hieronder val:—

- (1) bevestigende sinne: *Ek het dit gesien.*
- (2) ontkennde sinne¹⁾: *Hij het nêrens rus nie.*

¹⁾ Oor die verskillende maniere van ontkenning kijk §102 en vlgg.

B. Hieronder kom 'n groot verskeidenheid van sinne.

(1) *Vraag*: Wat is jouw naam? Hoekom sê jìj dit? Is jìj ou pa thuis?

Die vragende element kan baing vaag wees, wel so dat daar geen direkte antwoord op verwag word nie: 1. Wie kon dit ooit dink? 2. Wie van ons sou daarvoor sijn lewe wil gee? 3. Kan jìj nou meer? 4. Hoe heerlik is dit hier? Sinne 3 en 4 is feitelik meer uitroep als vrae.

Daar is 'n tiepe van sin wat vragend lijk maar inderdaad tot A behoort b.v.: Het ek nie vir jou gewerk soos 'n esel nie? d.i. Ek het mos vir jou gewerk soos 'n esel.

(2) *Mogelikeid*: Dit kan wees. Hij mag sijn plan verander. Hij mag dit net vergeet het. Dit mag vir hulle mooi wees, vir mij is dit nie. Dit sou maklik kan gebeur. Misskien weet hij raad. Straks is dit giftig. Dalk reën dit môre. Aans word jìj siek (gewoonlik voorafgegaan deur 'n raadgevning).

(3) *Waarskijnlikeid*: Alles sal wel regkom. Hij moet nou al die tìjding hê. Jij sal waarskijnlik 'n hele end moet loop. Hij het seker maar 'n grab maak. Hij kon glo nie sijn motor aan die gang gekrij het nie. Dis glo sijn eie skuld.

(4) *Skijn*: Dit lijk of jìj dit meen. Hij is blijkbaar tevrede. Daar is 'n praatjie, dat jìj ons gaan verlaat.

O p m. Trots lijk stel hij lijk 'n mooi bog 'n vaste sekerheid voor.

(5) *Mening, opienie*: Ek dink, jìj maak 'n fout. Ek dink bra, dis nou mijn kans (nog nie oortuig nie). Als jìj mij vra (mijn opienie is), is die vent 'n bedrieër. Hul het dit glo al maande lang opgekrop.

(6) *Wens*: Ek wil jou graag ondersteun. Ek sou graag van julle 'n antwoord wil hê. Als ek tog maar net daar kan kom! Als hulle mij tog maar wil vrijlaat! (Let op die modale krag van tog en maar). Mog hij sijn verdriet teëkom! Mog hij tot inkeer kom! Het ek tog maar jouw raad gevolg! Had ek tog maar beter gelewe! (Die laaste twee sinne druk uit 'n wens wat nie meer vervul kan word nie).

(7) *Voorneme, plan*: Hij sou kom kuier in die vakansie.

(8) *Wil: Ek wil mijn bes doen.*

(9) *Bevel, versoek, raad, aansporing: Maak gouw! Gee mij 'n stukkje brood. Moenie vir mij hinder nie (uitdagend). Moet tog nie vir mij kwaad wees nie (smekend). Moenie jouw tijd misbruik nie (raad). Kom, werk weer saam. Wees jouself! Voorwaarts!*

Die besonder betekenis hang meestal af van die toon.

(10) *Veronderstelling, voorwaarde: Hiervoor is daar ook verskillende maniere. Gewoonlik gaan die voorwaardelike of veronderstellende sin verge-seld van 'n bijsin (aanvullende). Vergelyk volgende tie-pes: Als jij mij verklik, krijg jij sla. Doen dit, dan moet jij sien. Had ek tog maar mijn jas meegeneem, dan sou ek nie nat gereën het nie.')*

Als jij met mij daaroor gepraat het dan sou ek jou nie misverstaan het nie. Veronderstel jij krijg duisend pond present, wat sou jij daarmee doen?

Daar is ook ander sinne wat 'n voorwaarde aangee sonder dat die inhoud van die volgende sin daarvan af-hanklik is:

Al staan hij op zijn kop, ek gee nie sijn sin nie. Al hael en blits dit, ek sal tog gaan. Hoe hij ook al mag mooi-praat, sijn straf is gewis. Wat hulle ook al mag probeer, aan hom is geen salf te smeer nie. Hoe hij dit ook al mog aanlê, dis verniet.

Op m. Die samehang sal uitwijs of 'n sin wat met *als* begin tijdbepalend of voorwaardelik is.

(11) *Voorwendsel: Hij was kamma siek.*

§113. Die toon waarmee 'n sin gespreek word, is 'n belangrike middel om modaliteit aan te dui. Die toon kan eenvoudig meedelend wees, verder sarkasties of spottend, smekend, gebiedend, uitdagend, verwonderend, ens. b.v.: *Jij sê, jij is klaar met die werk!* Hierdie sin kan vragend, spottend of verwonderend uitgedruk word. *Jij moet dit nog net eenmaal doen* kan wees (1) meedelend, (2) dreigend. *Ek wens hij probeer dit* kan wees (1) meedelend, (2) uitdagend.

¹⁾ Die veronderstellende deel van hierdie sin staan baing digtebij die laaste sin onder (6).

APARTE WOORDE.

§114. Dit sou van belang wees om ag te gee op die woordgebruik in die volgende gevalle :

Aanhou — Als jij *aanhou* raas, krijg jij (ww.).
Hij het *aanhou* staan en lol (bw.).

Aans — Ons kom *aans* na julle toe (netnou).
Pas op, *aans* beledig hij jou (mogelikheid).

Agter (tijdbepalend) is afskuwelik want onafrikaans
b.v.: *Agter* dit het hij opgehou (moet wees :
daarna).
Agter hij belowe het (moet wees : nadat).
Daarentoe : *agtermiddag*. Vermij ook die lelike
agter sijn goed of iemand kijk i.p.v. oplet na
ens.

Al — vgl. *al* in *alhonderdentien!* *almisskief!*
Al staan hij op sijn kop.
Hij het laat spaander met geld en *al*.

Als, dan — Na die vergrotende trap is *als* gebruikelik :
*Piet is ouer als Jan. Hij kan nie anders
als grootbraat nie.* In die Ndl. spreek-
en selfs skriftaal is *als* ook tamelik ge-
woon. Dat mense wat nie onder Ndl. in-
vloed staan nie bij ons *dan* gebruik, laat
Engelse invloed vermoed. *Dan* is veels te
veel aan die woord in ons skriftaal. Al-
leen in die volgende tiepe van sin is *dan*
noodsaaklik : Die vors word meer bewon-
der als krijsman *dan* als staatsman.

Amper — Ons het *amber* verdwaal (bijna). Nie te ver-
war nie met Ndl. *amper* d.i. bijna nie.

Arrie — *Arrie!* (gesê met nadruk, het dit sarkasties-
vleierende gevoelswaarde). *Loop arrie!* (ma-
tige verwondering). Die woordjie kom in
die Boland veel voor.

Bra — Ek het *bra* lus (tamelik).

Dis *bra* laat (versterkend met nadruk).

Dit lijk nie *bra* of hij sal kom nie.

Hij kan nie *bra* voorblij nie.

Dalk, dalkies. — Dit kan *dalk* reën (mogelijkheid).

Hij kom *dalkies* (netnou: toekoms).

Danig — Die kind is *danig* in zijn skik daarmee (baing, seer).

Hij is *danig* kwaai (baing, seer).

Piet is *danig* met mij (ingenome met).

Darem, daarom — 'Hij is *darem* maar 'n doring.
'n Mens moet *darem* versigtig wees.

Hulle maak *darem* nie mooi nie.

Daarom is alleen oorsaaklik.

Dat — Baing gebruikelik is die onderdrukking van *dat* als inleidende woord in 'n voorwerpsin: *Hij sê vir mij, ek moet maar gaan. Denk jij, ons sal dit regkrij?*

Die laaste een gebruikelik vir *almaal*: *Hulle hou nie op voor die laaste een half besope is nie.*

Eens, eers — Albei word bijwoordelik gebruik: 'n Mens krij nie *eens* (eers) *tijd om behoorlik te eet nie*. *Eens* d.i. eenmaal, eens op 'n dag, bestaan nie in Afr. nie. Daarom sê ons: *Eendag het Wolf en Jakhals gaan skape steel*. *Eers* kom natuurlik ook voor in die betekenis: vroeër b.v.: *Eers het hij nie so gepraat nie*. Vgl. ook: *Als jij eers bang word, is dit verlore*.

Flus, flusies — Hij was *flus* hier (netnou: verlede).
Hij sal *flussies* kom (netnou: toekoms).

Glo — Dis *glo* te ver om te loop
Dis *glo* zijn verjaarsdag { Waarskijnnlikheid,
Dan sal hij dit *glo* doen { skijn.

Kamma gelijkbeduidend met *kamte*, *kamtag*, *kamtig*, *kammalielies*: Hulle was *kamma* so jammer vir mij (voorwendsel). Die man kon mij

kammalielies nie verstaan nie. Hij het die Hollandse taal *kamtag* so lief. Jan gaan nou ook al *kamtag* skool (vir die naam).

Kapabel — Hij is *kapabel* en steek ons in die pad (hij maak daar min uit.....).

Langes — Pad *langes* (letterlik) d.i. met die pad.
Langes die pad d.i. digbij, buitekant die pad.

Maklik — Jij kan *maklik* praat.
Hij is nie 'n *maklike* endjie mens om mee klaar te kom nie.
Die kêrel kon jou nie *maklik* vasgetrek het nie (d.i. kon jou lelik vasgetrek het).
Pas op, die draaghout kan *maklik* breek (mis-skien).

Misskie. — Piet: Ek sal gestraf word als ek dit doen.
Jan: *Misskie* of *almisskie* (d.i. desnietteenstaande).

Na, naar — *Na* is beide als tijd- en plaasbepalend die gewone woord in Afr. Die beperkte gebruik van *naar* is kunsmatig; in die skriftaal tree dit onnodig te veel op in plaas van *na*.

Naelskraap — Ek het so *naelskraap* vrijgekom.

Netnou — *Netnou* kom ek weer (tijdbepalend).
En als die riem *netnou* breek? (altemit).

Nes d.i. *net* soos. *Nes* 'n kind.
Nes hij mij sien, gee hij pad.

Om — Ek dink *om* hom is goeie Afr. (ook Ndl.) hoewel *aan* hier gewoner is. *Om* i.p.v. *omdat* klink plat b.v.: *Die uie word gesnoei om dit anders nie uitgroei nie.*

Pal — Hij besoek ons *pal* die laaste tijd (dikwels).

Regte — Ek het regte goed geëet (heeltemaal).
Die pasiënt is *regte* beter (*tamelik*).
Vgl. *Na regte* moet hij gestraf word (volgens reg).

So — Hij sal dit *so* nooit doen nie (versterkend).

Somaar, sommer — Hoekom doen jij dit? *Somaar* (sonder rede).
Toen herken ons hom *sommer* dadelik.
„Plesier is nes 'n jong komkommer,

Als jij hom pluk, verlep hij sommer."

Dis *sommer* 'n nuk van hom (d.i. maar net).

Soos, soals — Die kort vorm is die gebruiklike.
Soals het enige regvaardiging in
deftige stijl.

Straks — Straks kom ons los (mogelikheid).

Suiwer uit — Ek is nou *suiwer uit* moeg.

Te — Die stok is *te* lang.

Die perde draf *te* mooi (baing).

Die perde draf *al te mooi* (nog sterker).

Hij was tog *al te* plesierig (baing).

Toe, toen — Identies als voegwoorde, hoewel *toe*
veel meer gebruiklik is: *Toe (toen)*
hij mij gewaar, laat hij spaander.

Vir die gebruik van *toe* vgl.: *Die dear*
is toe. Toe tog! Kom hiernatoe. Hij
het mij toe beledig. En toe, hoe het
dit afgeloop? Die gebruik in die laaste
sin, als inleiding tot 'n vraag, is alge-
meen Vrijstaats.

Tog — Hij sal *tog* nie sijn sin krij nie (desnietteen-
staande). Als hij dit *tog* maar nie vergeet nie
(wens). *Eina tog! Soe tog! Foeitog!* (verster-
kend bij-uitroep).

Die saak is *tog* nou eenmaal verlore. Verder
word *tog* gebruik om 'n gebod te versag: *Kom*
tog nou.

Verse g — Hij *verse g* om te loop (weier).

Voor, na, tot tree op als voegwoorde sonder *dat*: *Nog*
voor ek hom sien, skiet hij op mij.
Na hij mij dit alles belowe het, laat
ek hom gaan. Die kind het aangehou
tot hij sijn sin het.

Wat — Let op die gebruik van *wat* in die volgende ge-
valle: *Nee wat! Ja wat! Toe wat!* (smekend,
maar veel minder als *toe tog!*). *Ag wat!* (ver-
agtend). *Bog wat!* (sterker veragtend). *Hulle*
was wel vir mij goed, maar wat!